

Rudolf Steiner

**NECESITĂȚI ÎN PRIVINȚA CONȘTIENȚEI PENTRU
PREZENT ȘI VIITOR**

GA 181

Ciclu de 7 conferințe ținute în Berlin între 25 iunie și 6 august
1918

Traducere după:

Rudolf Steiner

ERDENSTERBEN UND WELTENLEBEN

ANTHROPOSOPHISCHE LEBENSGABEN

BEWUSSTSEINS-NOTWENDIGKEITEN FÜR GEGENWART UND
ZUKUNFT

După stenograme nerevizuite de conferențiar, editate de

Rudolf Steiner-Nachlaßverwaltung

Editura Rudolf Steiner, Dornach/Elveția 1991

GA 181

Traducere: Delia Popescu

Revizuire: Andrea Dumitrescu

©2010 BIBLIOTECA ANTROPOSOFICĂ pentru prezenta
traducere în limba română

Biblioteca antroposofică: www.spiritualrs.net

CUPRINS

CONFERINȚA I — *Berlin, 25 iunie 1918*.....5

Conștiența de vis, conștiența de veghe, conștiența văzătoare. Visele sunt imagini ale realității cotidiene, aceasta este, la rândul său, imagine a realității suprasensibile. – Omul tripartit: cap, trunchi și extremități. Capul, imaginea vieții pământești anterioare; expirația, imagine a vieții dintre moarte și ultima naștere; inspirația, imagine a vieții dintre moarte și următoarea naștere. Extremitățile sunt imagine a următoarei vieți pământești. Unitatea propriu-zisă a omului se află în trupul eteric; acesta privește karma în devenire în răstimpul dintre adormire și trezire, și karma anterioară de la trezire până la adormire. Necesitatea de a accepta concepția despre viețile pământești repetate. Noua cunoaștere despre suprasensibil de la mijlocul mileniului III. Otto Weininger a anticipat această cunoaștere într-o formă caricaturală. «Nunta chimică» a lui Johann Valentin Andrae.

CONFERINȚA a II-a — *Berlin, 3 iulie 1918*.....20

Inginerul Reuleaux diferențiază două grupuri de oameni: cei având o viziune „naturistă” asupra lumii și cei cu viziune „manganistă” asupra lumii. Semnificația tehnologiei, a muncii cu mașina și a muncii oamenilor. Lucifericul din voința omenească drept corelat al ahrimanicului din cultura exterioară. Reuleaux despre necesitatea de a intensifica forțele artistice ca o compensare a elementului material distrugător. Noi impulsuri, care curg din știința spirituală în artă, în clădirea de la Dornach. Formele plastice și arhitecturale ale acesteia. Forma de prăjitură (Gugelhupf). Cupolele care se intersectează. Coloanele, vitraliile și motivele lor, picturile cupolelor, grupul sculptural. Menționarea unei cărți de Georg Korf.

CONFERINȚA a III-a — *Berlin, 9 iulie 1918*.....41

Privirea înapoi în încarnările anterioare a mai existat până în secolele VII-VIII î.Ch. În epoca a cincea postatlanteană, reînvierea

acestei vederi vii. În Occident luptă cercuri anglo-americane inițiate împotriva reînvierii conștiinței vieților pământești repetate. Materializarea sufletelor prin sport. Oamenii viitori din Occident sunt în pericol să devină „fantomе”. În Orient, primirea adevărilor despre viețile pământești repetate este înăbușită prin producerea unor confuzii interioare. Tragedia sufletească în legătură cu venirea Sinei spirituale. În Europa Centrală trebuie să ne conectăm la curente uitate ale vieții spirituale: Schlegel, Fichte, Schelling, Goethe. Aspecte grotești ale actualei Societăți Goethe. – Relatarea lui Layard despre exprimarea cadiului din Mosul.

CONFERINȚA a IV-a — Berlin, 16 iulie 1918.....57

Până în secolele VII/VIII î.Ch., privire retrospectivă asupra vieților pământești anterioare așa cum au decurs ele pe planul fizic; în viitor, privire retrospectivă asupra desfășurării sufletești a vieților anterioare. În perioada intermediară, cunoașterea de sine a omului a fost suprimată atât de curentul francmason cât și de Biserică. Bernhard von Clairvaux ca exemplu pentru structura sufletească a timpului său. Bernhard ca reprezentant al forței credinței. Scurgerea de bani către Orient după prăbușirea Imperiului Roman. În loc de sfânta viețuire a lui Dumnezeu, adorarea Îngerului. Tendința cruciaților de a înlocui Roma cu Ierusalimul, de a întemeia un creștinism antiroman. Dogele Dandolo. Strângerea de relicve ca bază a formării capitalului. Johann Valentin Andreae și «Nunta chimică».

CONFERINȚA a V-a — Berlin, 23 iulie 1918.....74

Istoria exterioară neagă modificările sufletelor omenești în decursul epocilor. Piedica recunoașterii adevăratului Eu al omului: omul se reprezintă pe sine mereu divizat în două: corporalul și un Eu abstract. Reprezentarea corporalului este ahrimanică, cea a Eului, luciferică. În realitate omul ar trebui să se recunoască pe sine ca fiind tripartit: omul prezent, încarnarea sa anterioară și cea viitoare. Reprezentări mitice ale acestor trei înfățișări. Christos și adevăratul Eu al omului. „Coborârea împărăției cerurilor”. Gnoza. Cultul catolic. Separarea sufletelor de Christos prin Biserică.

Petrus Waldus. Citate dintr-o lucrare de Hertling «Principiul catolicismului și știința» și din Dr. B. Münz «Cancelarul german al Reichului ca profet». Cartea «Întrebări de viață» de preotul Heitier.

CONFERINȚA a VI-a — *Berlin, 30 iulie 1918*.....96

Trei epoci ai celui de-al patrulea interval temporal postatlantean: 747-27 î.Ch.: pierderea legăturii oamenilor cu Cosmosul; resimțirea totalității omenești în elenism. 27 î.Ch.-693 d.Ch.: Biserica împiedică înțelegerea Misteriului de pe Golgota, omul este direcționat înspre lumea exterioară. 693-1413: legătura omului cu suprasensibilul se întunecă. Bernhard von Clairvaux. „Revelația” și „credința”. Respingerea suprasensibilului prin socialismul modern drept consecință a paralizării forțelor suprasensibile de către catolicism. Scindarea Bisericii în cea de Răsărit și cea de Apus: Estul este supus forțelor luciferice, Vestul, forțelor ahrimanice. Înrudirea dintre americanism, știință și iezuitism. Socialismul și bolșevismul efecte ale principiului catolic.

CONFERINȚA a VII-a — *Berlin, 6 august 1918*.....117

În epoca actuală, conceptele și ideile moarte împiedică privirea în viitor. Numai ceea ce este pe cale de a muri este înțeles, nu ceea ce este viu și în devenire. Exemplu: legea conservării forței. Substanța și forța pier la venirea evoluției de Venus. Socialismul și marxismul resping toate ideile germinative. Ceea ce este necesar este perceperea a ceea ce crește și devine, prin intermediul cunoașterii suprasensibile, prin reînnoirea esenței misteriale. Este sarcina omenirii de a-L înțelege pe Iisus ca ființă dublă – Christos cosmic și Iisus pământean. Acestei înțelegeri i se opune iezuitismul. Aspectul mort al științei. Socialistul Kautsky: moștenire a unui catolicism greșit înțeles; Uexküll, Woodrow Wilson. Americanismul. Cerința timpului nostru de dezvoltare și perfecționare a goetheanismului. Acest lucru este combătut de iezuiți. Biografia lui Goethe scrisă de Baumgarten. – Cuvinte de încheiere despre încăperea ramurii, din Geisbergstraße din Berlin, folosită ani de-a rândul.

NOTE.....137

CONFERINȚA I

Berlin, 25 iunie 1918

Aș dori astăzi să rezum diverse lucruri pe care le-am discutat aici în decursul timpului, și să le extind, pentru că în felul acesta doresc să creez o bază pentru alte expuneri principiale pe care vrem să le finalizăm aici în perioada următoare.

În cercetarea spiritual-științifică, la cele două forme de conștiință pe care le cunoaște orice om – conștiința de vis și conștiința obișnuită de zi, în care trăim de la trezire până la adormire –, se adaugă o a treia, cea pe care o numim conștiință văzătoare. Conștiința de vis o cunoaștem, firește, în viața obișnuită, doar ca pe un fel de întrerupere a conștiinței continue. Aceasta numai din motivul că omul își amintește doar o parte infimă din visele sale. De fapt, el visează încontinuu de la adormire până la trezire, iar ceea ce noi desemnăm în mod obișnuit drept conținut al conștiinței noastre de vis, reprezintă doar acele părți ale trăirilor noastre de vis de care își amintește omul în viața diurnă când este treaz. Din punctul de vedere al științei spirituale trebuie, așadar, să spunem: Cunoaștem trei trepte, sau trei tipuri de conștiință: conștiința de vis, conștiința obișnuită de veghe și conștiința văzătoare, pentru care lumea suprasensibilă este deschisă.

Acum vă va fi ușor să vă familiarizați cu câte o însușire a fiecăreia dintre aceste conștiințe în raport cu cea precedentă, dacă începem de sus, de la conștiința văzătoare. Gândiți-vă numai la conștiința de vis: Ea ne oferă imagini. Știm că experiențele din vis sunt imagini. Dacă reflectați conștient, nu puteți insera pur și simplu aceste trăiri de vis în contextul cauzal al vieții de veghe. Dacă ați voi să faceți aceasta, ați amesteca viața de vis cu cea cotidiană. Ați deveni fanști. Așadar, în trăirile de vis avem de a face cu imagini, spre deosebire de realitate. – Noi numim realități trăirile de zi.

Iar dacă acum căutam relația dintre trăirile obișnuite de zi și conținutul conștiinței văzătoare, avem una foarte asemănătoare. Căci pentru ceea ce trăiește conștiința văzătoare ca realitate spirituală, suprasensibilă, ceea ce trăim noi în viața cotidiană obișnuită de la trezire până la adormire este imagine. Deci, în măsura în care omul se află în conștiința văzătoare, așadar în starea sa de trezie, el poate spune

între tot, numai că trebuie să o facă cu chibzuință: Eu trăiesc în această conștiință văzătoare o realitate adevărată, și față de această realitate, ceea ce se numește de obicei realitate este numai o sumă de imagini.

Rostind lucrurile așa abstract, ele nu au multă valoare. Cu siguranță, unii oameni sunt de-a dreptul mulțumiți atunci când spun asemenea lucruri abstracte. Ei cred că printr-o astfel de exprimare abstractă pot dezlega enigme ale Universului, dar nu o fac. Așa ceva are valoare numai atunci când intrăm în practica absolut concretă, nemijlocită a vieții. Aceasta se poate face însă întotdeauna numai în anumite domenii.

Eu v-am atras deja în decursul timpului atenția asupra unui domeniu pe care va trebui să-l considerăm iar și iar, dacă vrem să progresăm în știința spirituală. Este domeniul cel mai apropiat de noi, care este adesea cel mai depărtat de cunoaștere, omului însuși. Se crede de obicei că omul fizic ne este cunoscut; că numai pe omul suprasensibil nu-l cunoaștem. Dar chiar și aceasta este adevărat doar într-o anumită măsură. Ceea ce se numește în viața obișnuită anatomie, fiziologie, este împletită cu nenumărate iluzii. Vrem să pornim astăzi pentru început, dar numai aparent, de la forma exterioară a omului: de la omul fizic. Vrem să ne referim cu acest prilej la acea tripartiție a omului fizic, pe care am expus-o deja adesea □.

Dacă observăm omul în relația sa cu lumea suprasensibilă, așadar așa cum este el ca imagine și nu ca realitate în sensul anatomiei și fiziologiei curente, el se împarte în trei părți delimitate strict una de cealaltă în privința înfățișării sale fizice exterioare: în omul-cap, omul care este cu precădere concentrat în cap, în omul-trunchi și în omul extremităților sau al membrelor, numai că trebuie să ne imaginăm că acest al treilea om constă nu numai din brațe și picioare, ci că aceste membre își continuă „lăstarii” lor spre interior – spre deosebire de „lăstarii” care ies în afară –, și că acesta este omul întreg. Pe acestea trei vrem să le cuprindem cu privirea.

De fapt, nu putem deloc vorbi în mod real despre trei oameni, fără să păcătuim împotriva realității suprasensibilului; căci în ceea ce privește suprasensibilul omului, aceste trei elemente componente au o prăpastie considerabilă între ele. Diferitele forțe, sau, spunem noi, curenți de forțe, care participă la plămuirea acestor elemente

componente ale formei, merg în direcții complet diferite. Dacă examinăm înfățișarea omenească prin prisma cunoașterii suprasensibile, capul este într-adevăr format în așa fel încât forțele sale formatoare trebuie căutate, de fapt, înainte de naștere sau concepere. Trebuie să mergem înapoi în lumea spirituală, nu în curentul ereditar fizic. Așa cum este alcătuit capul omenesc – trebuie, desigur, să pătrundem în alcătuirea mai subtilă –, la această alcătuire contribuie cu precădere tot ceea ce străbate sufletul omenesc ca forțe spirituale înainte ca el să se fi unit prin naștere sau concepere cu curentul eredității fizice. Și o participare capitală tocmai la formarea capului o are nu atât ceea ce a trăit omul, cele prin care a trecut în viața sa pământească anterioară funcție de înfățișarea sa, ci funcție de ceea ce a făcut, faptele sale, și parțial și funcție de sentimentele sale. Dacă o cunoaștere suprasensibilă a ajuns atât de departe încât a trezit în sine simțul pentru această înfățișare, atunci ea privește dincolo de configurația capului înspre ceea ce se numește încarnare precedentă. Atingem aici taine extraordinar de importante ale evoluției omenești. Și mai mult decât se presupune în mod obișnuit de inițiații de nivel inferior, înfățișarea capului omenesc este legată de karmă, așa cum s-a dezvoltat ea pornind de la încarnarea precedentă.

Să cuprindem acum cu privirea – lăsând de o parte omul-trunchi –, omul extremităților, dar cu continuările sale spre interior. În acest om al extremităților avem ceva care nu ne întâmpină în nici un caz într-o configurare atât de evidentă, de individuală ca în capul omenesc. Fiecare om își are capul său configurat individual, deoarece capul indică înapoi înspre vieți pământești anterioare. În privința organizației extremităților, de care organizația sexuală este esențialmente legată, omul indică spre viețile sale pământești următoare. Aici totul este încă nediferențiat. Corelatul sufletesc pentru acest organism indică spre următoarele vieți pământești. Deosebit de important este, de asemenea, să cuprindem cu privirea organizația trunchiului. Ea este o colaborare a forțelor care acționează în viața spirituală omenească înainte de naștere sau concepere și după moarte, așadar între moarte și o nouă naștere. Deci ceea ce a înconjurat sufletul între ultima moarte și această concepere sau naștere, acționează împreună cu ceea ce îl va înconjura între această moarte și următoarea naștere sau concepere. Acestea se întreșes. Și această întreșere a

forțelor acționează în organizația trunchiului omenesc, și anume în așa fel încât devine vizibilă în principal în ceea ce este și cel mai eminent în activarea organizației trunchiului: în procesul respirator, astfel încât expirația este cu precădere o imagine – acum ajung și aici la expresia „imagine” – a ceea ce s-a desfășurat cu sufletul de la ultima moarte până la această concepere; iar inspirația este o imagine a ceea ce se va desfășura ca forțe în jurul sufletului și în suflet între moartea care ne va ajunge după această încorporare și următoarea concepere sau naștere.

Aici aveți ceva concret în acest domeniu. Ceea ce contemplă anatomia și fiziologia obișnuite la forma omenească, le contemplă astfel încât pune lucrurile unul lângă altul: pentru ele, capul și trunchiul și membrele sunt în același mod o sumă de nervi și vase de sânge. Cunoașterea suprasensibilă trebuie să țină lucrurile separate; pentru ea, diferitele elemente componente ale formei au valori diferite. Anatomia și fiziologia obișnuite văd lucrurile ca realități nemijlocite, actuale. Știința noastră spirituală vede în forma capului imaginea faptelor și a sentimentelor din încarnarea precedentă; ea vede în expirație cum aceasta se configurează, totuși, individual, la fiecare om – căci fiecare are și procesul respirator diferențiat în gradul în care capul său este diferențiat – o imagine a forțelor care au înconjurat sufletul între ultima moarte și următoarea naștere, iar procesul inspirator este o imagine a ceea ce va înconjura sufletul ca forțe între moartea actuală și următoarea naștere. Și în procesul extremităților avem deja o imagine a următoarei vieți pământești. Astfel, într-adevăr, așa cum în vis viața cotidiană este întrețesută de imagini, viața suprasensibilă extinsă magnific, care se deschide față de conștiința văzătoare, este întrețesută de imagini. Dar aceste imagini constituie realitatea noastră, dată nouă în starea de veghe de peste zi. Ajungem așadar să găsim fiecare lume fenomenologică următoare, începând de la conștiința văzătoare, drept imagini ale fenomenelor precedente. Realitatea noastră prozaică este imagine a realității suprasensibile, iar realitatea viselor noastre este imagine a realității obișnuite percepută în viața cotidiană.

Ceea ce spun eu aici devine de fapt cu adevărat clar doar pentru conștiința văzătoare, din simplul motiv că numai în forma, înfățișarea exterioară nu se poate căuta de-a dreptul ceea ce am expus eu acum.

Presupuneți că cineva ar avea un grad mic de clarvedere, tocmai din acea clarvedere în care se presimte mai mult decât se cuprinde în percepții deplin conștiente; atunci el ar putea totuși ajunge, presimțind, la o înțelegere a capului, trunchiului și membrelor așa cum am spus acum. Chiar și la un nivel redus de clarvedere aceasta nu ar fi deosebit de dificil. Dar acea persoană nu ar avea nicio siguranță; și nici nu ar putea fi convins de aceasta, dacă nu le-ar putea verifica în mod critic prin acea clarvedere care cuprinde și stările de conștiență corespunzătoare pentru ceea ce am expus eu acum drept părți componente ale formei omenești. Căci acest cap nu este numai în forma sa exterioară în așa fel încât indică viața trecută, ci el este așa încât în primul rând în privința sufletescului său se diferențiază bine de alte părți ale ființei omenești, dar se diferențiază și în sine însuși într-un mod remarcabil. Acest aspect este ascuns doar pentru conștiența obișnuită. Căci aceasta fie visează, fie în răstimpul conținutului realității cotidiene – numai că nu o observă – are altceva pentru capul omului, dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie: așezat dedesubt. Mă refer la următoarele: Trecem cu conștiența de veghe prin experiențele noastre cotidiene; ne umplem prin conștiența pe care ne-o intermediază capul nostru, cu percepții exterioare, cu imaginile care ne vin de la simțuri, și cu ceea ce ne facem noi ca reprezentări despre aceste imagini senzoriale. Toate acestea sunt atât de vii, atât de intense pentru conștiența de veghe obișnuită, încât o conștiență mai subtilă, care se prelinge continuu dedesubt – de aceea spuneam că este așezată dedesubt –, o conștiență de fundal care nu răsună așa tare precum conștiența de zi, este trecută cu vederea, ignorată.

Și anume, capul nostru visează continuu atunci când suntem în stare de veghe. Acesta este aspectul important, că în spatele conștienței de zi capul nostru visează continuu. Puteți ajunge la această visare continuă: nu este nevoie să faceți exerciții prea ample. Este suficient în acest scop să încercați doar să intrați în acea stare a vieții sufletești în care avem conștiența golită, în care, deși conștiența este trează, nu avem nici percepții și nici gânduri. În viața obișnuită lucrurile sunt așa că fie suntem îndreptați cumva asupra lumii percepțiilor exterioare, fie avem imagini de amintire ale acestor percepții, sau gânduri care urcă la suprafață care sunt tot legate de aceste imagini de amintire. Omul se

dăruiește mai des decât se crede simplei conștiințe de veghe, dar acest lucru nu se observă; este indistinct. Dacă încercați însă să aveți în starea dumneavoastră sufletească ceea ce eu aș numi: „nimic altceva decât faptul de a veghea”, nimic care să provină din percepțiile exterioare sau amintirile legate de acestea, nici gânduri legate de amintiri, dacă încercați să vegheați pur și simplu, atunci în dumneavoastră vor urca de îndată percepții care nu sunt chiar înveșmântate așa cum trebuie în reprezentări. Aceste reprezentări care apar acolo au ceva confuz, asemănător simțirii. Puteți spune: Ele se prezintă ca imagini, dar se comportă în așa fel încât nu au deplina greutate a imaginilor. Întâlnești adesea oameni care au această stare. Ei spun: Există în mine o stare sufletească în care percep ceva, pe care însă nu îl pot descrie; este perceput, dar nu este o percepție în modul în care percepem lumea exterioară. – Nu este deplasat atunci când oamenii vorbesc așa, și există cu mult mai mulți oameni decât se crede care, de îndată ce te familiarizezi cu ei, îți pot spune despre astfel de lucruri.

Ceea ce a urcat aici la suprafață este urzirea acestei conștiințe aflată dedesubt despre care am vorbit. Și această conștiință subiacentă este un fel de visare. Dar ce se visează? Se visează, se visează realmente despre încarnarea precedentă, despre viața pământească anterioară. Numai că atunci interpretarea este dificilă. Dar ceea ce se află astfel în conștiință, în conștiința capului, este vis al vieții pământești anterioare. În acest mod subiectiv pe care l-am descris, se poate găsi visul vieții pământești precedente, deși interpretarea este dificilă. Despre aceasta vom mai vorbi mai târziu.

Astfel, ceea ce am descris eu drept cap omenesc, este și din punct de vedere sufletesc ceva complex, prin aceea că propriu-zis două conștiințe se întrepătrund: conștiința de veghe de peste zi și conștiința de vis subiacentă, care este un fel de reflectare din încarnarea precedentă.

Putem da o altă caracteristică sufletească interesantă, dacă luăm în considerație un alt pol al omului: omul extremităților, al membrilor. Acest om al membrilor, de asemenea, din punct de vedere sufletesc – adică în corelatul său sufletesc, ceea ce îi corespunde din punct de vedere sufletesc –, este de fapt și el complicat. Eu am atras adesea atenția² că în privința acestui om al membrilor noi dormim, în timp

ce în privința capului nostru veghem. Iar voința noastră acționează într-adevăr ca în somn. Noi nu avem decât reprezentarea a ceea ce execută voința noastră. Nimeni nu are, atunci când efectuează practic ideea: Eu mișc mâna –, o conștiință a modului cum se corelează aceasta cu întregul aparat organic. Acest lucru este la fel de subconștient ca și procesele somnului. Somnul străbate continuu conștiința de zi a acestui om al membrelor, al extremităților, și anume prin faptul că voința omului este cufundată într-o stare de somn.

Însă remarcabil este: Atunci când noaptea, în somn, omul este afară din trupul său fizic, ceea ce înseamnă că Eul și trupul astral au părăsit trupul fizic și trupul eteric, așadar atunci când conștiința și conștienta de sine nu funcționează sau funcționează doar confuz, atunci tocmai acest om al extremităților veghează într-un anumit mod. Numai că omul, așa cum este el în prezent în evoluția sa, nu are nicio posibilitate să ajungă cu conștiința obișnuită să afle acest lucru. Pentru că în somn el își poate activa conștiința doar în mod estompat, el nu poate urmări cu conștiința ce înfăptuiește de fapt omul membrelor – care doarme în timpul zilei –, noaptea, atunci când conștiința de sine nu se află în interiorul trupului fizic. Este tot un fel de visare. Acest om al membrelor visează de fapt noaptea. Așa cum capul visează în timpul zilei în conștiința limpede de zi, tot așa omul membrelor visează dormind în conștiința confuză de somn, s-ar putea spune, în paralel cu conștiința confuză de somn. Și ce visează el? Visează despre următoarea încarnare pământească. Ca oameni noi purtăm realmente în noi, în privința formei noastre fizice exterioare, nu numai trecutul și viitorul, ci purtăm în noi, în viața noastră sufletească, în forma viselor care în mod obișnuit nu sunt perceptibile, în forma a tot felul de conștiințe subiacente, vieți pământești anterioare și vieți pământești viitoare.

Și acum, omul-trunchi. Procesele expirării și inspirării nu sunt urmărite cu claritate de conștiința obișnuită, dar funcțiile organice sunt mai strâns legate de aceasta. Exact aceste procese ale expirării și inspirării sunt urmărite de orientali – ceea ce nu mai este adecvat pentru noi, noi trebuie să intrăm în alt mod în conștiința văzătoare –, sunt urmărite în așa fel încât să fie ridicate în conștiință. Orientalul care este căutător spiritual încearcă să atenueze conștiința capului, să o suprimă și, pe de altă parte, să stimuleze conștiința trunchiului, să o

lumineze. El încearcă într-adevăr să efectueze procesul respirator în așa fel încât în respirație să apară conștiință. Aceasta este o altă conștiință. Urmărind aerul inspirat, cum se răspândește în organism, și urmărind aerul expirat, cum curge în afară și părăsește trupul, el înalță în conștiință ceea ce altfel rămâne de-a dreptul inconștient. În felul acesta, se realizează la el faptul că are o conștiință foarte limpede a acelui lucru a cărui imagine este procesul respirator: o imagine despre viața din lumea spirituală între moarte și naștere. Cunoașterea limpede, despre care, de fapt, occidentalul nu are nicio idee, care în Orient încă este răspândită în ziua de azi cu mult mai mult decât se crede – de aceea se și înțeleg adesea atât de greu orientalul cu occidentalul –, conștiința limpede a faptului că înainte de naștere există o viață sufletesc-spirituală, și după moarte urmează o viață sufletesc-spirituală, nu este acolo o teorie, ci acolo este o certitudine la fel cum este o certitudine pentru dumneavoastră atunci când ați mers undeva pe un drum, vă opriți și priviți înapoi, priviți drumul pe care l-ați străbătut și apoi priviți din nou înainte. Tot așa cum pentru dumneavoastră este o certitudine că drumul deja parcurs și cel care urmează să fie parcurs conțin aceasta și aceasta, tot așa pentru oriental nu este o teorie, ceva la care să ajungă prin conexiuni de idei, ci ceva pe care îl privește, dar îl privește prin procesul său de respirație ridicat în conștiință: ceea ce se află înainte de naștere sau concepere și ceea ce se află după moarte.

Această parte a omului, pe care o putem numi omul-trunchi, visează încontinuu. El nu este într-un tot treaz atunci când noi veghem, dar nici nu adoarme într-un tot atunci când dormim. O deosebire între acești doi timpî există totuși. Conștiința, conștiința de vis a acestui om-trunchi este mai estompată în timpul zilei decât conștiința sa de vis în stare de somn; cea din stare de somn este ceva mai luminoasă; este drept că diferența dintre ele nu este foarte mare, dar sunt totuși nuanțe diferite.

Vedem așadar că nu avem numai înfățișarea exterioară împărțită într-un om tripartit, ci purtăm în noi și stări de conștiință complicate. Însă în aceasta constă viața noastră sufletească. Aceste stări de conștiință interacționează unele cu altele, se reflectă unele în altele. Prin conștiința de veghe de peste zi a capului nostru se înfăptuiește în special ceea ce noi numim viață de reprezentare și viață de gândire;

prin conștiința continuă de vis a omului nostru trunchi se realizează ceea ce noi numim viața noastră de sentiment; și prin conștiința de vis a omului-membrelor, care doarme în timpul zilei și veghează noaptea, se înfăptuiește ceea ce numim voința noastră.

Însă mai rămâne ceva. Atunci când cuprindem cu privirea doar exteriorul omului, noi nu avem de a face doar cu organismul fizic vizibil al omului, ci noi purtăm în noi și un organism subtil, eteric, suprasensibil, pe care, pentru ca să nu ia naștere confuzii, în expunerile recente din revista «Das Reich», l-am numit trup al forțelor plâsmuitoare ³. Acest organism suprasensibil, comparativ cu organismul fizic exterior, este mai puțin diferențiat, de fapt el este mai mult o unitate; și numai datorită unei observări grosiere atribuim noi o unitate înfățișării exterioare a omului. Unitatea propriu-zisă a omului se află în trupul său eteric. Acest trup eteric trebuie împărțit exact la fel ca și trupul fizic, dar nu așa ca având elementele sale componente una lângă cealaltă, ci la trupul eteric împărțirea trebuie realizată așa cum am făcut-o la sfârșit în privința stărilor de conștiință. Acest trup eteric se află și el într-o conștiință care alternează mereu, și anume în așa fel încât în viața cotidiană, de la trezire până la adormire, are o altă conștiință decât de la adormire până la trezire. Aici purtăm din nou, cu acest trup suprasensibil, ceva foarte semnificativ în noi. Dacă unii teoreticieni teosofi cred că au făcut ceva deosebit prin ceea ce împart omul în trup fizic, trup eteric, trup astral ș.a.m.d., aceasta este, de fapt, un fel de autoamăgire. Este un fel de clasificare, și clasificările nu au, de fapt, niciodată vreo valoare. Înțelegere dobândești abia atunci când cercetezi mai îndeaproape ceea ce se petrece propriu-zis în acest trup eteric. Căci dacă spui numai: În noi trăiește trupul eteric – pentru început, omul nu are decât un cuvânt, și se amăgește în această privință, crede că are ceva reprezentându-și o ceață pe cât posibil de subțire, ș.a.m.d. Aceasta este o autoamăgire. Este vorba că noi avem în acest trup eteric ceva cu totul esențial, numai că omul nu îl poate percepe în viața obișnuită. Dar ceea ce țese și trăiește mereu în acest trup eteric în viața cotidiană de la trezire până la adormire, este karma vieților pământești anterioare, la care se uită el. Realmente, în subconștientul nostru țese acest trup eteric, iar țeserea lui este contemplare a karmei noastre din incorporările anterioare. Faptul că un clarvăzător știe ceva despre karmă se bazează pe aceea că el învață

să-și folosească trupul eteric așa cum își folosește de altminteri trupul fizic. Dacă înveți să îl folosești, nu poți deloc proceda altfel decât să vezi în karmă o realitate. Căci de la trezire până la adormire trupul eteric este în mod concret, înțeles ca realitate, în acest fel, că el contemplant karma, și anume de la trezire până la adormire karma din viețile pământești anterioare, și de la adormire până la trezire karma în devenire. Acest lucru este descris din nou din punct de vedere clarvăzător. Așadar noi visăm în pieptul nostru nu numai despre cele pe care le-am trăit între ultima moarte și această naștere, noi privim nu doar în acest mod trecutul, ci privim și la ceea ce ne impune trecutul drept karmă, la ceea ce sub conștiința noastră obișnuită, prin funcția abdomenului inferior, este privit de către trupul eteric, ca de către un ochi spiritual, drept karmă trecută. Și noi privim nu numai prin conștiința extremităților noastre și prin inspirație la ceea ce este legat de o încarnare următoare, ci trupul nostru eteric devine ochiul spiritual prin care privim, într-un mod inconștient pentru viața obișnuită, karma în devenire. Nu este ușor pentru omul prezentului să ducă atât de departe exercițiile sufletului său, deși pentru fiecare om este absolut necesar să privească cu adevărat tot ceea ce am descris acum. Prezintă anumite dificultăți, despre care se spun mai multe amănunte în cartea ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?***^[4]. Cu mult mai ușor a fost aceasta în timpul care corespunde epocii trecute a omenirii Pământului. Căci și viața istorică este mai diferențiată decât se crede, și un punct deosebit de important din viața istorică a omenirii, care este caracterizat și în ***Știința ocultă în schiță***^[5] și în alte lucrări, este acela când cea de-a patra epocă de cultură postatlanteană a înlocuit-o pe cea de a treia, când a început ceea ce numim cultura greco-latină. Acest interval temporal este cel în care a devenit atât de dificil pentru omenirea civilizată să pătrundă în acele lumi pe care le-am descris acum. Mai înainte era relativ ușor, și orientalii și-au păstrat ceva din această natură mai lesnicioasă. Occidentalul nu o are, și de aceea el nici nu poate face exercițiile care sunt descrise de orientali, ci numai pe acelea care sunt descrise, de exemplu, în cartea *Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?*. Epoca ce a început în secolele VII, VIII înainte de Misteriul de pe Golgota este deja cea în care omul a fost azvârlit în lumea fizică mai mult. Va veni iarăși o altă epocă – aproximativ mileniul trei va fi începutul limpede al acestei

epoci –, și ea trebuie pregătită. Atunci ceva nedefinit din natura omenească va apărea în fiecare suflet; oamenii nu-l vor putea interpreta dacă nu o vor putea face cu știința ocultă, dacă nu-l vor întâmpina cu știința spirituală. Realmente nu este un simplu ideal subiectiv sau o tendință subiectivă ceea ce trebuie să pregătească și întemeieze știința spirituală pentru mileniul următor, ci corespunde unei necesități în evoluția omenirii. Mijlocul mileniului trei va fi un moment crucial, plin de importanță în dezvoltarea culturii, pentru că atunci va veni momentul în care natura omenească va fi atât de avansată încât va reacționa nesănătos dacă până atunci oamenii nu vor prelua în sine viziunea vieților pământești repetate și a karmei, care s-a pierdut începând din secolele VII și VIII înainte de Christos. Mai înainte, natura omenească a reacționat într-un mod sănătos, întrucât atunci cunoașterea izvora chiar din ea. Ulterior ea va apărea maladivă, dacă oamenii nu îi aduc în întâmpinare această învățătură. Ne înțelegem epoca numai dacă avem în vedere faptul că suntem încadrați între doi poli. Unul dintre ei se află în urmă, dincolo de secolele VII și VIII înainte de Misteriul de pe Golgota. Acesta a fost timpul în care natura omenească a furnizat ea însăși cunoașterea experiențelor suprasensibile ale sufletului omenesc. Celălalt pol va fi mileniul trei, în care sufletul omenesc trebuie din el însuși, în modul în care este descris în cartea *Cum se dobândește cunoașterea despre lumile superioare?*, să dobândească în mod spiritual cunoașterea spirituală, pentru ca trupul, în care atunci trebuie să strălucească sănătatea, să nu reacționeze cu boală. Înțelegem epoca noastră cu fenomenele ei exterioare și interioare numai dacă avem în vedere acest lucru. Desigur, aceasta se dezvoltă lent și treptat. Și pentru acei oameni care nu vor să treacă în mod confuz, ca dormind, pe lângă cele mai importante lucruri ale epocii lor, ci care vor să trăiască veghind, conștienți de sine, pentru aceia se cuvine să fie atenți deja în timpul nostru la ceea ce vrea să intre în viață. Acest aspect va intra pe deplin abia la mijlocul mileniului trei. Dar, încetul cu încetul, el vrea să intre, și omenirea trebuie în prezent să conștientizeze totul, trebuie să pregătească în mod conștient ceea ce vrea să intre în viață. Trebuie să învățăm să observăm viața; atunci se va arăta și în fenomenele exterioare – mai întâi în fenomenele vieții omenesti – că este adevărat ceea ce am spus acum. În dezvoltarea grosieră a creierului, care este în ziua de azi

în majoritatea cazurilor cea normală pentru omenire, nu germinează cu ușurință lucrurile care trebuie dobândite în conformitate cu sensul lor, așa cum le descriem noi în știința spirituală. Dar aş vrea să spun: În mod tragic se vede oarecum ceea ce vor de fapt puteri necunoscută – despre care voi vorbi în conferința următoare – de la omenire. Există în prezent anumite naturi maladive – de aceea spuneam: în mod tragic –, care sunt maladive pentru prezent; cu toate acestea, prin ele se anunță ceva care se va întâmpla la oameni în zilele sănătoase ale viitorului.

Am rostit adesea numele unui om foarte ciudat al prezentului⁶, care a pendulat într-adevăr înapoi și-ncolo în viața sa între sănătate și boală: *Otto Weininger*⁷, care a scris remarcabila carte «Sex și caracter». Weininger este în întregime un om extrem de ciudat. Imaginați-vă un om care își face disertația chiar din primul capitol al cărții menționate, pe la începutul celui de-al treilea deceniu de viață a sa, al acestei cărți în privința căreia mulți s-au entuziasmat, după cum alții s-au indignat – ambele atitudini nefiind întemeiate, căci altceva, obiectiv, ar fi fost necesar. Apoi, tot mai mult un mod foarte ciudat de a se imersa în problemele abordate în «Sex și caracter». El a făcut apoi o călătorie în Italia, și-a notat trăirile și a văzut cu totul alte lucruri decât văd alți oameni în Italia. Eu trebuie să văd ceva absolut remarcabil în multe din acest Jurnal italian⁸ al lui Weininger. Dumneavoastră știți că eu descriu unele lucruri care nu pot fi descrise decât în imaginațiuni: din vremurile atlanteene, din vremurile lemuriene și cum arătau ele în timpuri care nu mai pot fi urmărite nici cu conștiința exterioară și nici cu cea istorică. Pentru ele trebuie să folosim anumite reprezentări și concepte, pentru a prezenta conștiinței omenești ceea ce este descris astfel în concepte. Când citesc acum notițele lui Weininger, unele lucruri mi se par ca o caricatură reușită, artistică a adevărului. Este într-adevăr ieșită din comun această viață a lui Weininger. El avea 23 de ani când i-a venit gândul care l-a hipnotizat îngrozitor: că trebuie să se sinucidă, pentru că altfel ar trebui să omoare pe altcineva, gândul că în sufletul său se află un ucigaș, un criminal. Un fenomen care poate fi explicat foarte bine din punct de vedere ocult. Aici în această viață ceva mareț și exact se amestecă cu o cochetărie. El părăsește casa părinților săi, își ia o cameră în casa lui

Beethoven de la Viena, locuiește acolo o noapte, iar dimineața se împușcă.

Acest suflet are particularitatea că nu a fost niciodată complet unit cu trupul. Pentru psihiatrii obișnuiți, Weininger era isteric, pentru cel care pătrunde cu privirea prin lucruri a fost așa, că între spiritual-sufletesc și fizic-trupesc exista o legătură neregulată. Ceea ce altfel este normal, anume ca la adormire spiritual-sufletescul să iasă din fizic-trupesc și la trezire să revină să fie din nou împreună cu el, era la Weininger altfel. Aș putea să vă expun pasajele din care reiese cum uneori spiritual-sufletescul este puțin în afara fizic-trupescului, apoi se cufundă rapid din nou în el, iar în cufundare se aprinde un gând în el, pe care el îl notează apoi, adesea într-un mod sec; dar în cufundare el devine imaginativ și extrem de remarcabil. Astfel, celui care pătrunde lucrurile cu privirea, îi apare ceea ce este corelație neregulată dintre spiritual-sufletesc și fizic-trupesc, și în această corelație neregulată apare, în mod remarcabil, dar într-un fel cu totul neobișnuit, o cunoaștere pe care va trebui să o aibă omenirea în viitor. Gândiți-vă: Într-un om, care pentru un psihiatru obișnuit este isteric, apare, dar acum numai caricaturizată, o cunoaștere pe care va trebui să o aibă omenirea în viitor. După cele pe care vi le-am spus astăzi, vă puteți reprezenta cu ușurință că prin oarece anormalități apar printre noi un fel de precursori ai viitorului – după cum există și întârziati ai trecutului –, ai unui viitor în care oamenii vor trebui să știe despre viețile pământești repetate, despre karmă și visarea karmei. Și deoarece astfel de oameni apar drept precursori ai unor astfel de timpuri viitoare, cunoașterea lor nu vindecă organismul, ci îl face bolnav. Atunci iese la iveală într-un mod cumva caricatural, cu ajutorul organismului bolnav, ceea ce va deveni cândva o cunoaștere a omenirii. Luați, de exemplu, un pasaj cum este cel următor⁹ din cartea «Despre ultimele lucruri» de Weininger, editată de prietenul său Rappaport: „Din starea noastră de dinainte de naștere poate că nu este posibil să avem vreo amintire, pentru că ne-am cufundat așa adânc prin naștere: ne-am pierdut conștiința aceea și am cerut să ne naștem în mod complet instinctiv, fără decizie rațională și fără cunoaștere, și de aceea nu știm nimic despre acest trecut”.

Un lucru este clar aici – chiar dacă cunoașterea care s-a aprins aici, este caricaturală –, că cineva scrie această cunoaștere care pentru el a

devenit certitudine absolută: Prin nașterea mea am părăsit o stare de viață spirituală, pe care o duceam anterior. Dacă cineva ar fi scris aceasta în secolul X sau XII înainte de nașterea lui Christos sau chiar și în epoca lui Origene¹⁰, nu s-ar fi mirat nimeni; dar pe vremea noastră, cineva o scrie în felul său, impregnat de sentimente; este ceva care se aprinde nemijlocit în conștiință, nu este ceva teoretic.

Aș putea expune multe astfel de fenomene. Ce arată aceste fenomene? Nimic altceva decât că se vestește această cunoaștere suprasensibilă, care vrea să intre acum în natura omenească; și deoarece ea nu este căutată încă pe calea științei spirituale orientate antroposofic, se ajunge la cataclisme, intră în așa fel încât zguduie natura omenească, făcând-o bolnavă așa cum l-a îmbolnăvit pe Weininger. Spun bolnav, fără să înțeleg ceva filistin prin aceasta, ci numai realitatea exterioară, că într-adevăr este ceva maladiu atunci când un om de 23 de ani se sinucide, pentru că găsește în sine un ucigaș ascuns și vrea prin sinucidere să se salveze de la crimă.

S-ar putea arăta într-o sută, o mie de exemple: Această cunoaștere vrea să intre! Și ar fi bine dacă pe cât posibil de mulți oameni și-ar da seama că așa este. Dorul după o astfel de cunoaștere este extrem de răspândit în subconștientul oamenilor. Puteri exterioare, pe care le-am caracterizat deja adesea¹¹, împiedică această cunoaștere. Trebuie să luăm în seamă foarte serios ceea ce reiese din remarcă pe care am făcut-o la sfârșitul articolului meu despre *Christian Rosenkreutz*¹² din revista «Das Reich»¹³. Că ar trebui să ținem seama de ceea ce s-a vestit în secolul XVII, de fapt deja începând din secolul XV, auzindu-se tot mai puternic. Dar acum trebuie să le vorbim despre aceasta contemporanilor pe căile formulării științifice obișnuite. La acea vreme, însă, a apărut în modul pe care l-am caracterizat în ultimul număr din «Reich», unde am arătat că acest *Johann Valentin Andreae*¹⁴ a scris «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz». A adus multă bătaie de cap filologilor faptul că acest Johann Valentin Andreae a scris «Nunta chimică», în care se ascunde de fapt o cunoaștere profundă, ocultă, și apoi s-a comportat foarte ciudat. El nu ajunge numai să răstălmăcească anumite cuvinte pe care le-a rostit în legătură cu lucrările pe care le-a scris în perioada în care a redactat «Nunta chimică», ci el se arată a fi, în ciuda faptului că a redactat această operă măreață, drept un om despre care se poate spune cu exactitate: Nu

înțelege nimic din ceea ce a scris. Pastorul pietist, care a scris ulterior tot felul de alte lucruri, nu înțelege nimic din «Nunta chimică» și nici din alte lucrări pe care le-a scris în același timp. El avea doar 17 ani atunci când a scris «Nunta chimică». Apoi el nu a devenit altfel, a rămas același, numai că atunci o cu totul altă putere vorbise în el. Filologii își sparg capetele și compară tot felul de pasaje din scrisori. Mâna sa le-a scris, corpul său se afla acolo, dar prin acel om, o putere spirituală care pe atunci nu era încarnată pe Pământ a vrut la acea vreme să vestească aceasta omenirii, în modul în care a fost vestit atunci.

Apoi a venit Războiul de 30 de ani, care a îngropat multe din cele ce ar fi trebuit să intre pe atunci în omenire. Oamenii ar fi trebuit pe vremea Războiului de 30 de ani să înțeleagă ceea ce nu au înțeles, tocmai ceea ce au îngropat. «Nunta chimică» a fost într-adevăr scrisă de către acela care se numea exterior Johann Valentin Andrea, se poate dovedi că în 1603 ea era deja redactată; nu a intrat în atenția oamenilor pentru că în 1618 a început Războiul de 30 de ani. Înainte să înceapă războaiele, se petrec astfel de lucruri. În acest caz lucrul corect de făcut este să citești în semnele timpului ca să știi: Ceea ce a fost depus ca germen, trebuie să producă flori și roade!

Aceasta face parte dintre ceea ce indicam eu acum, ceea ce trebuie citit din semnele timpului epocii noastre catastrofale. Mai multe despre aceasta vom vorbi săptămâna viitoare.

CONFERINȚA a II-a

Berlin, 3 iulie 1918

Săptămâna viitoare voi continua considerațiilor pe care le-am făcut aici cu opt zile în urmă și voi trage concluziile acestor considerații. Însă astăzi voi expune ceva doar aparent în afara contextului, dar în realitate foarte mult legate de el, ceva legat de caracterul clădirii noastre de la Dornach^[1].

Această clădire de la Dornach trebuie să se încadreze prin întreg specificul său în evoluția spirituală a omenirii începând din prezent, așa cum am recunoscut-o noi și cum trebuie să considerăm că va fi ea în continuare în viitorul evoluției omenirii. Noi am încercat să aruncăm lumină din cele mai diferite puncte de vedere asupra însușirii caracteristice a acestei evoluții a prezentului și a viitorului, care până acum există doar în germen. Vrem să considerăm astăzi pe scurt cum se exprimă ceea ce vrea de fapt știința spirituală orientată antroposofic prin clădirea de la Dornach, care urmează să-i fie dedicată.

Evoluția prezentului poate fi privită oarecum din exterior, așa cum sunt obișnuiți oamenii care și-au reglat întreaga lor cunoaștere, întreaga lor concepție despre lume pe o astfel de considerare pur exterioară. Dar mai ales în prezent oamenii pot avea multe motive să observe și dintr-un punct de vedere spiritual interior ceea ce se petrece în ziua de azi. Întrucât despre ceea ce s-a pregătit vreme îndelungată și care urmează să-și afle o continuare în viitor într-un cu totul alt mod decât se petrece în ziua de azi, se obține în mod real o imagine corectă numai dacă este considerat spiritual. Vreau să pornesc de la ceva aparent de-a dreptul material, dar pe care vreau să clarific cum ceea ce acționează în prezent ca impulsuri, care sunt întotdeauna în jurul nostru, poate fi privit și spiritual.

Printre oamenii care în ultimele decenii și-au făcut uneori – nu foarte des – o imagine comprehensivă a fenomenelor, se află și ingineri. Și deja cu mai multe decenii în urmă, în anul 1884, *Reuleaux*^[2], inginerul mecanic, a scris într-o expunere, chiar din punctul său de vedere materialist, câteva gânduri despre însușiri caracteristice din tabloul cultural al prezentului. El a împărțit la acea vreme omenirea contemporană în două grupuri. Într-unul din grupuri i-a reunit pe

oamenii care au un mod de viață „naturist”; în cealălalt grup el i-a reunit pe acei oameni despre care spunea că au un mod de viață „manganist” –, și cuvântul „manganist” îl deriva de la magie, de la ceea ce încearcă să intervină cu forțele Universului în atitudinea față de viață a oamenilor. Vreau să abordez acum, foarte pe scurt, în punctul de pornire al considerațiilor de astăzi, și această grupare a omenirii.

În vremurile vechi, oarecum toți oamenii erau „naturiști”, și cea mai mare parte a oamenilor mai sunt și în ziua de azi. Partea mai mică, cu precădere oamenii culturii europene, culturii Europei Centrale și de Vest, și oamenii culturii americane sunt oameni manganisti. Dumneavoastră trebuie să rețineți însă că ceea ce se numește cultură naturistă joacă încă un rol important în prezent. Este foarte semnificativ că așa-numita cultură manganistă s-a dezvoltat treptat, de fapt, cu adevărat abia în timpul secolului trecut. Aș spune că rezultatul paradoxal al acestei culturi mai noi este că ea a adus practic, în mod artificial, mai multe entități omenești pe Pământ decât numărul oamenilor care se preumblă pe Pământ. Acest fapt a fost generat de faptul că în decursul ultimelor decenii, în această parte mică a omenirii, mașina, ceea ce este mecanic, a ajuns la o dezvoltare imensă. Veți găsi că este de la sine înțeles dacă spun că o mare parte a muncii care se face astăzi este realizată cu ajutorul mașinilor; dar probabil veți fi totuși puțin uimiți dacă vom calcula – și se poate calcula foarte bine – cât de mare este de fapt această muncă realizată la mașină, înlocuitoare a muncii umane. Putem să o calculăm dacă ne uităm câte milioane de tone de cărbune sunt consumate anual, care apoi se manifestă în forța mașinilor. Și dacă am exprima ce forță umană este înlocuită de acest cărbune folosit pe Pământ, prin numărul corespunzător de oameni care ar fi necesar pentru a realiza această muncă, am găsi: Nu mai puțin de 540 de milioane de oameni ar fi necesari pentru aceasta, și cei 540 de milioane ar trebui să lucreze 12 ore pe zi pentru a îndeplini ceea ce realizează mașina. Așadar am putea spune: În realitate, nu este deloc corect că pe Pământul nostru există doar 1,5 miliarde de oameni, căci pe Pământ există cu 540 milioane mai mulți. Aceștia există în plus față de cei care umblă realmente în carne și oase, pur și simplu prin faptul că de partea mai mică a omenirii se realizează această muncă ne-naturistă, manganistă,

care este realizată de mașină, de mecanism. Efectiv, în ultimul secol numărul oamenilor de pe Pământ a crescut nu așa cum se arată statisticile, ci în așa fel încât mai trebuie adăugate încă 540 milioane de forțe umane. Și anume, pot spune: Noi, oamenii europeni și americani – pentru Europa de Est acest aspect intră încă prea puțin în considerare – suntem înconjurați de o muncă ce se extinde continuu în viața noastră de zi cu zi, mai mult decât se crede, și pur și simplu înlocuiește forța umană.

Acum, oamenii Occidentului sunt extraordinar de mândri de această performanță, și se accentuează că dacă se compară ceea ce se realizează prin mașini cu ceea ce se realizează cu un număr de departe mult mai mare de oameni care practic nu se folosesc încă în măsură suficientă de tehnică, de forța mașinilor, care încă trăiesc mai mult din punct de vedere naturist, se obține o producție considerabil sporită a omenirii europene și americane față de întreg restul omenirii. Putem spune, așadar: Dacă munca executată de mașini ar trebui realizată de oameni, atunci 540 de milioane de oameni ar trebui să muncească zilnic câte 12 ore. – Aceasta înseamnă foarte mult. Dar aceasta înseamnă și, după cum știți, mândrul rezultat al culturii mondiale contemporane. Acest mândru rezultat al culturii mondiale contemporane are diverse consecințe.

Dacă vreți să dobândiți înțelegerea a ceea ce se află aici la bază, este suficient să cuprindeți cu privirea un caz în care cultura naturistă se reliefează încă foarte, foarte mult în cea manganistă a noastră. Așa este, de exemplu, cazul cu chibriturile. Cei mai tineri dintre noi probabil nu, dar cei mai în vârstă își vor aminti totuși acele timpuri în care chibriturile erau încă puțin răspândite, în care fitilul era aprins cu amnar și cremene, pentru a obține foc. Dar aceasta conduce înapoi, la un mod cu mult mai vechi de a produce focul: la sfredelul pentru aprins focul prin frecare, când cantitatea de foc care este produsă în ziua de azi prin chibrituri, trebuia să fie obținută prin rotirea unui sfredel în lemn, lucru care necesita folosirea directă a unei mari forțe omenești. Dacă veți compara această ultimă formă naturistă cu cea actuală, vă va deveni vizibil încă ceva. Vă veți putea spune: Întreaga cultură manganistă mai are încă ceva particular; anume ea face ca legile care acționează, care mai înainte erau apropiate oamenilor, să fie într-o mare măsură invizibile pentru om. Ea împinge înapoi legile active. –

Luați acest mod inițial de producere a focului: Cât de strâns legată era această muncă pe care o realiza omul de persoana sa și de prestația sa personală! Ceea ce apărea nemijlocit ca foc, cât de strâns era legat de performanța personală! Aceasta a fost împinsă înapoi. Prin aceea că în ziua de azi în acest loc este pus procesul fizic, mecanic sau chimic, avem de a face cu o îndepărtare a fenomenului natural propriu-zis – în care acționează și procesul spiritual – de ceea ce face în mod direct omul. Veți auzi în ziua de azi foarte frecvent exprimarea că prin această tehnică recentă, omul a constrâns forțele naturii să acționeze în slujba sa. Această zicală are, desigur, pe de o parte, o mare justificare, dar ea este extrem de unilaterală și de imperfectă. Căci în tot ceea ce realizează forța mașinii – exprimare pe care o folosesc în sens mai larg, incluzând și transformarea în energie chimică –, nu se aduce numai forța naturii în slujba omenirii, ci procesele naturale în corelația lor mai profundă cu impulsurile cosmice intrinseci, sunt împinse în afară. Prin mecanisme, omul este sustras treptat de la vederea procesului natural. Așadar prin tehnologie nu numai se constrânge procesul natural în serviciul omenirii, ci se și îndepărtează ceva de la om. Prin tehnologie se răspândește ceva mort asupra naturii vii; viul care anterior intervenea direct din natură în munca omenească, este expulzat, înlăturat de la om. Dacă vă gândiți că omul efectiv extrage elementul mort din natură, pentru a-l aduce în cultura manganistă, atunci nu vă va mai frapa prea mult dacă eu leg acum știința spirituală de ceea ce spune un inginer.

Tehnicianul Reuleaux accentuează că progresul recent al omenirii – din punctul său de vedere, cu bună dreptate – se bazează pe faptul că forțele naturii au fost puse în slujba culturii omenirii. Dar noi trebuie, mai presus de toate, să ne îndreptăm în primul rând atenția asupra faptului că avem în fața noastră mecanisme care propriu-zis înlocuiesc forța omului. Acesta nu este numai un proces care se epuizează în ceea ce se vede cu simțurile, ci acest proces, această producere de 540 milioane de „oameni” ideatici pe Pământ are o latură spirituală foarte semnificativă. În tot ceea ce a luat naștere în acest caz, este cristalizată forța omenească; în toate acestea a curs într-un fel rațiune omenească și acționează în ele; dar numai rațiune omenească. Suntem înconjurați de o astfel de rațiune desprinsă de om. În clipa în care desprindem de om așa ceva, care este legat cu omul în mod inerent, acele forțe pe care

le-am descris în știința noastră spirituală drept ahrimanice, iau în posesie imediat toate acestea. Aceste 540 milioane de ființe ideatice de pe Pământ sunt în același timp tot atâtea recipiente pentru puterile ahrimanice, pentru forțe ale lui Ahriman. Nu ne este îngăduit să trecem cu vederea acest lucru. Cu aceasta găsiți însă progresul pur exterior al culturii noastre legat de forțele ahrimanice, de aceleași forțe care se află în natura lui Mefistofel – căci aceasta este similar naturii lui Ahriman. Numai că în Univers nu ia niciodată naștere ceva unilateral, fără să ia naștere și aspectul polar corespunzător; nu ia naștere niciodată doar un pol, fără să ia naștere simultan și polul opus. Pe lângă acest ahrimanic, ce ia naștere pe Pământ în formele materiale ale industriei, ș.a.m.d., ale mașinilor, ia naștere tot atât de mult luciferic, numai că în domeniul spiritual. Niciodată nu ia naștere doar ahrimanic, ci în aceeași măsură în care acesta ia naștere vizibil pe Pământ, după cum tocmai am expus, ia naștere și un luciferic, urzind în această întreagă cultură care se îmbibă de ahrimanic. În aceeași măsură în care iau naștere oamenii pe Pământ și se cristalizează pe Pământ cultura ahrimanică, corelatul spiritual acționează în voința omenească, acționează în vrerea omenească, în impulsurile omenești, în pasiunile și dispozițiile sufletești. Aici, pe Pământ, mașina ahrimanică – în curentul spiritual în care suntem situați, pentru fiecare mașină, o ființă spirituală luciferică! Prin aceea că ne producem mașinile, ne deplasăm în jos, în regnul mort, care tocmai de aceea este vizibil în primul rând din exterior, în cultura ahrimanică. Ca o imagine în oglindă la aceasta întreagă cultură ahrimanică, apare invizibil o cultură luciferică. Ceea ce înseamnă că în aceeași măsură în care apar mașini, omenirea pe Pământ este străbătută de dispoziții luciferice în moralitatea ei, în etosul ei, în impulsurile ei sociale. Una nu poate lua naștere fără cealaltă. Așa se alcătuiește Universul.

De aici se poate vedea că nu poate fi niciodată vorba să spui: Eu fug de Ahriman –; la fel de puțin puteți spune: Eu fug de Lucifer. – Puteți vorbi numai despre faptul că o asemenea stare, în care iau naștere în mod polar, ahrimanicul și lucifericul, este legată în mod necesar de cultura din prezent a omenirii, care se dezvoltă mai departe. Este, privit din punct de vedere spiritual, ceea ce acționează în cultura noastră, și trebuie ca lucrurile să fie privite din ce în ce mai spiritual, pornind chiar din prezentul nostru.

Acum este remarcabil că Reuleaux, inginerul mecanic, când se entuziasma pe atunci relativ la progresul manganist al omenirii – din punctul său de vedere pe deplin justificat, căci eu accentuez mereu: știința spirituală nu are nici un motiv să fie reacționară –, atunci când a reliefat un lucru, a indicat în același timp și diverse altele. Mai presus de toate, el a indicat că omul actual, care este situat astfel într-o nouă lume, în special omul culturii europene și al celei americane, are neapărat nevoie de forțe mai puternice pentru a cultiva viața spirituală decât omul din vechime, care încă mai avea cultura naturistă și se afla aproape de intimitățile naturii cu propria sa muncă. El nu a vorbit, desigur, despre luciferic și ahrimanic, el a descris numai ceea ce am expus la începutul considerațiilor mele de astăzi. Veți putea diferenția deja ce am adăugat eu și ce are de spus inginerul, care trăiește în lumea materialistă actuală. Reuleaux a indicat, de exemplu, că arta, dacă e să înflorească în continuare, are nevoie de impulsuri mai puternice pentru legile estetice decât erau necesare anterior pentru o dezvoltare mai instinctivă. Dar inginerul se baza pe o credință ciudată. Era credința naivă care se exprima în cuvintele³: este necesar ca în artă sufletul să trăiască mai intens în legile estetice, în fața asaltului mașinii distrugătoare de artă – el a recunoscut liniștit aceasta –, decât a fost cazul mai înainte. Dar naivitatea consta în aceea că inginerul nu avea nicio bănuială că atunci ar trebui să existe forțe artistice mai intense, mai impulsivante, care să pătrundă sufletul omenesc, decât au fost cele vechi. Confuzia constă în aceea că el își dă seama foarte bine: Tehnologia asaltează tot ceea ce omenirea a creat anterior din spiritual, dar crede că echilibrarea ar trebui creată din nou pur și simplu printr-o imersare intensă în vechile forțe spirituale. Acest lucru nu se poate face, chiar nu se poate. Ci, necesar este ca odată cu avansarea culturii omenirii în planul fizic, să intervină, de asemenea, alte forțe spirituale, mai intense, în viața noastră spirituală; în caz contrar, omenirea ar trebui cu necesitate să cadă pradă materialismului, chiar dacă ea s-ar opune teoretic acestui fapt.

Probabil că de aici vedeți că realmente, pornind de la înșeși impulsurile culturii timpului nostru, printr-o considerare a naturii lăuntrice a evoluției noastre actuale, se poate ajunge la aceasta: Artă trebuie să primească un nou impuls, în artă trebuie să intre un nou impuls. Și dacă noi avem convingerea că știința noastră spirituală vrea

să fie un nou impuls pentru vechea cultură spirituală a omenirii, atunci această premisă este cu necesitate legată de faptul că și arta ca atare primește un nou impuls.

Pentru început, desigur cu toată nedesăvârșirea, s-a încercat acest lucru prin clădirea de la Dornach. Că este imperfectă, admitem de la început. Este doar o primă încercare. Dar probabil că este justificată credința că ea este prima încercare pe o cale care trebuie apoi continuată. Ceilalți, care vor urma după noi, care vor lucra atunci când noi înșine nu vom mai fi de mult în trupurile fizice, o vor face poate mai bine. Dar impulsul pentru clădirea din Dornach trebuia dat în prezent. Căci corect va fi înțeleasă clădirea numai atunci când oamenii nu vor stabili un etalon absolut, ci se vor familiariza puțin cu istoria acestei clădiri. Și de la aceasta aș dori să pornesc, pentru că ne sunt mereu aduse la cunoștință neînțelegeri în acest sens.

Dumneavoastră știți că începând din 1909, activitatea noastră este legată la München de reprezentarea anumitor drame-misterii⁴, vizând să reprezinte artistic-dramatic ceea ce acționează ca puteri în viziunea noastră asupra lumii. Drept urmare, în jurul expunerilor artistice din München sunt grupate cicluri de conferințe⁵ care au un aflux puternic de public, și datorită acestui fapt prietenilor noștri din München le-a venit ideea să creăm la München o clădire proprie pentru strădaniile noastre spirituale. Nu de la mine a pornit ideea, ci de la prietenii noștri din München. Vă rog să rețineți aceasta. Ideea clădirii a pornit într-adevăr de la considerarea lipsei de spațiu de către un anumit număr dintre prietenii noștri. Și este într-un totu de la sine înțeles că atunci când există gândul să înălțăm o astfel de clădire, trebuie să ne gândim să o proiectăm tot în conformitate cu viziunea noastră asupra lumii. La München ea urma să fie în așa fel încât să facă necesară doar gândirea unei arhitecturi interioare. Întrucât clădirea urma să fie înconjurată de un număr de case, care ar fi fost locuite de prietenii care ar fi avut posibilitatea să se stabilească acolo. Casele ar fi înconjurat clădirea, care putea să arate oricât de neînsemnat, pentru că nu ar fi fost văzută printre celelalte case. Astfel, întreaga clădire a fost gândită ca arhitectură interioară. Arhitectura interioară într-un astfel de caz are sens numai dacă ea constituie un cadru, o încadrare corespunzătoare celor ce se petrec în interior. Dar trebuie să fie artistic făcută. Trebuie într-adevăr nu doar să reproducă, ci să exprime artistic ceea ce se

întâmplă în interior. De aceea am comparat, probabil banal, dar nu în mod nepotrivit, gândul arhitecturii clădirii noastre cu ideea unui „Gugelhupf” (cozonac/chech rotund cu gaură la mijloc – *n.tr.*), a unui cozonac într-o anumită formă. Forma, tava de prăjitură este făcută pentru ca prăjitura să poată fi coaptă în ea, iar tava pentru cozonacul „Gugelhupf” este corectă atunci când ea cuprinde în mod corect aluatul și îl face să preia forma dorită. „Tava de Gugelhupf” este în cazul nostru cadrul pentru întreaga activitate a științei noastre spirituale, a artei noastre spiritual-științifice și a tot ceea ce este rostit, auzit și simțit înăuntru. Toate acestea sunt prăjitura, și tot restul este forma de prăjitură, iar aceasta ar trebui exprimată în arhitectura interioară. Astfel, a trebuit să fie gândită mai întâi arhitectura interioară. Ei bine, lucrurile au fost gândite. Dar, după ce ne-am dat destulă osteneală să stabilim lucrurile pe locul care fusese deja obținut la München, am întâmpinat opoziție nu din partea poliției sau a autorităților politice, ci de la arhitecții münchenezi – și anume într-un asemenea mod, încât am putut afla: oamenilor nu le convine ceea ce vrem noi să așezăm acolo, la München; dar ce voiau ei înșiși, nu ne-au spus. De aceea era posibil să trebuiască să facem mereu noi modificări, și așa ar fi putut continua decenii întregi. Drept urmare ne-am văzut nevoiți într-o zi să renunțăm la ideea de a realiza aceasta la München și să folosim un teren de construcție de la Solothurn, pe care ni l-a pus la dispoziție unul dintre prietenii noștri. Datorită acestui fapt s-a ajuns ca în cantonul Solothurn, așadar în Dornach, la Basel, pe o colină, clădirea să fie începută. Cu aceasta a căzut ideea caselor alăturate, clădirea urma să fie vizibilă din toate părțile. Și apoi a luat naștere impulsul și am dobândit zelul de a face treaba repede. Și fără să regândesc complet ideea deja finalizată, plănuită pentru arhitectura interioară, mi-a fost doar posibil să încerc să unesc arhitectura exterioară cu arhitectura interioară, deja proiectată. Ca urmare, au apărut diferite defecte în clădire, pe care eu le cunosc mai bine decât oricine altcineva. Dar nu aceasta este principalul. Principalul este că a fost făcut un început cu un astfel de lucru în modul pe care l-am indicat.

Acum aș dori să arăt măcar câteva gânduri care să lămurească în ce constă particularitatea acestei clădiri, ca să puteți vedea relația acestei clădiri cu întregul nostru curent spiritual-științific sau spiritual.

Primul aspect care îl va frapa pe acela care se va uita fără prejudecăți la această clădire va fi faptul că pereții exteriori ai clădirii în general sunt gândiți într-un cu totul alt sens decât sunt de obicei la clădiri. Peretele care delimitează o clădire este, în fond, la tot ceea ce a fost clădit până acum, din punct de vedere artistic, așadar pentru percepția artistică, gândit ca delimitare a spațiului. Pereții exteriori sunt întotdeauna gândiți ca delimitare, închidere a spațiului, și întregă muncă arhitectonică, modelatoare la acești pereți este corelată cu această idee că peretele delimitează. La această idee, că peretele exterior delimitează, noi am renunțat, desigur, nu fizic, ci artistic, la clădirea din Dornach. Ceea ce apare la ea drept perete exterior nu este gândit pentru a delimita spațiul, ci în așa fel încât să deschidă spațiul către întregul Univers, către macrocosmos. Așadar, cel care se află în interiorul acestui spațiu, ar trebui să aibă sentimentul că spațiul din interior, cu ceea ce constituie el, se extinde prin pereți în macrocosmos, în Univers. Totul trebuie să reprezinte conexiuni cu Universul. Astfel este gândit peretele prin forma care i s-a dat; așa sunt gândiți stâlpii care însoțesc pereții la anumite intervale; așa este gândită întreaga activitate sculpturală, coloanele cu soclurile, arhitravele, capitelurile ș.a.m.d. Așadar, a fost gândit un perete transparent din punct de vedere sufletească, spre deosebire de peretele care delimitează sufletește. Acolo ar trebui să ne simțim liberi în infinitul Universului. Desigur, atunci când faci ceva așa cum urmează să se întâmple în acest spațiu, trebuie să te delimitezi fizic, dar poți menține formele delimitării fizice în așa fel încât ele să se anuleze singure prin prelucrarea artistică.

Tot restul în această clădire este de fapt corelat cu aceasta. Condițiile de simetrie pe care le găsim de obicei la clădiri, au trebuit să fie dizolvate sub influența acestei idei a clădirii. Clădirea din Dornach are practic o singură axă de simetrie, care merge exact de la vest la est. Și totul este rânduit în vederea acestei singure axe de simetrie. De aceea coloanele care însoțesc peretele la o anumită distanță, nu sunt prevăzute cu aceleași capiteluri, ci numai capitelurile și restul formelor coloanelor unei perechi de coloane, din stânga și din dreapta, sunt întotdeauna aceleași. Dacă intri, așadar, în clădire prin intrarea principală, ajungi pentru început la primele două coloane identice. La acestea, capitelurile, soclurile și forma arhitravelor este

aceeași. Dacă mergi apoi înspre cea de-a doua pereche de coloane, perechea de coloane, capitelul, ideea arhitravei sunt altfel. Și așa de-a lungul întregii clădiri. Acest lucru a făcut posibil să încorporăm evoluția în motivele capitelurilor, ale soclurilor. Capitelul următoarei coloane se dezvoltă întotdeauna din capitelul celei precedente, exact așa cum o formă organică mai desăvârșită se dezvoltă dintr-una organic mai nedesăvârșită. Ceea ce altfel există în identitatea simetriei, se dizolvă într-o evoluție continuă.

Întreaga clădire constă din două părți principale – celelalte sunt construcții anexe –, două părți principale care au în esență secțiune de bază circulară și sunt închise în partea de sus prin cupole. Dar cupolele sunt în așa fel încât se întrepătrund, adică se intersectează, astfel încât suprafețele de bază nu sunt cercuri complete, ci incomplete. O porțiune de cerc din încăperea mai mică din față este înlăturată, și acolo se racordează celălalt cerc, al încăperii mari, cercul mai mare.

Întregul este în așa fel înălțat încât avem doi cilindri, unul având un diametru mai mare și altul cu diametru mai mic. În cilindrul mai mare este auditoriul; celălalt cilindru, mai mic, este gândit pentru reprezentarea misteriiilor și altor reprezentații. Acolo unde confluează cele două cercuri, va fi pupitrul vorbitorului și, de asemenea, cortina. Dar în felul acesta, cele două cupole se intersectează. Așa ceva nu a mai existat anterior. A fost și din punct de vedere tehnic o realizare interesantă: să faci să se unească două cupole, să se intersecteze. Totul, întreaga construcție de lemn, se sprijină pe un fundament de beton. Fundamentul de beton cuprinde, de fapt, doar încăperile de garderobă, și apoi urci puțin pe trepte de beton în clădirea propriu-zisă de lemn.

De-a lungul peretelui cilindrului mai mare, care se află sub cupola mai mare, se află pe fiecare parte câte șapte coloane; în încăperea mai mică se află pe fiecare parte câte șase coloane; astfel că în încăperea mai mică, care este așadar un fel de spațiu scenic, sunt 12 coloane în cerc, și în încăperea mare 14 coloane în cerc. Și, progresiv, în cerc, se dezvoltă motivele sculpturale ale acestor coloane. În dezvoltarea motivelor lor, aceste coloane sunt așa încât m-au surprins și pe mine însumi, în timp ce lucram la ele. Atunci când făceam modelul pentru ele, atunci când formam coloanele cu capitelurile, am fost foarte surprins de un lucru. Subliniez faptul că nu este nici în cea mai mică măsură ceva simbolic în privința lor. Oamenii care au descris clădirea

și au spus că acolo sunt plasate tot feluri de simboluri și că antroposofii lucrează cu simboluri, nu au dreptate. În întreaga clădire nu există nici măcar un simbol așa cum cred oamenii. Ci întregul este conceput în concordanță cu forma de ansamblu, este gândit pur artistic. Așadar nu semnifică – dacă e să folosesc expresia „semnifică” în sens rău – ceva care nu este acolo; astfel încât această dezvoltare continuă a motivelor capitelurilor, a motivelor arhitravelor este creată din pura contemplare, o formă rezultă din alta. Și în timp ce dezvoltăm așa, o formă din alta, s-a dezvoltat ca de la sine înțeleasă o imagine a evoluției, a adevăratei evoluții – nu a celei gândite darwinist –, și în natură. Aceasta nu a fost căutată. Dar ea a rezultat într-un mod firesc, astfel încât această evoluție – eu însumi am fost surprins că a devenit așa – m-a făcut să-mi dau seama cum anumite organe, de exemplu la om, sunt mai simple decât la o anumită succesiune din regnul animalelor. Am indicat adesea faptul că evoluția nu constă în faptul că lucrurile devin mai complicate; de exemplu ochiul omenesc este mai desăvârșit prin aceea că el este mai simplu decât ochiul animalelor, prin faptul că lucrează în direcția simplității. Și din aceste motive mi s-a întâmplat că începând de la cel de-al patrulea motiv a fost necesară o simplificare. Ceea ce este mai desăvârșit apare tocmai ca fiind mai simplu.

Însă acesta nu a fost singurul aspect care m-a surprins. Altceva ce m-a surprins a fost că atunci când am comparat prima coloană cu cea de-a șaptea, cea de-a doua cu cea de-a șasea și cea de-a treia cu cea de-a cincea, au rezultat congruențe remarcabile. Când lucrezi sculptural ai, în mod firesc, suprafețe în relief și suprafețe concave. Acestea au fost lucrate pur și simplu din simțire, din percepție spirituală. Dar luând capitelul și soclul celei de-a șaptea coloane, alăturând întregul în gând, am putut suprapune părțile în relief ale celei de-a șaptea coloane cu adânciturile celei dintâi, și adânciturile celei de-a șaptea cu formele în relief ale celei dintâi. Formele în relief ale primei coloane se potrivesc exact în adânciturile celei de-a șaptea coloane. Vorbesc, desigur, în privința convexității și concavității. O simetrie interioară, care nu este exterioară, a rezultat ca ceva întru totul firesc. În felul acesta, în metamorfoza, transformarea formelor și în realizarea sculpturală a transformării s-a produs ca un fel de aducere în mișcare a arhitecturii și aducere în repaus a sculpturii. Totul este în același timp sculptură în lemn și arhitectură.

Întregul se sprijină pe un fundament de beton, care are în interior motive care, de asemenea, îi vor surprinde la început pe oamenii care vor intra acolo. Oamenii vin – asta este de la sine înțeles – cu motive preconcepute și judecă în funcție de ceea ce au mai văzut deja. Aici remarcăm ceva. Unii, care nu au știut deloc ce să facă cu acestea, au spus: La Dornach s-a construit o clădire futuristă. Formele structurii din beton sunt gândite atât pentru noul material, betonul, cât și pentru ceea ce rezultă pentru acest nou material în privința formei artistice. Dar înăuntrul cadrului de beton s-a încercat și crearea unor suporturi tip coloană. Aici a rezultat de la sine că ele arată ca ființele elementale, care cresc în afară din pământ, ca gnomii, și totodată susțin în structură, astfel încât vezi: ființa respectivă susține, dar susține o parte care este mai grea și o împinge înapoi – altfel decât o parte care este mai ușoară. – Aceasta este infrastructura de lemn.

Apoi a rezultat – ceea ce nu ar fi rezultat la München când se punea problema numai de arhitectură interioară – pentru clădirea din Dornach necesitatea de a integra ferestre. Dacă vrei să înțelegi ferestrele, vă rog pentru început să faceți încercarea să cuprindeți cu privirea întreaga idee a construcției de lemn. Așa cum stă ea aici, de fapt, încă nu este artă, sau cel puțin încă nu este o operă de artă. Operă de artă este în privința coloanelor, pereților și a configurației sculpturale. Ansamblul, care nu urmează deloc să aibă un caracter decorativ, deci nici nu ar trebui făcut în sens decorativ, acest ansamblu este de fapt așa că omul care îl privește trebuie să aibă anumite sentimente și gânduri cu fiecare linie de contur, formă, cu fiecare configurare a suprafețelor. Căci trebuie să urmărești cu privirea liniile și configurarea suprafețelor. Le urmărești cu privirea simțitoare. Ceea ce trăiești în suflet, lăsându-ți privirea să se plimbe de-a lungul operei de artă, abia acest lucru dă la iveală, de fapt, opera de artă în ceea ce privește sculptura în lemn. Ea ia, de fapt, naștere abia în sufletul omenesc. Fundamentul de beton și partea din lemn sunt pregătirea operei de artă. Opera de artă trebuie de fapt să fie clădită de fiecare om însuși prin savurarea formelor. De aceea, aceasta este, ca să spunem așa, partea cea mai spirituală a clădirii. Ceea ce este lucrat în lemn este partea cea mai spirituală a clădirii. Ceea ce ia naștere ca operă de artă există de fapt abia atunci când sufletul receptor al ascultătorului sau al vorbitorului se află în interior. – A rezultat, așadar, necesitatea de a

amplasa ferestre, câte o fereastră în spațiul aflat între două coloane. Pentru aceste ferestre, continuarea conceptului în cauză al clădirii a dus apoi la necesitatea de a căuta o tehnică proprie pentru sticlă. Au fost luate plăci de sticlă de o singură culoare și s-au gravat în acestea motivele corespunzătoare, astfel încât aici avem ferestre de sticlă gravată. Cu același instrument pe care îl folosește la scară mică medicul stomatolog atunci când frezează într-un dinte, cu același material se gravează în placa groasă de sticlă ceea ce trebuie să fie eliminat, pentru a produce grosimi diferite ale sticlei. Diferitele grosimi ale sticlei au dat motivele. Placa de sticlă este monocromatică; culorile sunt în așa fel încât în succesiunea lor dau o armonie. Clădirea va avea de-a lungul axei de simetrie, de o parte și de alta, câte o fereastră de aceeași culoare, începând de la intrare, astfel încât vom avea o armonie de culori în evoluție. Dar nici aici, opera de artă – fereastra ca operă de artă – încă nu este gata. Ea este terminată abia atunci când Soarele luminează prin ea; astfel încât aici, în acest sistem al ferestrelor de sticlă, este creat ceva în care natura vie, care este afară, trebuie să lucreze împreună cu gravura în sticlă, pentru ca opera de artă să existe. Pe plăcile de sticlă veți găsi gravate multe din conținutul științei noastre spirituale, întotdeauna văzute imaginativ: omul care visează, omul care veghează în entitatea sa, diverse taine ale creației, ș.a.m.d. Toate acestea nu sunt avute în vedere în simboluri, ci în contemplare, totul este avut în vedere artistic, dar încheiat abia atunci când trece Soarele prin ferestre. Așadar și aici se încearcă același lucru, să se depășească spațiul prin propria sa închidere, dar a trebuit încercat printr-un alt mijloc. La lemn și în arhitectura și sculptura sa se încearcă să se folosească forme care, în mod pur sufletesc, în contemplare, înving spațiului și conduc dincolo de spațiu. Într-un mod mai concret senzorial încep lucrurile la ferestre. Acolo este legătura cu lumina solară care trece prin ele, care radiază înăuntru din Univers și luminează lumea noastră vizibilă, lucru care face parte din ele. Așadar aceste două părți corespund cu precădere unui element sufletesc. Acolo este generat din afară, prin întrunirea luminii cu gravura în sticlă, ceea ce ia naștere propriu-zis ca operă de artă, ca element sufletesc; pe când la sculptura în lemn, ceea ce este trăit în însuși sufletul omenesc ca operă de artă este spiritual.

Cea de-a treia parte o formează picturile cu care este pictată cupola. De asemenea, motivele acestor picturi sunt luate din viziunea noastră spiritual-științifică asupra lumii. Veți găsi acolo exprimat pictural ceea ce este conținut al viziunii noastre asupra lumii, cel puțin asupra unui anumit mare interval temporal macrocosmic. Aici aveți, dacă pot spune așa, partea fizică a lucrurilor; pentru că în pictură, din anumite motive interioare – faptul de a le expune astăzi ne-ar duce prea departe –, se poate înfățișa doar direct ceea ce vrei să înfățișezi. Culoarea trebuie să exprime ea însăși ceea ce trebuie să exprime; tot așa și formele, liniile. Aici, așadar, numai prin conținut este făcută încercarea de a ajunge afară, la macrocosmic, de a depăși granițele zidului cupolei. Deci prin conținut ajungi acolo în afară. Acolo este pictat, de fapt, tot ceea ce aparține macrocosmosului. În felul acesta se află nemijlocit, fizic, înaintea ochilor, cele de care este vorba. Am încercat să producem luminozitatea care era necesară pentru pictarea acestor motive, prin aceea că am încercat să producem culori din substanțe pur vegetale, care au luminozitatea lor specifică. Desigur că nu au reușit toate așa cum ar fi putut reuși dacă nu ar fi intervenit războiul. Dar acesta este și el doar un început. Firește, întregul mod de pictură trebuie să fie corespunzător concepției noastre. Deoarece am pictat conținutul spiritual al lumii, nu avem de a face cu forme pe care ni le imaginăm iluminate dintr-o sursă de lumină, ci cu forme luminescente, care emit lumină din ele însele. Așadar acestea este un cu totul alt mod în concepția picturală, care a trebuit să fie introdus aici. Atunci când, de exemplu, pictați aura unui om, nu o pictați așa cum pictați o formă fizică. Un obiect fizic se pictează în așa fel încât lumina și umbra se repartizează după modul cum sursa de lumină luminează obiectul. La aură, dimpotrivă, avem de a face cu un obiect care luminează el însuși. Ca urmare, caracterul picturii este complet diferit.

Am spus astfel, cumva în linii mari, în măsura în care se poate expune fără ilustrații, ceea ce vrea să fie clădirea. Întreaga clădire este, după cum am spus, dispusă de la vest la est, astfel încât axa de simetrie merge printre coloane, de la vest la est, și ea intersectează cilindrul mic, așadar încâperea scenei, la limita ei din est. Acolo, așadar spre răsărit, între cea de a șasea coloană din dreapta și cea de-a șasea coloană din stânga se află un grup lucrat sculptural⁶. Acesta urmează

la rândul său să exprime tot artistic, așa spune, ce este mai intim în viziunea noastră spiritual-științifică asupra lumii. El urmează să reprezinte ceea ce concepția spirituală omenească a prezentului și din viitor trebuie cu necesitate să înglobeze în ea. Omenirea trebuie să învețe să înțeleagă că tot ce este important pentru configurarea lumii și pentru viața omenească, merge în acești trei curenți: într-o anumită măsură curentul spiritual normal, în care este întrețesut omul, apoi curentul luciferic și cel ahrimanic. În tot, atât în fundamentele fizicului, ca și în revelațiile realităților spirituale, sunt întrețesute evoluția divină, evoluția luciferică și evoluția ahrimanică. Acest lucru urmează să fie exprimat, iarăși într-un mod care nu este simbolic, ci cuprins artistic, în grupul nostru sculptural. Este un grup din lemn. Mi-a venit gândul, pe care cred că l-am prins ca gând, al cărui temei însă nu mi-a devenit încă limpede în fundamentele sale oculte; cercetarea ocultă din viitor va revela probabil și aceasta. Se pare însă a fi absolut corect că toate motivele antice pot fi reprezentate mai bine în piatră sau în metal (bronz), iar toate motivele creștine – și al nostru este în sensul cel mai eminent un motiv creștin – mai bine în lemn. Eu nu pot spune altfel decât că: Am simțit întotdeauna ca fiind necesar ca grupul statuar de la biserica Sf. Petru din Roma, Pietă a lui Michelangelo, să fie transpusă, în gând, în lemn; căci abia atunci, cred eu, ar reprezenta ea ceea ce ar trebui să reprezinte; tot așa cum alte grupuri sculpturale creștine pe care le-am găsit în piatră, a trebuit să le regândesc în lemn. Cu siguranță există ceva care stă la baza acestui lucru, dar eu nu am ajuns încă la motivele înseși. Deci, grupul nostru a trebuit să fie gândit și executat în lemn.

Figura centrală este un fel de reprezentant al omenirii, o entitate care urmează să-l reprezinte pe om în revelarea sa divină. Eu sunt mulțumit dacă cineva care privește această figură, are sentimentul: este o reprezentare a lui Christos Iisus. Dar dacă așa fi pornit de la ideea: Vreau să fac un Christos Iisus, aceasta mi s-a părut neartistic. Eu am vrut să reprezint ceea ce se află acolo. Dacă respectivul privitor are trăirea că este un Christos Iisus, aceasta trebuie să fie numai consecința. Așa fi de-a dreptul bucuros, dacă fiecare ar trăi aceasta. Însă a voi să înfățișezi un Christos Iisus nu este un gând artistic. Gândul artistic stă numai în forma artistică, în modelarea formei; celălalt este un gând nuvelistic sau programatic, gândul de a reprezenta un Christos

Iisus. Elementul artistic trăiește în formă, cel puțin atunci când este ceva sculptural. – O figură principală – întregul grup are 8,5 metri – stă oarecum înălțată; în spatele ei sunt stânci, mai jos, sub ea, stânci. Jos, din stânca ce are puțin o scobitură, crește în afară o figură a lui Ahriman. Aceasta se află înăuntrul unei grote în stâncă, pe jumătate culcată, cu capul în sus. Pe această stâncă întru câțva scobită stă figura principală. Deasupra figurii lui Ahriman și la stânga privitorului, tot crescând din stâncă este un al doilea Ahriman, astfel încât figura lui Ahriman se repetă. Deasupra figurii lui Ahriman, tot la stânga privitorului, este o figură a lui Lucifer. Între Lucifer și Ahrimanul de sub el este creată un fel de relație artistică. Foarte puțin mai sus, deasupra figurii principale, la dreapta privitorului, se mai află o figură a lui Lucifer. Lucifer este acolo, așadar, și el tot de două ori. Acest alt Lucifer este frânt în sine însuși, se prăbușește din cauză că este frânt în sine. Mâna dreaptă a figurii centrale indică în jos, cea stângă în sus. Această mână stângă îndreptată în sus, indică punctul de frângere al lui Lucifer; chiar acolo se frânge aceasta în două și se prăbușește. Mâna dreaptă și brațul drept al figurii centrale arată spre Ahrimanul de jos și îl aduce la disperare. Întregul este gândit în așa fel – sper că acest lucru se poate simți – încât această figură centrală nu este nicidecum agresivă; ci în gestul pe care l-am indicat, este doar iubire. Dar nici Lucifer și nici Ahriman nu suportă această iubire. Christos nu luptă împotriva lui Ahriman, ci El radiază iubire; dar Lucifer și Ahriman nu pot lăsa această iubire să ajungă în apropierea lor. Prin apropierea iubirii, unul dintre ei, Ahriman, simte disperare, faptul de a se consuma în sine, iar Lucifer se prăbușește. Așadar înăuntrul lor, în Lucifer și Ahriman, se petrece ceea ce este exprimat în gesturile lor.

Figurile nu au fost, desigur, ușor de creat din motivul că am avut de creat ceva spiritual – la personajul principal parțial spiritual, dar la Lucifer și Ahriman spiritual pur –, și sculptural este cel mai dificil să dai formă spiritualului. Am încercat, cu toate acestea, să ating ceea ce trebuia atins, în special pentru obiectivele noastre: forma, în ciuda faptului că trebuia să rămână formă artistică, să o dizolv în întregime în gest, în expresia feței. Omul se află de fapt în situația de a-și folosi gesturile și mimica doar într-un sens foarte restrâns. Dar Lucifer și Ahriman sunt întru totul gest și expresie. Figurile spirituale nu au o formă încheiată, închisă în sine, nu există forme spirituale încheiate.

Atunci când vreți să dați formă spiritului, vă aflați în aceeași situație ca atunci când ați vrea să dați o formă fulgerului. Înfațișarea pe care o are spiritul într-o clipă, este alta în clipa următoare. Acest lucru trebuie luat în considerare. Așadar dacă am vrea să ținem fixă pentru o clipă o figură spirituală, așa cum am reproduce o figură în repaus, nu am obține nimic, pentru că nu am avea decât o figură încremenită. Așa încât, într-un astfel de caz, trebuie să reproducem întru totul gestul. Deci în Lucifer și Ahriman am redat în întregime gestul, și parțial a trebuit să încerc aceasta și pentru figura centrală, care este, desigur, o figură fizică: Christos Iisus.

Acum aș dori să vă prezint câteva imagini care, la scară mică, vă vor oferi atât cât este posibil o idee despre acest grup sculptural. Cea dintâi este capul lui Ahriman, și anume în forma în care mi-a venit mai întâi: un om – gândiți-vă în acest sens la împărțirea tripartită a omului în omul-cap, omul-trunchi și omul-extremități – care este în întregime cap, care de aceea este și instrumentul pentru cea mai deplină deșeptăciune, judiciozitate și viclenie. Aceasta urmează să se exprime în figura lui Ahriman. Capul lui Ahriman, așa cum îl vedeți aici, este de-a dreptul spirit, dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie paradoxală; dar dumneavoastră știți că adesea apare câte un paradox atunci când caracterizați spiritual. El este realmente conform modelului, fidel spiritului, din punct de vedere artistic fidel naturii sale. Ahriman a trebuit să „stea”, pentru ca acest lucru să poată fi înfăptuit.

Următorul trebuie să fie Lucifer, așa cum se află el în partea stângă a privitorului. Pentru a-l înțelege pe Lucifer trebuie să vă imaginați într-un mod foarte ciudat ceea ce apare ca înfațișare spirituală a lui Lucifer. Imaginați-vă că din statura omenească lipsește ceea ce este cel mai ahrimanic la om, așadar gândiți-vă că lipsește capul, imaginați-vă în schimb urechile și pavilionul urechii, urechea exterioară, considerabil mărite, desigur spiritualizate, și configurate în aripi, modelate într-un organ, organul însă fiind încolăcit în jurul trupului, laringele tot așa, lărgit; astfel încât capul, aripile și urechile să formeze împreună un organ. Și aripile, organul principal, sunt ceea ce rezultă pentru înfațișarea lui Lucifer. Lucifer este laringe extins, laringe care devine întreaga figură, din care se dezvoltă, printr-un fel de aripă, o legătură cu urechea, astfel încât trebuie să-ți reprezinti: Lucifer este o

figură care preia muzica sferelor, o ia înăuntrul acestui organism ureche-aripi; și fără ca individualitatea să vorbească ceva din partea ei înșiși, Universul, însăși muzica sferelor, vorbește prin acest organ care este transformat în partea din față în laringe, fiind așadar o altă metamorfoză a înfățișării omenești: organul laringe-ureche-aripi. De aceea capul este doar schițat. La Ahriman, dacă veți vedea cândva înfățișarea sa din clădirea de la Dornach veți găsi: Este evidențiat ceea ce poate fi gândit ca formă și înfățișare. Dar ceea ce apare la Lucifer drept cap – deși nu vă prea puteți imagina că la dumneavoastră înșivă ar fi la fel ca la Lucifer –, este ceva care este frumos în măsura cea mai înaltă. Așadar ahrimanicul este ceea ce este rațional, rezonabil, inteligent, dar urât în lume; lucifericul este ceea ce este frumos în lume. Totul în lume le conține pe amândouă: ahrimanicul și lucifericul. Tinerețea și copilăria sunt mai mult luciferice, vârsta înaintată mai mult ahrimanică; trecutul este mai ahrimanic, viitorul mai luciferic în impulsurile lui; femeile sunt mai luciferice, bărbații mai ahrimanic; totul conține acești doi curenți.

Ființa de deasupra lui Lucifer s-a născut ca o ființă care, ca ființă elementală, crește din stânci. Grupul de care discutăm era gata, și atunci când a fost eliberat de schele sale, s-a dovedit ceva foarte ciudat: anume, așa cum a simțit domnișoara *Waller*⁷, centrul de greutate al grupului – desigur, numai din punctul de vedere al contemplării sale – se afla mult prea la dreapta, și trebuia creat ceva pentru a-i aduce echilibrul. Așa ne-a fost adus la cunoștință acest lucru de karmă. Acum, nu se pune problema să adăugăm o bucată de stâncă, ci să urmărim în continuare ideea sculpturală. Așa s-a născut atunci această ființă, care, ca ființă elementală, crește oarecum din stânci. Tocmai la această ființă veți putea observa ceva, chiar dacă este doar sugerat: veți vedea că o asimetrie trebuie să acționeze imediat, de îndată ce vin în considerare figurile spirituale. Aceasta se exprimă doar într-o măsură foarte limitată pe planul fizic: ochiul nostru stâng este diferit de cel drept, ș.a.m.d.; cu urechea și nasul este tot așa. Însă de îndată ce intrăm în spiritual, trupul eteric deja acționează asimetric în mod foarte pronunțat. Partea stângă a trupului eteric este cu totul altfel decât cea dreaptă; acest lucru se evidențiază imediat atunci când vrei să formezi figuri spirituale. Puteți să mergeți împrejurul acestei ființe, și din fiecare punct veți avea de jos o altă perspectivă. Veți vedea însă că

asimetria funcționează ca ceva necesar, pentru că ea este expresia gestului cu care această ființă privește cu un anumit umor de deasupra stâncilor și se uită la grupul de jos. Această privire cu umor în jos, peste stânci, își are motiv întemeiat. Nu este deloc corect să vrei să te înalți în lumile spirituale doar cu o simplă sentimentalitate. Dacă vrei să te înalți corect în lumile superioare trebuie să nu o faci doar cu sentimentalitate. Această sentimentalitate are întotdeauna un iz de egoism. Veți vedea că adesea, atunci când trebuie explicate corelațiile spirituale cele mai înalte, eu amestec în considerații ceva care nu urmează să ne scoată din dispoziție, ci urmează doar să alunge sentimentalitatea egoistă a stării de spirit. Abia atunci se vor înălța cu adevărat oamenii la spiritual, când nu vor voi să-l înțeleagă cu sentimentalitate egoistă, și vor putea să se înalțe în această sferă spirituală cu puritatea sufletului care nu poate fi niciodată lipsită de umor.

Acum, capul din profil al figurii centrale, așa cum a rezultat el cu necesitate. Capul a trebuit să fie făcut și el într-o câțiva asimetric, pentru că pe această înfățișare trebuia să fie arătat că nu numai mișcările mâinii drepte, ale mâinii stângi, ale brațului drept ș.a.m.d. redau lăuntru sufletului, ci că la o astfel de entitate, trăind într-un tot în suflet, cum este Christos Iisus, de exemplu, și alcătuirea frunții trebuie luată în considerare, ca și întreg restul staturii, cu mult mai mult decât poate fi cazul în gesturi la oameni. Noi am probat – deși faptul nu corespunde realității –, că atunci când pui o imagine invers în aparatul de proiecție ai deja o cu totul altă priveliște, pur și simplu prin aceea că ai inversat stânga cu dreapta. Impresia este diferită. Cum am gândit această asimetrie din punct de vedere artistic, veți vedea însă abia privind capul finalizat al figurii centrale. – Ne este îngăduit să spunem: La elaborarea unui astfel de grup, intră realmente în considerare toate problemele artistice; cea mai mică problemă artistică este întotdeauna corelată cu unul sau alt întreg de amplasare. Aici, de exemplu, s-a pus în mod special problema tratării suprafeței. Viața trebuie creată în special prin suprafață. Suprafața pur și simplu curbată, și curbura din nou curbată: această tratare deosebită a suprafeței, dubla curbura a suprafeței, modul în care aceasta aduce la suprafață viața din însăși suprafața, aceasta o vezi mai întâi atunci când te muncești să lucrezi aceste lucruri. Și astfel veți vedea că ceea ce am intenționat noi constă

nu numai în ceea ce este reprezentat, ci și într-o anumită tratare artistică a lucrurilor. Nu trebuia să obținem ahrimanicul, lucifericul și omenescul într-un mod nuvelistic, prin simpla copiere, ci ele trebuiau simțite până în vârful degetelor, trebuia să reușim să-l introducem în formarea suprafețelor, trebuia să-l introducem întru totul în forma artistică. Și acea lărgire pe care o dobândește omul extinzându-și contemplarea în spiritual, se extinde, pe de altă parte, și în elementul artistic.

Acest grup sculptural se află așadar în partea de est a clădirii, în încăperea scenei. Deasupra se boltește cupola cea mică, și aceasta este și ea pictată așa cum am indicat. Deasupra acestui grup sculptural am încercat să redăm pictural același motiv. Aici este Christos, deasupra Lucifer și Ahriman, și am încercat să lăsăm să se exprime prin culori ceea ce este de reprezentat prin artă. Tocmai prin diferențele modului de tratare se va vedea cum lucrurile au trebuit să fie scoase, obținute din mijloacele artistice.

Acestea sunt lucruri care au fost posibile numai prin faptul că un număr al prietenilor noștri a lucrat cu cel mai mare devotament la această clădire. Despre această clădire s-au spus cele mai ciudate lucruri, dar probabil cândva se va indica și modul plin de devotament în care prietenii din Societatea noastră, și în special artiștii, s-au dedicat atât de altruist clădirii. Aici, la acest grup sculptural, au trebuit să fie luate în considerare probleme artistice cu totul deosebite. Aici, de exemplu, domnișoara *Maryon*⁸ s-a adaptat într-un mod absolut admirabil la această transpunere a unei idei a viziunii noastre asupra lumii într-o idee artistică. Clădirea, desigur, nu este terminată. Dar cel mai probabil ar fi fost totuși terminată – cu excepția acestui grup sculptural care nu putea fi terminat –, dacă aceste evenimente catastrofale mondiale nu ar fi împiedicat finalizarea clădirii.

Cu această schițare aforistică fragmentară am vrut numai să vă arăt cele intenționate cu această clădire. Sper că veți fi dobândit măcar o cât de mică idee despre ceea ce – așa cum așa cum credem că ne putem aștepta – va putea fi văzut cândva la Dornach în starea sa terminată. Lucrul important aici este: să aducem în mod artistic viziunea noastră asupra lumii în viața spirituală a prezentului și a viitorului. Oamenii vor vedea că viziunea noastră asupra lumii este mai mult decât o teorie: că ea este o sumă de forțe vii, reale. Dacă am fi expus ceva simbolic,

oamenii ar fi putut spune: Aceasta este o teorie. – Deoarece însă viziunea noastră asupra lumii este capabilă să dea naștere la artă, ea este altceva, ceva viu. De asemenea, ea va da naștere și la altceva, ea va trebui să fertilizeze și alte ramuri ale vieții. Există un mare tânjire după ceea ce este viața spirituală, așa cum este ea adecvată prezentului nostru. În ceea ce privește viața spirituală însă ies la iveală și multe elemente viziunare, multe lucruri eronate și inadecvate în acest domeniu. Însă eu sper că oamenii vor învăța să facă distincția între ceea ce se naște din adevăratele cerințe ale prezentului ciclu spiritual al omenirii și ceea ce ia naștere numai din confuzie ș.a.m.d. Vedem peste tot apărând ca ciupercile ceea ce trebuie creat în viața spirituală. Dar oamenii trebuie totuși să învețe să diferențieze ceea ce trebuie să se nască realmente din forțele autentice ale dezvoltării spirituale ale omenirii, de ceea ce vorbește incorect pornind din spiritual. În ziua de azi puteți auzi multă aiureală. Faptul că lumea îi dă atenție este absolut firesc, pentru că el arată că oamenii năzuiesc spre spirit. Este suficient să deschideți ochii și veți vedea aceasta oriunde oamenii tind spre spiritual. Acum a apărut un roman metafizic⁹, scris de un domn *Korf*, care este un lucru groaznic; este mai degrabă o propagandă „inadecvată” pentru «Steaua Orientului»¹⁰. Dar eu sper că oamenii vor învăța să diferențieze aceste lucruri care exprimă de fapt într-un alt mod o rătăcire a năzuințelor metafizice ale omenirii, de ceea ce ar trebui creat pentru timpul nostru din strădaniile profunde ale existenței omenești.

CONFERINȚA a III-a

Berlin, 9 iulie 1918

Viața, întreaga viață a sufletului, după cum reiese din nou și din considerațiile de care le dezvoltăm acum, este ceva complicat. Multe fire leagă sufletul omenesc de multe domenii, de multe forțe, centre ale Universului. Ne amintim de ceea ce am prezentat aici cu două săptămâni în urmă¹, pentru a dobândi o legătură cu adevărurile pe care vrem să începem astăzi să le lăsăm să apară înaintea sufletelor noastre și care, probabil, vor putea face ca ceea ce se întâmplă în Univers să apară în fața sufletelor noastre, dintr-un anumit punct de vedere, într-un mod plin de însemnătate pentru noi. Vreau să amintesc în doar câteva cuvinte ceea ce am expus aici cu 14 zile în urmă.

Spuneam: Învățăm să cunoaștem, de fapt, în realitate, omul, abia atunci când nu îi urmărim doar conștiința sa obișnuită, care guvernează în el de la trezire până la adormire, ci devenim pe deplin conștienți că în interiorul acestei conștiințe sunt prezente și alte stări de conștiință, confuze, crepusculare, dar că ajungem să le descifrăm pe acestea numai dacă avem în vedere acea tripartiție a omului care îl face să apară drept om-cap, om-trunchi și om-extremități. Desigur că întreaga ființă a omului se slujește de cap, pentru a avea conștiința cunoscută nouă. Dar am putut arăta, pe lângă aceasta, că prin acest cap omenesc omul are o conștiință de vis, care este doar acoperită de conștiința obișnuită, și că prin această conștiință de vis el privește înapoi, în viețile sale pământești anterioare. Tot așa am putut să arătăm că omul-extremități, dar de asemenea în legătură cu întregul om, dezvoltă continuu o conștientizare de vis a viitoareii vieți pământești. Așadar ceea ce expunem în cadrul științei noastre spirituale drept o teorie asupra vieților pământești repetate, este o realitate în sufletul omenesc. Este o realitate a conștiinței, dar o realitate a conștiinței confuze, crepusculare. În afară de aceasta am mai expus faptul că omul și prin procesul său de expirare, care ține de organizația-trunchi, dezvoltă o asemenea conștiință de vis față de viața dintre ultima moarte și naștere; iar prin procesul de inspirație, care aparține tot de organizația-trunchi, omul are o conștiință confuză despre viața dintre următoarea moarte și noua naștere. Pe scurt, în om se întretes între ele

diversele conștiințe. Toate acestea vor atrage atenția că în întreg omul avem de a face cu o organizație fin țesută, și că ceea ce se spune în mod obișnuit despre om, ceea ce-și clarifică lumea despre om, este de fapt doar o parte infimă din întreaga entitate a omului, este numai partea cea mai grosieră a acestei întregi entități.

Însă omul este o ființă așa complicată tocmai prin faptul că prin diversele elemente componente ale ființei sale el este cufundat în lumi care pentru început sunt necunoscute conștiinței obișnuite, care pentru conștiința obișnuită sunt suprasensibile. Numai că ceea ce din om este cufundat astfel într-o lume spirituală, care se dovedește a fi cufundat în lumea spirituală chiar și în cazul unei vieți sufletești nu prea rafinate, chiar în existența omenească obișnuită, și care trebuie considerat de-a lungul diverselor vieți pământești, nu este deloc simplu. Și, cu toate acestea, ajungem la semnificația generală a vieții omenești abia atunci când avem în vedere această întregă ființă omenească complicată, în trecerea sa prin diferite vieți pământești. Această țesătură fină este de fapt – în special pentru privirea umană de astăzi – foarte ascunsă, mascată. Despre această mascare vom mai avea încă de vorbit. De fapt, se cunoaște doar mascarea, deghizarea omului; căci ceea ce coboară din lumea spirituală, care își stabilește oarecum casa în omul fizic și urcă din nou prin moarte în lumea spirituală, nu se vestește deloc într-un mod atât de grosier în viața omului, și se petrec multe în viața omului, care sunt atât de grosiere, încât procesele care duc la faptul că omul trece de la o viață pământească la alta, se ascund, se maschează. La cât de complicată este această viață omenească se ajunge dacă o urmărim de-a lungul unor intervale temporale mai lungi. Și acum vă rog ca la o astfel de urmărire de-a lungul unor intervale temporale mai lungi să faceți cu totul abstracție de faptul că ceea ce am eu aici de descris, atunci când descriu adevărata viață a sufletului omenesc de-a lungul unor intervale temporale mai lungi, se abate foarte mult de la ceea ce povestește istoria exterioară. De ce este așa, am indicat deja adesea. Vrem chiar cu această ocazie, mai târziu, să o discutăm mai exact.

Un interval temporal important – eu am indicat aceasta deja cu câțva timp în urmă ² – în evoluția omenirii în ansamblu, anume a omenirii civilizației noastre a occidentului, este cel din secolul VII până în secolul VIII înainte de Misteriul de pe Golgota. Atunci a avut

loc o schimbare semnificativă în sufletele omenești, în special în ale omenirii culturii occidentale. Știm că atunci cea de-a treia epocă de cultură postatlanteană s-a transformat în cea de-a patra epocă. Mai înainte de secolele VII, VIII, sufletele omenești aveau cu precădere caracterul sufletului senzației, sufletul simțitor. Ele au primit atunci caracterul sufletului rațiunii. Apoi a fost din nou o schimbare importantă în secolul XV d.Ch., deci nu atât de mult înaintea noastră; atunci, sufletul omenesc a primit caracterul sufletului conștiinței. Și, caracterul sufletului pe care îl primește omul modifică de asemenea și caracterul privirii retrospective ca în vis într-o încarnare precedentă. Să considerăm un om, de exemplu, de la începutul epocii greco-latine, așadar din secolul III, IV î.Ch. Dacă el atinsese o treaptă de evoluție normală în Occident sau într-o regiune alăturată, el trăia cu caracterul sufletului rațiunii sau al înțelegerii. Dar ceea ce visa în el despre viețile pământești anterioare se îndrepta înapoi, înspre acele vieți pământești anterioare în care sufletul avea caracterul sufletului senzației. Desigur, în decursul celei de-a patra epoci de cultură postatlanteană a dispărut treptat capacitatea de percepere nemijlocită a vieților pământești repetate. Dar nenumărați oameni o aveau încă; și cei care o aveau, priveau înapoi în așa fel – dacă îmi este îngăduit să mă exprim așa – încât se vedeau pe ei înșiși drept posesori ai sufletului senzației. Era relativ mare deosebirea între felul cum li se părea oamenilor că sunt ei înșiși atunci, așadar pe timpul acela, și ceea ce le apărea în fața sufletelor atunci când li se obiectiva visul: Așa erai tu în viața pământească anterioară. – Drept urmare, mulți oameni în încarnarea lor prezentă de atunci se deosebeau foarte mult de ceea ce vedeu ei ca fiind încarnare lor precedentă. Pentru că ei se simțeau în încarnarea lor prezentă de atunci ca suflete ale rațiunii sau înțelegerii, ei aveau sentimentul: Tu ai fost suflet al senzației în încarnarea precedentă. Ce înseamnă să ai sentimentul că în încarnarea precedentă ai fost suflet al senzației? Oamenii actuali nu mai au aproape deloc, nu pot să mai aibă sentimentul corespunzător: Am fost suflet al senzației – pe care oamenii din primele secole ale celei de-a patra epoci postatlanteene și-l mai aminteau încă foarte viu. Oamenii egipteni, caldeeni, din cea de-a treia epocă de cultură postatlanteană se simțeau ca fiind suflete ale senzației. A te simți ca fiind suflet ale senzației înseamnă: nu știi aproape deloc că ești om gânditor; nu acorzi nicio valoare faptului de

a avea gânduri, ci trăiești senzația vie, neîncetată, de a te afla într-o legătură cu lumea exterioară, dar cu o lume exterioară îmbibată de spirit. – Este extraordinar de dificil să descrii această conștiință de a fi un suflet al senzației, pentru că această conștiință este atât de vie în ceea ce privește simțurile, încât, de fapt, simți încontinuu: Ai rămas în urmă ca o umbră, în locurile spațiului prin care ai trecut. Dacă, de exemplu, ai stat pe un scaun – vorbind în sensul de azi –, și apoi ai mers un timp, vei avea senzația: Tu încă mai stai acolo mult timp. – Senzația legăturii cu lucrurile exterioare era întru totul vie. Înainte de toate, omul avea continuu în fața sa o viziune complet clară, concretă a imaginii sale spațiale; de asemenea, el avea continuu o simțire a imaginii sale spațiale. Deoarece acest simț al spațiului era atât de puternic, de aceea și era învățătura despre reincarnare, despre care se vorbea pe atunci în mod conștient, atât de intensă; pentru că oamenii aveau, prin faptul că priveau înapoi, prin faptul că această visare despre viețile pământești anterioare le devenea conștiință, o imagine vie despre ei ca oameni spațiali. Ei se vedeau literalmente așa cum s-au aflat acolo în diverse situații.

Această vedere vie a lui însuși pe care o avea omul s-a pierdut în decursul celei de-a patra epoci de cultură postatlanteană. În felul acesta omul nu a mai fost nici capabil să găsească suficientă putere pentru a sesiza ceea ce exista în el ca amintire ca de vis a vieții pământești anterioare, mai ales pentru că ulterior oamenii care s-au născut din nou, în acel vis prin care ei își aminteau viețile pământești anterioare, nu-și mai aminteau de un suflet al senzației atât de viu care percepea nemijlocit, ci de un suflet al rațiunii sau al înțelegerii, care oricum nu este foarte obiectiv, care este ceva imprecis, neclar, ceva interior. Pe acest suflet omul nu-l poate sesiza și înțelege în felul acesta. De aceea conștiința despre viețile pământești anterioare treptat a încetat complet. Dar în decursul celei de-a cincea epoci de cultură postatlanteene această conștiință a vieților pământești anterioare va reapare într-un mod cu totul precis. Și nimeni care nu pătrunde cu privirea adevăruri ca acelea pe care le lăsăm să apară acum în fața sufletelor noastre, nu înțelege, de fapt, evoluția omenirii.

Ceea ce apare în omenire, apare în diverse moduri în cele mai diferite regiuni ale Pământului nostru. Am indicat adesea³ că în viitor este din nou de așteptat un moment, și el se va vădi ca fiind deosebit

de semnificativ în mileniul trei, când toți oamenii vor avea o anumită privire retrospectivă asupra vieților pământești anterioare, și mai ales o conștientizare limpede a faptului că pot avea vieți viitoare. Nu va mai putea fi nici un om care să nu aibă aceasta. Dar tocmai această conștientă va apărea în moduri diferite în diferitele regiuni ale Pământului, și este extraordinar de important să se înțeleagă acest lucru.

Vrem să cuprindem cu privirea marile zone geografice în care aceasta va apărea în mod diferit: Zonele din Est, care încep deja clar în estul Europei și se extind apoi în Asia; așadar zona Orientului; apoi vrem să cuprindem cu privirea zona Vestului european și a Americii în special. În cele două mari zone se pregătește în moduri diferite această capacitate viitoare de a lua în vedere vieți pământești repetate. În Vest acest lucru se știe deja foarte exact în cercurile inițiate, și lucrul semnificativ în Vest constă chiar în aceea că se iau în calcul capacitățile oculte și se intenționează să fie și întrebuințate în viața exterioară. Cine nu ia acest aspect în considerare înțelege foarte greșit evoluția Occidentului și întreaga influență a Occidentului asupra istoriei omenirii. Tocmai cele mai importante lucruri care se petrec în Vest, anume cele care pornesc de la rasa anglo-americană, se petrec sub influența unei cunoașteri mai tainice, mai intime ale celor ce se petrec cu omenirea per se. Dacă descriem despre ce este vorba în cazul acestor lucruri, ajungem desigur curând, de fapt, în pericolul de a trebui să vorbim paradoxal, pentru că trebuie să descriem lucruri despre care omul „deștept” – el este, bineînțeles, întotdeauna deștept – spune: Da, dar de ce nu știu inițiații acest lucru? Dar ar trebui să vă gândiți numai că eu trebuie să vă povestesc tot felul de lucruri despre Lucifer și Ahriman, ce anume fac, simt ei, și mai cu seamă ce au făcut, și atunci vine persoana și este de părere că el ar fi fost mai deștept decât Lucifer și Ahriman și că el nu ar fi făcut așa ceva ca rămânerea în urmă, ș.a.m.d. Numai că astfel de lucruri trebuie considerate în mod corect. Cineva poate face anumite lucruri tocmai pentru că într-un anumit mod este mai deștept decât omul.

În Occident, în special, din anumite motive tainice există tendința de a combate viețile pământești repetate. O luptă împotriva vieților pământești repetate ale viitorului se afirmă în anumite cercuri înalt inițiate ale rasei anglo-americane. Acesta este paradoxul, care trebuie

spus aici. Se vrea într-un anumit mod de către anumite centre spirituale din Vest să se ajungă ca astfel de vieți pământești repetate – așadar asemenea vieți periodice, între naștere și moarte, apoi între moartea și următoarea naștere și apoi din nou între naștere și moarte – treptat să înceteze. Acești oameni vor ca în cele din urmă să determine o cu totul altă organizare a vieții omenești, și există mijloace prin care se poate determina o astfel de altă organizare. Ceea ce vor ei, este de fapt aceasta: Ei vor, printr-o anumită școlire, printr-o anumită conferire a unei sau altei forțe să pună sufletul omenesc într-o asemenea stare încât el să se simtă după moarte tot mai înrudit cu condițiile pământești, cu forțele terestre, ca el să primească o anumită înclinație puternică înspre forțele terestre – desigur, înspre forțele terestre spirituale –, astfel încât după moarte el să se îndepărteze pe cât posibil de puțin de regiunile terestre, să rămână foarte aproape de regiunile pământești, menținându-și în felul acesta după moarte o anumită influență asupra regiunilor pământești, și prin aceea că rămâne în apropierea regiunilor pământești și continuă oarecum să trăiască ca suflet decedat împreună cu regiunile pământești el, de asemenea, este exonerat de necesitatea de a reintra din nou în mod real într-un corp fizic. Înspre un ideal ciudat tinde rasa anglo-americană: de a nu se mai întoarce în corpuri pământești, dar de a avea cu sufletele o influență tot mai mare asupra Pământului, să devină tot mai pământeni cu sufletele. – În acest mod tinde ea înspre un ideal care înseamnă ca ei să facă viața de aici, de pe Pământ și viața postmortem, viața de după moarte asemănătoare. Acest ideal se realizează – acum numai la aceia care sunt școliți în această direcție, dar va deveni tot mai uzual peste tot să se îndrume spre o astfel de școlire – prin aceea că în om este trezit un simț al Pământului cu mult mai mare, mai puternic decât este cel așa-numit normal. Dacă în vremurile lemuriene și atlanteene nu s-ar fi exercitat o anumită influență luciferică și ahrimanică asupra oamenilor, atunci sufletul omului în ziua de azi s-ar simți mai puțin înrudit cu trupul fizic decât se simte el înrudit. Aceasta s-ar exprima așa încât ar exista numeroși oameni – majoritatea oamenilor ar fi așa –, care deja și-ar simți trupul ca aparținând Pământului, adică ar simți: Tu trăiești în interiorul trupului tău –, similar modului în care simțim în ziua de azi: Tu te preumpli pe solul pământesc solid. – Datorită influenței luciferice noi ne socotim în ziua de azi corpul foarte aproape

de noi, dar nu și Pământul. Despre Pământ spunem că ar fi în afara noastră. Dar corpurile noastre le socotim apropiate nouă. Dintr-un anumit punct de vedere spiritual mai înalt noi suntem la fel de în afara trupului nostru, de asemenea și în stare de veghe, pe cât suntem în afara Pământului. Într-un fel noi numai pășim cu sufletul pe creierul nostru; prin acesta el este suportul, ceea ce opune rezistența pentru ne desfășura gândirea noastră. Aceasta nu se știe în ziua de azi din cauza influenței luciferice și ahrimanice. Dacă aceasta nu ar fi existat, noi, ca suflete, ne-am fi simțit mult mai străini de trupul nostru; l-am fi considerat ca pe o movilă de pe pământ, desigur una mobilă, pe care ne-am sprijini, așa cum ne sprijinim de altfel pe o movilă de nisip.

Din aceasta fac anumite cercuri anglo-americane o înțelepciune practică. Ele dezvoltă tocmai acele capacități de simțire ale trupului omenesc care întăresc și mai mult ceea ce tocmai am spus acum, această legătură a omului cu trupul, prin adăugarea de forțe care nu doar sunt în trup, ci unesc trupul cu Pământul. Prin exerciții speciale, oamenii acestei rase anglo-americane urmează să dobândească treptat un sentiment puternic al faptului că trupul lor aparține Pământului. Ei nu urmează să simtă numai: Eu sunt brațul meu, eu sunt piciorul meu –, ci ei urmează să simtă și: Eu sunt, de asemenea, forța de gravitație care trece prin picioarele mele; eu sunt și greutatea care îmi îngreunează mâna, brațul. – Urmează să fie cultivat o sentiment de înrudire fizică între trupul omenesc și elementele terestre. Acest puternic sentiment de înrudire cu trupul fizic și cu condițiile pământeste există în ziua de azi în regnul animal deosebit de intens la anumite specii de maimuțe. Acestea îl au, el este, de fapt, viața lor sufletească. În acest caz el poate fi studiat și fiziologic-zoologic. Ceea ce există acolo poate fi introdus treptat într-un sistem de educare a omenirii; este suficient doar să se aducă din ce în ce mai mult înrudirea grosieră dintre om și natură într-un sistem de educare corporală. În acest fel – și cu aceasta eu nu vreau să ponegrec sau să exprim ceva deosebit de critic, ci doar să vă prezint faptele –, se poate aplica un fel de darwinism practic, făcând oamenii mai înrudiți cu ceea ce îl leagă de Pământ. Într-o anumită privință, omul poate fi „maimuțizat”. Acesta este latura adversă practică. Ea este cultivată aparent instinctiv, dar totuși bine dirijat în forme particulare de sport și alte lucruri similare și cultivat într-un grad înalt. Însă această cultivare leagă

sufletul tocmai prin aceea că se înrădăcește în sentimentele de înrudire fizică cu terestrul, cu Pământul, și acest lucru duce la ceea ce eu am prezentat anterior ca un ideal spiritual. În felul acesta, într-o anumită măsură, această alternanță continuă între viața spirituală și viața fizică este depășită, și treptat se înfăptuiește idealul: în perioadele viitoare ale evoluției Pământului sufletele omenești să trăiască ca un fel de fantome, să locuiască pe Pământ ca un fel de fantome. În această privință este extraordinar de interesant că acest ideal poate fi cultivat cu deosebire numai în populația masculină, și de aceea, în ciuda tuturor strădaniilor politice – care aparent vor contrariul, dar, în realitate, într-un sens mai profund, adesea prin ceea ce se vrea în mod politic exterior, se vrea de fapt lăuntric cu totul altceva –, în cultura anglo-americană va interveni un contrast tot mai mare între bărbați și femei. Ceea ce este viața spirituală anglo-americană va ajunge la posteritate esențialmente prin femei; în timp ce ceea ce va trăi în corpurile bărbătești va tinde înspre idealuri cum sunt cele pe care le-am descris. Aceasta va da, de asemenea, configurația viitorului rasei anglo-americane. Ea va primi o configurație ce corespunde celor pe care le-am descris.

Dacă privim acum spre Răsărit, acolo avem o imagine complet diferită. Iar a privi spre Răsărit, este foarte potrivit pentru noi, oamenii actuali din Europa Centrală, căci ceea ce se va dezvolta în Europa de Est este în ziua de azi complet mascat, complet suprimat de fapt. Ceea ce s-a stabilit acum în Europa de Est este, desigur, contrariul a ceea ce trebuie să se dezvolte din Răsăritul Europei. Căci ceea ce s-a stabilit, de exemplu, în așa-numita Mare Rusie, este lupta împotriva oricărei vieți spirituale, este lupta împotriva tuturor fundamentelor spirituale ale omenirii, în timp ce anumite fundamente spirituale ale omenirii ar trebui să ajungă la dezvoltare chiar în Est. Timpul nostru este puțin înclinat să deschidă cu adevărat ochii și să lase rațiunea să se trezească în privința a ceea ce se petrece. Oamenii dorm lasând totul să treacă pe lângă ei, deși ar fi absolut necesar tocmai în timpul nostru să dobândească capacitatea de a judeca în privința a ceea ce se petrece în acest timp contemporan nouă. Oamenii ca *Lenin* și *Troțki* ar trebui să poată fi judecați de către contemporanii noștri, ar trebui să poată fi judecați în așa fel încât lumea să poată vedea în ei pe cei mai mari și mai vehemenți dușmani ai adevăratei evoluții spirituale a omenirii,

cum nu au existat nici măcar pe vremea cezarilor romani, descriși întotdeauna drept atât de abominabili, și nici chiar pe vremea infamelor personaje renescentiste. Cei din familia Borgia, de exemplu, sunt, în privința combaterii spiritualului, adevărați copilași în comparație cu ceea ce se află în oameni ca Lenin și Troțki. Acestea sunt lucruri care scapă întru totul omului actual, dar este deja necesar ca din când în când să se atragă atenția asupra unor astfel de lucruri. Căci este un lucru înspre care sufletele ar trebui, de fapt, îndreptate în ziua de azi. Acești patru ani ar fi trebuit să-i învețe pe oameni că vechea legendă a istoriei, pe care s-a bătut moneda în atât de multă vorbărie, ar trebui să nu mai existe mai departe. Ar trebui să se împământenească judecata că în comparație cu evenimentele prezentului acele caracterizări care au fost date, de exemplu, cezarismului roman sau istoriei Renașterii ar trebui numite de acum înainte „povești pentru fetele de pension”; iar cei care vor să rămână la poveștile pentru fetele de pension nu simt nevoia să se lase corecțai de ceea ce putem învăța astăzi fiind treji pentru a judeca trecutul recent. Așadar dacă vrem să privim înspre ceea ce se pregătește în Est, atunci trebuie să dăm, desigur, atenție faptului că acest lucru îi este ascuns, de fapt, foarte mult neamului omenesc adormit, mult mai ascuns decât era cu câțva timp în urmă, deoarece Estul a fost judecat mai mult după scriitorii săi, după creațiile sale spirituale, în care se poate găsi întotdeauna câte ceva foarte corect din cele pe care le putem numi: Începuturile unei adevărate înțelegeri a Estului european. Acest Est european va produce treptat – desigur, într-un viitor încă nu foarte apropiat – oameni care vor dezvolta și o privire de ansamblu asupra vieților pământești repetate, dar într-un alt mod decât am descris pentru Vest. În Vest se va afirma un fel de luptă împotriva vieților pământești repetate; în Est va fi o acceptare, o primire a adevărului despre viețile pământești repetate. Va exista în acest Est un dor de a educa sufletele omenești în așa fel încât ele să devină atente la ceea ce trăiește în ele nu numai între naștere și moarte, ci la ceea ce trăiește în ele de la o viață pământească la alta. Se vor indica în cadrul educației anumite lucruri pe care acești oameni orientali în special le vor trăi extrem de puternic. Copiilor li se va indica faptul că în om există ceva care poate fi simțit și care nu se epuizează în viața trupului. Celor tineri li se vor clarifica de către cei mai în vârstă, în scop educativ,

următoarele: Li se va spune: Simte-te pe tine, ce simți în sufletul tău? – Formulându-i această întrebare în cele mai diferite moduri, el va ajunge la următoarele: Simt ca și cum ar fi ceva aici, ceva a intrat în trupul meu, ceva care a mai fost înainte pe Pământ, a trecut prin moarte și va reveni mai târziu; dar este mai mult un sentiment întru totul confuz. – Încearcă să te lămurești mai mult: Cum se raportează acest sentiment confuz la restul vieții tale sufletești? – așa vor încerca educarea acestor tineri mai departe. Și printre diferitele formulări ale întrebării – se va putea găsi cea corectă – el își va da seama și va spune: Ceea ce simt eu aici, ceea ce va trăi mereu, este ceva care îmi distruge gândirea; este ceva care nu mă lasă să gândesc, ceva care vrea să-mi omoare gândurile. – Și acesta va fi un sentiment foarte important, care va apărea și va fi educat, dar va fi educat drept ceva firesc în rândul oamenilor din Est. Ei vor dobândi un sentiment că în ei se află ceva care trece dintr-o viață în alta, dar care, așa cum sunt ei ca oameni pământeni, le buimăcește gândirea, le-o amorțește, le-o golește, le-o ucide: Eu nu pot gândi bine, gândirea mea devine confuză atunci când simt tocmai adâncurile mele omenești; aceste parte mai profundă din ființa mea îmi îngroapă gândirea; simt ceva în mine care este eternul meu, dar îl simt aproape ca pe un ucigaș lăuntric al gândurilor mele.

Va fi un astfel de sentiment. Printre numeroasele lucruri extraordinar de interesante din punct de vedere psihic, pe care le va mai afla lumea din Orient, va fi și acesta. Și eu cred că: Aceia care au considerat Estul și numai în privința artei și literaturii sale, aceia vor găsi că astfel de lucruri, de fapt, s-au vestit deja. În lucrările lui *Dostoievski* ⁴ nu suntem departe de o astfel de vestire, în care oamenii tind spre ce au ei mai bun, mai eminent; dar când ajung în spatele acestuia, găsesc ca un fel de ucigaș lăuntric, un gropar lăuntric al gândurilor lor. Aceasta pentru că acolo sufletul conștiinței trebuie să se manifeste într-o formă absolut deosebită, și dintre toate elementele componente ale vieții sufletești omenești, după cum am expus deja, el este cel mai legat de Pământ. Și pe măsură ce ne îndreptăm spre viitor și sufletul simte capacitatea de a simți viețile pământești repetate, el nu le va simți așa cum le simțea în timpurile precreștine, de exemplu în Grecia antică, când oamenii vedeau sufletul senzației în toată vitalitatea sa; nu, ci el va simți atunci treptat sufletul

rațiunii sau al înțelegerii ca pe ceva de cu mult timp în urmă, ceva care ucide de-a dreptul gândurile.

Și apoi, educația va merge mai departe. Acestor suflete li se va părea că sunt ca un mormânt interior al propriei lor ființe, dar un mormânt prin care se face loc pentru revelația lumii spirituale, și acesta va fi următorul sentiment, pe care vreau acum să-l caracterizez după cum urmează. Sufletele își vor spune: Este adevărat, când îmi simt așa de-adevăratelea veșnicul meu, care trece de la o viață la alta, este ca și cum el mi-ar ucide strădania de a gândi; gândirea mea este dată la o parte, dar gândirea zeilor se varsă înăuntru și se așterne peste mormântul propriilor mele gânduri. – Sinea spirituală vine; sufletul conștiinței intră în mormânt, și în felul acesta apare Sinea spirituală. – Acum nu mai descriu doar schematic: Aici se află sufletul conștiinței, și apoi vine Sinea spirituală –, ci doresc să vă conduc în sufletul omenesc, așa cum va fi atunci când Eul va simți treptat trecerea de la sufletul conștiinței la Sinea spirituală. Aș dori să vă arăt cum va răsări aceasta în Est și cum va simți acolo: Veșnicul a devenit cândva pe Pământ – fiind în declin încă din epoca greco-latină – în așa fel încât gândirea obișnuită, care izvorăște numai din om, este împiedicată de către veșnicul din om; omul se goleşte, dar nu se goleşte degeaba; în gol intră treptat noua revelație spirituală, întâi în forma că se așterne în sufletul omenesc ca Sinea spirituală.

Astfel de lucruri nu se înfăptuiesc fără un dramatism sufletesc lăuntric considerabil, fără un tragism sufletesc. Nenumărați oameni, în special în Est, vor simți un profund tragism sufletesc lăuntric, profunde suferințe sufletești lăuntrice prin aceea că vor simți: Omul meu lăuntric îmi ucide gândurile. – Și oamenii vor fi cuprinși de o anumită oboseală, o anumită lipsă de claritate, tocmai pentru că ceea ce simt ei drept ideal, de a căuta omul, nu le aduce niciun fel de eliberare la primul pas, ci mai degrabă un fel de deprimare, o omorâre, o oboseală lăuntrică.

Pentru ca această situație să poată fi văzută obiectiv, pentru a o privi în așa fel încât ea să fie înțeleasă și oamenii să se poată orienta în ea, pentru aceasta este acolo omenirea din Europa Centrală. Aceasta își împlinește sarcina numai dacă ia într-adevăr în considerare asemenea situații. În acest scop trebuie însă ca omenirea din Europa Centrală să-și reamintească ceea ce eu am numit în cartea mea *Despre enigma*

omului⁵ curent uitat al vieții de gândire, al vieții spirituale. Este deja foarte, foarte important ca ceea ce este în mare parte uitat în ziua de azi, ceea ce a existat cândva drept forță de înțelegere spirituală în privința întregii lumi, să fie din nou înțeles tocmai în Europa Centrală. Cine știe în ziua de azi ce înțelegere grandioasă privind întreaga cultură a omenirii au adus personalități ca de exemplu *Friedrich Schlegel*? Cine știe în ziua de azi ce perspective profund semnificative asupra evoluției omenirii au adus spirite ca *Schelling, Hegel, Fichte*? În special în ziua de azi se vorbește mult despre Fichte. Este inutil să menționez că aceia care vorbesc cel mai mult despre astfel de spirite, le înțeleg cel mai puțin. Și ce să mai spun de acea însuflețire a înțelegerii care ar fi posibilă, dacă oamenii ar fi pătrunși de modul de a gândi și a vedea lumea al lui *Goethe*! Însă pentru asta sunt necesare multe. Astăzi încă nu este așa de semnificativ să menționez că oamenii ar trebui să se întoarcă deja din ziua de azi la specificul spiritual al lui Goethe, dar este important să menționez că noi suntem judecați incorect în lume, dacă oamenii au impresia că noi nu mai avem nimic din modul de gândire al lui Goethe. Înrudirea, de exemplu, a clădirii noastre de la Dornach cu specificul spiritului lui Goethe – nu cred că mulți oameni ar înțelege ceva despre această chestiune. Și, cu toate acestea, înțelegerea nu ar fi lipsită de importanță.

Ceea ce am încercat să vă ofer astăzi dintr-o considerare spiritual-științifică drept o caracteristică a Vestului și a Estului, despre aceasta vorbesc, de fapt, atât spiritele din Apus cât și cele din Răsărit. Trebuie doar să le înțelegeți corect. Trebuie doar să interpretați în mod corect ceea ce iese la iveală chiar din discursurile politice ale Occidentului și trebuie să poți percepe anumite instincte care apar în relația lor corectă cu dezvoltarea sufletească a omului. Instinctul de cucerire a Pământului, așa cum domnește el în anglo-americanism, este strâns legat de idealul ca în viitor omul să vrea să devină fantomă terestră. Și iarăși, ceea ce se vestește în Est, îmbibă întru totul remarcabila prelegere pe care a ținut-o *Rabindranath Tagore*⁶ despre «Spiritul Japoniei», care acum poate fi procurată și aici, în orice librărie. Desigur că în ea nu stă scris ceea ce spun eu acum, dar pulsează în toate sentimentele celor pe care un asemenea spirit din Est, desigur, din Estul mai îndepărtat – și este mai semnificativ ceea ce se anunță în Estul mai îndepărtat – le exprimă despre ceea ce tocmai se dezvoltă

acum în Estul european. Dar ar fi necesar să se cunoască atât în Vest cât și în Est, pe întreg Pământul, ceea ce este conținut în substanța spirituală central-europeană. Firește că oameni privesc mai întâi la ceea ce se prezintă exterior, fizic. Cum să privească în Orient – și tocmai acolo, în Asia, au apărut acum lucrări pline de însemnătate, amintesc numai de *Ku Hung Ming*^[7] –, cum un astfel de om al Orientului, atunci când numele lui Goethe intră în considerare, să privească și înspre altceva decât la «Societatea Goethe», care-și are punctul central în orașul din care a iradiat cândva acțiunea spirituală a lui Goethe?

Însă acolo găsiți această viață spirituală a lui Goethe în modul cel mai ciudat, într-un mod cum de fapt nu a existat niciodată. Ar fi existat posibilitatea ca generozitatea princiară să se facă într-adevăr rodnică pentru o viață spirituală cu bătaie lungă, pentru că ceea ce a făcut marea ducesă *Sophie*^[8] pentru goetheanism este grandios. Din acea parte se ridicaseră deja la înălțimea lucrurilor. Numai că ceilalți nu au fost deloc la înălțimea sarcinii. A fost întemeiată o Societate Goethe. Ei bine, dacă privim din afară această Societate Goethe: Cine o reprezintă? Cineva în care trăiește spiritul lui Goethe? Este într-un tot caracteristic pentru timpul nostru faptul că ea este reprezentată de un fost ministru al finanțelor!^[9] Toate sentimentele, toate impulsurile sufletești care duc la așa ceva trebuie avute în vedere. Singurul lucru care dă speranță în această chestiune este prenumele acestui ministru al finanțelor: *Kreuzwendedich**, un prenume uzual în familia lui. Însă pe lângă astfel de lucruri, oamenii trec de obicei ca prin somn, și pe lângă astfel de lucruri nu este îngăduit să treci ca prin somn. Căci ceea ce trebuie să se dezvolte este aici tocmai înțelegerea lucrurilor care se petrec în lume.

Eu am atras de curând atenția^[10] că, de fapt, la cele 1,5 miliarde de oameni care trăiesc pe Pământ, se adaugă 540 de milioane de alți oameni, de ființe mașini, prin dezvoltarea din ultimele secole. În felul acesta, a intrat ceva esențialmente ahrimanic în evoluția omenirii.

* *Kreuzwendedich* – prenume mai rar întâlnit derivat din propoziția *Kreuz, wende Dich!*: „Cruce, întoarce-te”. Inițial, după Războiul de 30 de ani, 1618-1648, care a dus la devastare și pierdere de vieți omenești pe scară largă, s-a dat acest prenume unora din băieții nou-născuți atunci când un frate născut anterior murise. – *n.tr*

Acest ahrimanic se bazează pe ceva care a devenit întru totul necesar: pe cercetarea natural-științifică a lumii înconjurătoare oamenilor. Acestea le-am considerat ultima oară. Însă această cercetare natural-științifică a făcut necesar, în decursul ultimelor patru secole, ca omul să pornească într-adevăr să studieze natura în detaliile ei, să cunoască legile și ființele din natură în detaliile lor. Omul chiar poartă acest mod de a considera lucrurile natural-științific în orice este posibil, de exemplu și în istorie, unde el nu își are locul. Nimeni nu va admite ca pe tărâmul științelor naturii să spună numai: Natură!, natură!, natură!, să se întemeieze oarecum un fel de pan-naturalism, o Atot-natură. Cu atot-natura nu s-ar fi sprijinit cultura modernă, dar totuși există opinii omenești care vor să rămână la acest pan-naturalism. Vreau să vă dau un exemplu în acest sens.

Atunci când un cercetător al orașului Ninive, *Layard*^[11] l-a întrebat odată pe cadiful din Mosul despre caracterele oamenilor individuali, ale supușilor săi, despre preistoria fiecărui stat, aceasta a fost pentru cadiful din Mosul deja prea multă gândire științifică concretă. El nu putea înțelege că un om ar putea să admită să studieze caracterele individuale ale supușilor săi, care pentru el erau „parte din peisaj”, darămite să studieze istoria statelor. El era de părere că această atitudine provine din nonsensul european de a vrea să studiezi în felul acesta natura. Și el i-a spus cercetătorului: Ascultă, fiule, singurul adevăr real care există este acela de a crede în Dumnezeu. Și acest adevăr, de a crede în Dumnezeu, ar trebui să-l faci pe om să se abțină de la a voi să-i cerceteze faptele. Privește în sus: acolo sus vezi o stea, în jurul căreia călătorește o altă stea. Și mai vezi și o stea cu coadă; de mulți ani a fost nevoie ca ea să ajungă aici; de mulți ani va avea ea nevoie ca să iasă din cercul nostru. Cine ar vrea să fie atât de nebun încât să vrea să cerceteze care sunt traiectoriile acestei stele? Mâna care a creat-o o va și ghida și dirija. Ascultă, fiule, tu spui că aceasta nu ar fi curiozitate, ci că ești doar mai dornic de a cunoaște decât mine. Ei bine, dacă această cunoaștere a ta te-a adus la a fi un om mai bun decât erai înainte, ești de două ori bine-venit la mine; numai să nu-mi ceri să mă preocupe pe mine astfel de lucruri. Mie nu-mi pasă de altă cunoaștere decât de aceea care constă în credința în Dumnezeu. Eu disprețuiesc orice altă cunoaștere. Sau te întreb: Această cunoaștere care scotocește peste tot te-a făcut să dobândești un al doilea stomac? Sau ți-a deschis

ochii spre o privire în Paradis? – Așa a spus cadiul din Mosul, vrând să caracterizeze în felul acesta cunoașterea naturalistă.

Probabil că veți avea un surâs interior deoarece cadiul din Mosul, un reprezentant tipic al acestui punct de vedere, a putut exprima această opinie. Dar și față de știința spirituală se afirmă chiar foarte mult această atitudine, desigur transpusă într-un alt domeniu. Acești „cadii din Mosul” sunt chiar foarte răspândiți. Ei spun, iar și iar: Ah, nu este deloc necesar ca omul să se preocupe cu altceva privind lumea spirituală decât de ceea ce îi dă credința în Dumnezeu. – Așa cum respingea cadiul din Mosul științele naturii exterioare, tot așa în ținuturile noastre foarte mulți oameni – în special reprezentanți oficiali ai vieții spirituale – resping știința spirituală. Chiar acum a apărut din nou o cărțuie ¹² în care, deși în rest este scrisă foarte binevoitor, se poate citi frumoasa afirmație: „Acesta este lucrul rău la știința spirituală, că ea vrea să știe ceva despre lumea spirituală, în timp ce adevărata semnificație a vieții religioase constă tocmai în aceea că omul nu știe nimic despre lumea spirituală și totuși are încrederea, marea încredere să creadă în cele despre care nu știe nimic.” – Tocmai aceasta ar trebui să fie caracteristica distinctivă a omului, faptul ca el își poate mărturisi: Eu nu știu nimic, dar accept acest Divin. – Oamenii încă nu văd în ziua de azi limpede lucrurile, dar ceea ce ar trebui să vadă este că relativ la lumea spirituală aceasta este întru totul aceeași concepție cu cea pe care a exprimat-o cadiul din Mosul relativ la lumea fizico-sensibilă și cunoașterea ei, și în privința cărora dumneavoastră ați zâmbit. Însă tocmai despre asta este vorba, ca omenirea să găsească trecerea la cunoașterea spiritualului, la fel cum a găsit trecerea la cunoașterea lumii naturii. Aceasta trebuie văzută intens și limpede. Căci de aceasta depinde dacă vom avea în viitor o viziune asupra lumii care să fie capabilă să întemeieze structura socială umană. Este absolut sigur că această structură socială umană nu va putea fi întemeiată prin ceea ce se numește astăzi economie politică, sau ceva de genul acesta. Tot ceea ce dănuie ca teorie economică, sau viziune economică, este fie moștenire din timpurile vechi, care nu mai este utilizabilă, fie este încălceală uscată, fără conținut. O economie politică va putea exista abia atunci când forța ideilor va impregna gândirea care este luată din lumea spirituală. Ceea ce este învățat în școlile oficiale drept economie politică sau doctrină a fericirii oamenilor sfârșesc în a ateriza în

capetele unor astfel de dușmani ai oamenilor, ca Lenin și Troțki; acestea sunt consecințele finale. Dar ceea ce urmează să pătrundă oamenii cu forțe determinante pentru viitor trebuie să provină din cunoașterea lumii spirituale. Se poate ca astăzi să fie nevoie de paradoxuri atunci când vorbești despre Vest și Est, așa cum am făcut-o eu. Dar aceste paradoxuri conțin realitățile spirituale! Și fără cunoașterea acestor realități spirituale nu se va putea găsi pentru viitor o configurare sănătoasă a situației pământești care intră tot mai mult în haos. Concepte care cu doar câțiva ani în urmă mai aveau sens și valabilitate, nu mai au în ziua de azi nici sens și nici valabilitate. În toate domeniile trebuie schimbate ideile, opiniile, trebuie învățat din nou. Religiile vor mai putea fi ceva pentru oameni doar atunci când se vor pătrunde cu adevărata cunoaștere despre lumile spirituale. Pentru aceasta, ele vor trebui să învețe – ceea ce nu se referă la conținutul lor, ci la modul în care și-au asumat dreptat forma –, ele vor trebui să învețe că aceste forme nu sunt potrivite să vorbească într-adevăr lăuntrului omenesc, și că ele vor putea vorbi lăuntrului omenesc numai atunci când vor apela la forțele reale, care vin din lumea spirituală. „Cadii din Mosul” – desigur tocmai aceia care nu sunt din Mosul, ci nu vreau să spun de unde – trebuie să înceteze să existe în domeniul vieții publice. Eu spun aceste lucruri simplu și fără pretenții, dar cred că veți simți că în felul acesta de fapt am spus de-a dreptul mult, foarte mult.

Acum ne rămâne considerarea unei anumite întrebări: Cum s-a ajuns însă ca oamenilor să le rămână atât de ascuns faptul că sufletul omenesc a parcurs asemenea transformări ca acelea pe care le-a parcurs, să zicem, din secolul XII până în ziua de azi, și în sens mai extins, din secolele VII și VIII înainte de Christos până în ziua de azi? Aceasta provine de acolo că în natura omenească mai există și altceva dintr-o altă lume, și acest ceva dintr-o altă lume aflat în om, face parte din cele mai profunde mistere ale omenirii. Învățăm să cunoaștem oamenii numai dacă vom cunoaște puțin această altă lume, care are un interes continuu de a nu ajunge să se expună. Despre aceasta vrem să vorbim data viitoare.

CONFERINȚA a IV-a

Berlin, 16 iulie 1918

Considerațiile pe care le-am început despre mersul sufletului omenesc prin diferitele sale vieți pământești pentru ciclul actual al omenirii, aș dori să le continui în așa fel încât trăirile pe care le luăm în discuție să ne poată folosi la judecarea evenimentelor prezentului nostru nemijlocit. În acest scop aș dori să dezvolt înaintea dumneavoastră astăzi o observare care se îndreaptă oarecum mai mult asupra exteriorului, și peste opt zile, una mergând mai mult spre interior.

Am expus cum sufletul omenesc, la trecerea sa prin viețile pământești repetate, dacă privim la cele trei epoci care ne interesează în primul rând, egipteano-caldeeană, greco-latină și epoca noastră, în timpul cărora sufletul omenesc a trecut prin diferite încarnări, cum acest suflet omenesc – considerat ca suflet, ca sine – de fiecare dată trăiește de fapt ceva nou, altceva decât într-o încarnare anterioară. Este suficient să mai aducem încă o dată în fața sufletelor noastre ce va fi cu sufletele care își parcurg acum, în timpul nostru, încarnarea pământească și apoi revin după un timp relativ normal, așa cum, ce-i drept, nu finalizează toți oamenii, dar totuși foarte mulți.

Noi am atras deja adesea atenția¹ și am repetat și ultima oară că sufletele care parcurg actuala încarnare pământească, în esență vor reveni în așa fel încât într-o formă sau alta – și forma exactă am descris-o ultima oară – vor putea ști în mod cert, din propria lor experiență interioară: Există vieți pământești repetate. Acest lucru important se va produce în epoca următoare, anume că sufletele vor trece de la actuala incertitudine cu privire la viețile pământești repetate la o cunoaștere despre ele. După cum am spus, mai îndeaproape le-am privit ultima oară. Dar aș dori să mai accentuez ceva.

V-am atras atenția că intervalul temporal important este cel care începe aproximativ prin secolul VII sau VIII înainte de Misteriul de pe Golgota. În primele secole ale acestui interval temporal, datorită vechilor obișnuințe de clarvedere, relativ multe suflete au mai putut privi în viețile lor pământești anterioare. Dar pentru că în viețile lor pământești de atunci sufletul senzației era dezvoltat în mod deosebit,

sufletele, privind înapoi au văzut atitudinea omului în lumea exterioară. Ele au primit oarecum o imagine clară a modului în care se preumbla omul în lumea exterioară, ce i s-a întâmplat în lumea exterioară. Acest lucru, firește, sufletele nu îl vor mai putea avea în perioada următoare, socotind începând din prezent. Privirea retrospectivă va fi îndreptată mai mult asupra sufletescului. Oamenii vor putea vedea mai puțin cum se preumblau ca trupuri fizice în spațiu, ce se petrecea cu ei în spațiu și așa mai departe; ei vor avea mai puțin un conținut imaginativ real în sens senzorial, și vor avea o privire retrospectivă mai mult asupra sufletescului.

Menționez aceasta încă o dată din motivul că dumneavoastră puteți vedea din ea că în viețile pământești succesive sufletele trăiesc foarte, foarte diferit. Și aici trebuie să apară fiecăruia o întrebare în fața sufletului, întrebarea: Cum se face, că de fapt lumea exterioară are părerea, atunci când privim așa, înapoi, la epocile istorice anterioare, că în ceea ce îi privește pe oameni de fapt nu s-ar fi schimbat nimic în mod deosebit? – Să luăm expunerile istorice – există printre ele și unele, nu toate, bine intenționate –: Veți afla mereu că de fapt acestea merg înapoi până la un anumit moment în timp, până la care merg informațiile și documentele istorice. Dar oamenii își imaginează că în toate aceste epoci structura sufletului omenesc a fost de fapt aceeași. Ei își imaginează o anumită evoluție, dar ea nu este gândită atât de radical pe cât ar trebui gândită în sensul descrierii pe care o putem face pe baza rezultatelor spiritual-științifice. De unde vine că de fapt oamenii nu conștientizează corect transformarea sufletului omenesc? Această întrebare se ridică în fața sufletului.

Dacă vom considera, dar acum cu privirea spiritual-științifică, evenimentele istorice, așa spune că în realitate totul s-a petrecut de vreme îndelungată în așa fel încât, în fond, omul a fost mai degrabă reținut de la cunoașterea de sine a sufletului său decât să fi fost condus la ea. Modul în care se modifică sufletul omenesc de la o încarnare la alta poate fi pătruns în mod real cu privirea numai atunci când cunoașterea de sine, adevărata cunoaștere de sine prinde rădăcini. Dar această cunoaștere de sine a fost practic foarte mult reprimată prin evenimentele pe care le avem de evaluat chiar acum. Am putea da exemple semnificative referitoare la cum a fost reprimată cunoașterea de sine tocmai în istoria recentă a omenirii. O anumită confrerie, pe

care o cunoașteți cu toții, care se numesc francmasoni – iar unii dintre membrii ei sunt bine intenționați –, crede cu certitudine că îi stimulează pe oamenii din rândurile lor înspre cunoașterea de sine. Această confrerie are diferite simboluri, pe care, de îndată ce te apropii de ele cu cunoașterea spiritual-științifică, le poți vedea că sunt simboluri profunde, semnificative, care de fapt ar fi toate potrivite să ducă la cunoașterea de sine omenească. Dar ele nu o fac. Este foarte ciudat: Dacă citești istorisirile oficiale care au provenit din cercurile francmasonice, din francmasonerie, vezi că se consideră de către cei mai iluminați că trebuie să te întorci înapoi doar până în secolele XVIII, XVII, pentru a cunoaște francmasoneria contemporană. Dar ceea ce se află în simbolurile francmasoneriei a fost practic acoperit, ascuns, începând din secolul XVII, a fost transformat în ceva pe care îl privești, la care iei parte și față de care simți tot mai puțin nevoia să-l înțelegi. Dacă oamenii s-ar apropia de această simbolistică francmasonică cu capacitatea de a o înțelege, aceasta ar fi deja o cale către cunoașterea de sine a omului. Căci toate aceste simboluri sunt stabilite în acest sens. Dar adevărata dezvoltare a francmasoneriei a abordat o altă cale: aceea de a acoperi cunoașterea de sine, de a o face imposibilă prin aceea că simbolistica este abordată pur exterior. Și așa s-ar putea spune, privit din punctul de vedere al adevărului: Evoluția francmasoneriei contemporane este în esență dezvoltarea unei comunități cu scopul de a face neinteligibile acele simboluri care trăiesc în cadrul acestei comunități. – Este ca și cum ar domni tocmai programul, inconștient, de a face simbolurile de neînțeles, pentru că tocmai în acest timp în care se lasă să se extindă mai recenta francmasonerie – la francmasonii iluminați, nu la cei mistici –, teama de autocunoaștere i-a cuprins pe oameni în măsura cea mai mare. Se vorbește mult despre cunoașterea de sine; se vorbește mult de faptul că omul ar trebui să-și caute sinea divină, sinea sa superioară și așa mai departe. Dar toate acestea sunt vorbărie. Toate acestea sunt de fapt mai mult acolo pentru a bloca adevărata cale spre cunoașterea de sine, și nu pentru a o netezi. Și trebuie să ne întrebăm: De unde vine această aversiune, această frică față de o anumită cunoaștere de sine? Și aici aș dori astăzi mai întâi să consider lucrurile ceva mai exterior.

Vedem că lucrurile stau așa nu numai în acest domeniu, în domeniul francmasoneriei, ci vedem că ele sunt prezente și în întreaga

răspândire a culturii contemporane într-un mod de-a dreptul ciudat. Vedem cum această cultură contemporană – în special în răspândirea creștinismului – merge, de fapt, pe calea ascunderii, camuflării cunoașterii de sine. Și aceasta este o cale extraordinar de interesantă, o cale extrem de semnificativă. Puțini oameni în ziua de azi își dau osteneala să compare cu adevărat descrieri mai bune, luate din secole situate la distanță mare între ele, și încă și mai puțini oameni reflectează la felul cum se raportează de fapt între ele lucrurile care le apar acolo în fața sufletelor lor. Este un experiment sufletesc, nu chiar semnificativ, dar în nici un caz neinteresant, pe care îl puteți face luând o lucrare precum «Viața lui Michelangelo» de *Herman Grimm*². Este de fapt mai mult o lucrare despre epoca lui Michelangelo, o lucrare care tratează despre timpul din care a crescut el. Dar încercați să vă imaginați pe baza acestei lucrări cum ar fi lumea din jurul dumneavoastră dacă v-ați plimba în lumea pe care o descrie Herman Grimm ca fiind a lui Michelangelo; și încercați să comparați acea lume cu cea pe care o trăiți acum: Deosebirea este de-a dreptul imensă! Dar aceasta încă nu spune prea mult, pentru că secolele asupra cărora ne îndreptăm privirea nu sunt situate la distanță prea mare. Altceva însă deja rezultă de aici, dacă ne îndreptăm într-adevăr judicios privirea asupra epocii cu pregătirile sale și efectele sale ulterioare, în care s-a petrecut marea cotitură în timpurile mai recente. Dacă privim înapoi la cele trei mari epoci care ni se înfățișează prin știința noastră spirituală pentru ciclul nostru actual al Pământului, atunci cea de-a treia epocă se încheie cam prin secolul VII sau VIII î.Ch., iar cea de-a patra epocă se încheie la începutul secolului XV al erei noastre. La începutul secolului XV, nu foarte departe în timp de noi, este prezentă o schimbare plină de însemnătate, importantă în viața sufletească a omenirii moderne. Numai că abia dacă este expusă în mod obișnuit din punct de vedere istoric. Oamenii se întrebă: De ce nu este expusă? În fond, și aici există teama de cunoaștere de sine și de o cunoaștere a vieții sufletului omenesc. Ați trăi, de exemplu, experiența unor lucruri interesante dacă ați citi descrieri ale unei personalități ca aceea a sfântului *Bernhard von Clairvaux*³. Bernhard, poate cea mai semnificativă personalitate a secolului XII, cea mai semnificativă personalitate a acelei perioade cu care se încheie cea de-a patra epocă de cultură postatlanteană, această personalitate prezintă o structură

sufletească care mai târziu, după secolul XV, nu mai este deloc posibilă în Europa. Cum arăta în sufletul unui astfel de om este chiar pentru oamenii actuali extraordinar de dificil de descris, deoarece lipsesc toate condițiile prealabile pentru a-și face o idee despre cum arăta într-un astfel de suflet. Dar eu vă sfătuiesc să citiți descrierile vieții sfântului Bernhard din motivul că de acolo puteți vedea ce impresii au avut alți oameni relativ la viața sufletească a sfântului Bernhard. Dacă citiți aceste descrieri de viață, vă spuneți: Ce sunt în comparație cu acestea, chiar și descrierile minunilor din Evanghelie? Câteva bolnavi, spus conform Evangheliilor, pe care Christos Iisus însuși – tot conform cu ceea ce spun Evangheliile – i-a vindecat, adică un fleac în comparație cu descrierea extrem de amplă a activității de săvârșire a minunilor de către sfântul Bernhard, cu aproape douăsprezece secole mai târziu! Numărul oamenilor despre care se spune că din orbi i-a făcut văzători, din paralitici i-a făcut să meargă, nu poate fi deloc comparat cu cifra care se obține dacă e să numărăm relatările similare din Evangheliile. Descrierea impresiilor predicilor sfântului Bernhard este în așa fel încât simți: atunci când a vorbit el pe undeva, ceea ce a vorbit el era ca răspândirea unei aure spirituale cu o acțiune intensă până departe. Trăia o realitate în cuvintele acestui om, despre care acum oamenii nu mai au nicio idee. Dacă am vrea să descriem tot ce este semnificativ pentru impresia pe care încă o mai făcea pe atunci această personalitate, ar trebui, desigur, să ne ciocnim în ziua de azi de oameni neîncrezători, pentru că nu există nicio posibilitate ca din ceea ce se petrece în ziua de azi să-ți faci vreo idee despre viziunea pe care o aveau oamenii la acea vreme despre o personalitate cum era cea a sfântului Bernhard. Ei bine, să intrăm în structura interioară a sufletului său este, după cum am spus, dificil în ziua de azi din motivul că – în acest cerc de asemenea – lipsesc condițiile preliminare în acest sens. Pot totuși indica un aspect.

În această personalitate trăia o dăruire imensă față de lumea spirituală, o contopire absolută cu lumea spirituală. În ziua de azi oamenilor li se pare de la sine înțeles că atunci când cineva își propune ceva pe care vrea apoi să-l facă și nu merge, începe să se îndoiască dacă cele pe care și le-a propus au fost corecte. O personalitate ca sfântul Bernhard nu s-a îndoit niciodată; pentru că în privința a ceea ce și-a propus el însuși sau i-a sfătuit pe alții, el s-a

sfătuit întotdeauna în prealabil cu Dumnezeuul său în lumile spirituale. Și chiar și în cazul unor asemenea eșecuri cum au fost cele pe care le-a trăit în cazul cruciadelor, unde tot ceea ce i-a sfătuit pe oameni a eșuat, el nu s-a îndoit nici măcar o clipă că totuși gândurile sale au fost absolut corecte și că discrepanța dintre ceea ce s-a petrecut în realitate în lumea sensibilă exterioară și ceea ce a gândit el sub influența lumii spirituale se poate justifica într-un fel sau altul, că se va elucida cumva.

Dar privind o asemenea personalitate, spunem de fapt despre o singură persoană – desigur, proeminentă – ceea ce se poate spune despre el. Însă nu este în nici un caz ceva limitat la o persoană individuală, este pecetea întregii epoci. Este caracteristica epocii în Europa, așa cum începe ea circa în secolul III, IV după Christos și durează până în secolele XIII, XIV, XV. Desigur că în cadrul acestei epoci se mai pregătește și altceva. Dar acel altceva care se pregătește se exprimă ca influențând profund timpul, imprimând timpului pecetea sa abia după secolele XIV, XV. Timpul dintre secolele III și XV este cel al puterii credinței care se consolidează din ce în ce mai mult, timpul în care sub influența acestei puteri a credinței sunt întreprinse evenimentele timpului. – Vă rog, de asemenea, tocmai acum când discut aceste capitole, să luați în considerare ceva pe care de fapt îl cer întotdeauna la aceste conferințe, dar care este deosebit de important în astfel de locuri: Eu aleg cuvintele în așa fel încât ele nu pot fi înlocuite cu altele. În clipa în care cineva ar vrea să înlocuiască cuvintele bine alese, lucrurile nu se mai descriu corect din punct de vedere istoric. Așadar cine ar vrea să înlocuiască ceea ce tocmai am spus: Era epoca puterii credinței ce se consolida – prin fraza: Era epoca evlaviei ce se consolida, – ar expune ceva cu complet greșit. Eu nu am deloc așa ceva în vedere. Putere a credinței era ceea ce am caracterizat la Bernhard. Desigur că Bernhard era și un om evlavios. Dar evlavios poate fi omul și ca trăsătură personală, prin caracterul său personal. Dar ceea ce a acționat și trăit în evenimente în secolele despre care am vorbit, se află sub influența puterii credinței.

Puterea credinței este prezentă în orice secol. Dar pentru evenimentele istorice nu a fost decisivă în fiecare epocă puterea credinței. Epoca noastră va fi înlocuită, de asemenea, de o epocă în care puterea credinței va juca din nou, temporar, sporadic, un rol însemnat. În prezent, însă, nu este încă cazul. De exemplu, în viitor,

superstiția va lua forme grotești în medicina materialistă. Puterea credinței va juca atunci un rol important, dar în prezent ea încă nu este atât de departe. În prezent este mai degrabă un amurg, un somn al omenirii cel care joacă un rol foarte semnificativ, major, în evenimentele istorice. Acum se poate pune întrebarea: Cum se ajunge, de fapt, ca această putere a credinței să devină în Europa un impuls istoric atât de însemnat, impulsul care inițiază în modul cel mai semnificativ ceea ce apare în secolul XV drept cea de-a cincea epocă postatlanteană, în care trăim acum?

În primul rând este aparent ceva pur exterior care a furnizat baza pentru apariția puterii credinței; este ceea ce a condiționat în esență căderea Imperiului Roman. Ceea ce constituie impulsuri istorice dominante începând din secolele III, IV d.Ch. și până în secolul XV, ia locul a ceea ce au fost impulsurile Imperiului Roman. Există, desigur, un număr mare de impulsuri care au dus la căderea Imperiului Roman, dar unul foarte important este acela că de-a lungul istoriei romane, banii s-au scurs treptat spre Orient. O dată cu extinderea Imperiului Roman, legiunile au trebuit să fie împinse tot mai mult până la marginea marelui imperiu; solda oamenilor a trebuit fi plătită tot mai mult în bani și nu în produse, așa cum a fost posibil atâta timp cât Imperiul Roman era mai restrâns. În felul acesta însă, odată cu extinderea Imperiului, bogăția în bani s-a deplasat treptat spre Orient, și o caracteristică esențială a Europei în acele secole, anume în prima parte a acestor secole, începând din secolele III, IV, este sărăcia sa în bani, anume sărăcia sa în bani metalici. De aceasta se leagă și alte lucruri, și este important ca în privința acestor lucruri să nu ne dedăm unei visătorii mistice, ci să ne păstrăm vederea sănătoasă asupra realității. „Arta de a face aur”, alchimia, se datorează parțial în Europa faptului că aurul s-a scurs spre Orient și oamenii credeau că l-ar putea face, l-ar putea crea, s-ar putea îmbogăți din nou. În spatele alchimiei, așa cum s-a configurat ea în primele secole ale Evului Mediu, se află de multe ori motivul sărăcirii în bani, intervenită prin extinderea Imperiului Roman. – De aceasta e legat iarăși faptul că în aceste secole, în Imperiul Roman sărăcit au intrat popoarele care veneau din nord, care aveau vederi păgâne, cultură păgână, sentimente păgâne, care înțelegeau prea puțin din acea structură socială care devenise treptat tot mai puternică în Imperiul Roman tocmai sub influența

banilor. Romanii au resimțit această situație ca fiind de-a dreptul neplăcută, după ce banii lor se scurseseră către Orient. Dar popoarele germanice care înaintau s-au simțit de-a dreptul bine cu ea.

În această dispoziție a Imperiului Roman are loc răspândirea creștinismului. Lucrurile nu se mai expun în ziua de azi, dar este așa că pe valurile creștinismului care se răspândea în primele timpuri trăia o concepție spirituală profundă. Există în ziua de azi o frică de-a dreptul enormă, în special în cercurile teologice, față de așa-numita gnosa. De multe ori, dacă întrebi de ce nu le place oamenilor știința spirituală, în special în cercurile teologice, sau chiar se tem de ea, primești de multe ori răspunsul că această știință spirituală ar putea duce la o reînnoire a gnosei. Și acesta este deja un motiv de respingere. Gnosa nu este altceva – desigur, în epoca noastră actuală ea trebuie să apară altfel decât a apărut în primele secole ale creștinismului – decât o cunoaștere pozitivă despre lumea spirituală, despre capacitatea omului de a dobândi o înțelegere despre lumea spirituală așa cum prin simțuri el dobândește înțelegere despre lumea fizică. Puteți întâlni în ziua de azi oameni care iau în răs certurile care au existat cândva în privința faptului dacă Spiritul provine de la Tatăl sau de la Fiul, sau este legat în alt mod cu Tatăl și Fiul. Oamenii de astăzi nu mai asociază astfel de termeni cu nicio idee, dar la acea vreme ele erau legate de reprezentări. Cel care ar scrie cu o adevărată cunoaștere istoria primelor secole creștine, ar vedea că la originea dogmelor există spirit, numai că oamenii nu îl mai găsesc în ziua de azi. Pe valurile creștinismului în răspândire exista deja o viziune spirituală profund semnificativă, și se poate urmări cum această perspectivă spirituală ajunge în creștinismul în răspândire până în secolul XIX. Dacă studiem în detaliu acest creștinism care se răspândește, găsim că părerea ulterioară, potrivit căreia viziunea religioasă ar trebui să se limiteze la a se pătrunde cu forța credinței și de a aborda pe cât de puțin posibil detaliile lumii spirituale, s-a născut prin aceea că s-au considerat într-un mod corect populațiile din care urma să se constituie noua Europă. Erau populații păgâne, dar și populații care în gândire, în relații și în formarea conceptelor care duc în lumea spirituală nu ajunseseră prea departe; erau oameni puternici, viguroși, elementar sănătoși, dar nu tocmai oameni a căror predispoziție spirituală să

meargă în sensul de a-și forma reprezentări foarte concrete despre ceva spiritual.

Deci, pentru a răspândi creștinismul, cei care-l susțineau au trebuit să se adapteze acestor populații. Pentru că acești oameni puteau gândi mai puțin, s-au îndreptat mai mult înspre dispoziția sufletului, sau, așa cum se spune, puterea credinței. Vedem astfel cum în secolul X, propriu-zis tot ceea ce era contemplare spirituală a dispărut, mai mult sau mai puțin, din creștinism, dar totul s-a concentrat în puterea credinței. Și ceea ce era văzut în puterea credinței, ceea ce credeau oamenii că au alături de ei prin puterea credinței a devenit treptat conținut sufletesc pentru oameni. Dar sufletele trăiau altfel decât trăiesc acum. Trebuie să vă imaginați ce trăia pe atunci un suflet față de o legendă. Vreau să vă povestesc numai o legendă simplă, dar care a fost pe atunci răspândită peste tot, care este cu tâlc. Ea sună astfel: Sfântul Bernhard călărea odată pe un măgar. El avea cu sine un călugăr. Acest călugăr suferea de ceea ce s-ar numi astăzi epilepsie. El cădea mereu. Acest lucru l-a văzut sfântul Bernhard atunci când îl însoțea acel călugăr, conducându-i măgarul. Atunci el s-a îndreptat către Dumnezeu său, ca de atunci înainte acest călugăr să nu mai aibă niciodată crize epileptice fără să știe dinainte. Și legenda povestește mai departe că acel călugăr a mai trăit încă douăzeci de ani și că de fiecare dată când a mai avut câte o criză, știa dinainte; el putea să se pună în pat și să nu-și mai strivească mădulele dacă ar fi să cadă din nou.

Este un lucru simplu, inofensiv, dar un lucru care a acționat profund, care a fost povestit pe atunci pretutindeni. Căci oamenii își simțeau sufletele puternice atunci când puteau simți puterea realității credinței, și oamenii trăiau în aura acestui sentiment.

Or nu ar fi fost posibil ca puterea credinței să se poată consolida așa, dacă Europa nu s-ar fi izolat oarecum de-a lungul secolelor despre care am vorbit. Bani curgeau spre Orient; deci comerțul încetase treptat. Pentru o vreme Europa s-a limitat în esență la cultura ogoarelor. Dar tocmai acesta este un simptom profund semnificativ pentru dezvoltarea Europei din acel secol, faptul că o treime din pământul european trece la aceia care sunt purtători ai acestei puteri a credinței: În posesia Bisericii trece în acest timp o treime din pământ. Este ca și cum ceea ce a trăit, întrerupt doar de elementul roman, în

întreaga epocă a patra postatlanteană, s-ar fi concentrat în această putere a credinței. Dar ceva s-a pierdut tocmai prin această fortificare a puterii credinței; s-a pierdut progresul în conștiința propriu-zisă în privința lui Christos. Nu ne este îngăduit să uităm că despre Christos se știa în stilul cel mai înalt în perioada primelor secole creștine, printre aceia care puteau încadra figura lui Christos, entitatea lui Christos în întregul context al puterilor lumii spirituale. Pentru aceia care au fost impresionați cei dintâi de ființa lui Christos, motivul impresionării lor a fost acela că ei priveau în lumea spirituală și au zărit oarecum apropierea lui Christos prin lumile spirituale, prin eoni, de Pământ, și puteau lega întregul eveniment de pe Golgota de tot ce s-a întâmplat în Cosmos. Acesta a fost elementul impresionant al evenimentului de pe Golgota, anume că aceia care l-au tălmăcit mai întâi l-au expus în așa fel încât ceea ce s-a petrecut pe Pământ a fost revărsarea unui eveniment din lumile marilor procese cosmice.

Faptul că în ziua de azi lucrurile sunt expuse altfel, îl știu prea bine. Dar atunci când oamenii spun că ar trebui să ne întoarcem la reprezentările simple, modeste, pe care le-am avut în primele secole despre Christos Iesus, ei vorbesc doar despre predilecția lor, pentru că ei vor să acopere, să ascundă măreția ideii de Christos și privirea profundă în Misteriul de pe Golgota pe care au avut-o primele secole. De aceea lansează ei ideea favorită: Totul a fost atât de modest, totul a fost de așa natură încât Christos Iesus nu putea fi altceva decât, așa cum spun unii în ziua de azi, „omul simplu din Nazaret”. Poate că ne mirăm mai puțin în cazul unor astfel de lucruri atunci când găsim această concepție la oameni mai tineri. Oamenii mai în vârstă ar trebui totuși să știe că noi chiar în vremea noastră, am trăit o schimbare radicală foarte semnificativă în privința acestor lucruri. Eu am auzit adesea spunându-se: Asemenea lucruri, cum sunt ele expuse în știința spirituală, nu pot fi înțelese; ele sunt foarte greu de înțeles. – O, da, dacă nu ar exista piedici, piedici exterioare! Cu 30 de ani în urmă, cei mai simpli oameni de la țară ar fi înțeles prea bine aceste lucruri. Însă în decursul ultimelor decenii lucrurile au devenit altfel. Oamenii mai în vârstă s-ar putea să știe încă ceva despre cum scrieri ca de exemplu acele ale lui *Jakob Böhme*⁴ și *Eckartshausen*⁵, care încearcă foarte mult să-i introducă pe oameni în aspectele concrete ale lumii spirituale, au fost acceptate în urmă cu zeci de ani tocmai de către firele

simple de țărani. Viața noastră spirituală a devenit superficială doar prin burghezime. Aceasta și-a exprimat tot mai mult ideea ei preferată, că ceea ce este adevărat trebuie să fie, după cum se spune, „simplu”, ceea ce nu înseamnă altceva decât că ar trebui să poată fi înțeles în mod comod, fără multă reflecție, de către oricine. În ziua de azi firește că nu mai pot fi găsite multe dovezi, nici măcar în sufletele modeste, cum că în primele secole ale creștinismului se putea vorbi tocmai acestor suflete simple, despre lucrurile spirituale înalte, atunci când se vorbea despre Christos Iisus. Aceasta însă înseamnă: Ceea ce s-a petrecut apoi în secolele următoare, s-a petrecut, de fapt, pentru ca mai întâi să acopere oarecum omenirii și cunoașterea lui Christos, pentru a nu lăsa cunoașterea lui Christos să se apropie foarte mult de oameni.

În astfel de lucruri este nevoie să privim realitatea, și nu ceea ce-și închipuie oamenii. Este una dintre cele mai profunde cerințe ale epocii noastre, ca oamenii să învețe din nou să privească realitatea. Cu acest prilej trebuie mereu să amintesc un exemplu, pentru că este foarte elocvent. Am ținut cândva o conferință la Kolmar⁶ despre creștinism și înțelepciune. La această conferință au fost prezenți și doi preoți catolici. Bineînțeles că ei nu mai auziseră niciodată așa ceva; dar pentru că nu mai auziseră nimic despre așa ceva – aceasta a fost un factor – au venit după conferință la mine, pentru că ceea ce spuseseam nu le-a părut deloc așa rău. Probabil că li s-ar fi părut că e rău doar dacă ar fi auzit deja ceva spus de superiorii lor, și atunci probabil că ar fi considerat că au auzit un nonsens. Numai un lucru mi-au obiectat. Ei au spus: Ceea ce spuneți dumneavoastră aici este frumos; a vorbi așa despre lumea spirituală este frumos. Dar omenirea nu înțelege deloc aceste lucruri. Noi vorbim așa cum poate înțelege omenirea. – Eu am spus: Știți, Sfinția voastră, modul în care trebuie vorbit omenirii nu este îngăduit să fie interpretat nici de dumneavoastră, nici de mine, după maximele noastre favorite. Nu despre aceste maxime favorite este vorba; căci desigur că dacă am voi să judecăm după maximele noastre favorite, dumneavoastră v-ar plăcea modul în care vorbiți dumneavoastră, iar mie mi-ar plăcea modul în care vorbesc eu. Dar nu despre aceasta este vorba. Ci este vorba de ceea ce ne obligă epoca noastră: anume de a nu răspunde la întrebări ca aceasta pe care tocmai ați ridicat-o, în conformitate cu maximele noastre favorite, ci de a lăsa

realitatea să răspundă la ele. Și există un răspuns evident. Vă întreb: Vin în ziua de azi toți oamenii la dumneavoastră la biserică, de vreme ce credeți că vorbiți pentru toți oamenii? Nu ați putea răspunde corespunzător adevărului decât că: Unii rămân pe afară. La aceasta eu aș putea spune: Acesta este răspunsul realității! Pentru aceia care rămân în afară la dumneavoastră vorbesc eu, și care au și ei un drept de a găsi calea spre Christos Iisus. – Nu trebuie să ne întrebăm pe noi înșine, ci trebuie să întrebăm realitatea, să întrebăm epoca. Căci ceea ce putem primi ca răspuns prin noi înșine, știm desigur. Pare să fie foarte simplu, dar să înveți să-ți asumi sarcina pe care ți-o dă epoca, nu este așa de simplu. Și numai dacă într-adevăr cugeți adânc, vei recunoaște ce se află de fapt în spatele a ceea ce am spus chiar acum.

Ceea ce are nevoie omenirea astăzi este tocmai: a deveni obiectiv, a învăța să trăiești împreună cu mediul înconjurător. Dacă înțelegem să ne asumăm impulsul care este avut aici în vedere, atunci vom putea de asemenea să ne împăcam cu adevărul cum treptat, sub influența evenimentelor timpului în secolele despre care am vorbit, cunoașterea superioară, privirea în sus înspre relația spirituală dintre Misteriul de pe Golgota și procesele cosmice a dispărut din Europa. Christos a fost îndepărtat de sufletele europene; El a fost restrâns la ceea ce voiau oamenii să conceapă, la ceea ce voiau ei să-și reprezinte. Dar se pune problema ca oamenii să cuprindă realitatea și nu ceea ce vor ei să considere. În ziua de azi auzim foarte des că omul ar trebui să-L caute pe Dumnezeu său, în interiorul său Îl va găsi pe acest Dumnezeu; că el trebuie să se unească în interiorul său cu Sinea sa divină, și atunci Îl va găsi pe Dumnezeu. În special oamenii sunt indignați de faptul că știința spirituală trebuie să accentueze: dacă ieșim din lumea în care trăim și intrăm în lumea spirituală, atunci găsim acolo Ierarhiile, atunci găsim acolo, așa cum aici găsim o lume fizică bogat divizată, tot o lume spirituală bogat structurată, divizată în mai multe niveluri. Dar oamenilor le este mai simplu și mai comod să spună: Îndreaptă-te direct, nemijlocit spre Christos cel unic; pe acela Îl găsește fiecare om. Ceea ce contează nu este ceea ce-și închipuie oamenii, ci problema se pune ca ei să recunoască ceea ce găsesc în mod real în spiritual. Ce găsesc acei oameni care spun adesea în ziua de azi: Eu am găsit o relație interioară cu Dumnezeu meu? – Ceea ce este numit Dumnezeu nu este adesea altceva decât ființa cea mai apropiată din ierarhia

Îngerilor, este Îngerul care ocrotește în mod nemijlocit omul respectiv și care este venerat drept ființa cea mai înaltă. Nu se pune problema să credem că Îl avem pe Dumnezeu, ci să înțelegem realitatea acestei experiențe interioare pe care o are omul. Atunci când cineva crede că este îmbibat lăuntric de o ființă divină, el este îmbibat în majoritatea cazurilor numai de o ființă din ierarhia Îngerilor, sau altminteri este îmbibat de propriul său Eu, așa cum era el între ultima moarte și această ultimă naștere, așa cum a trăit el în lumea spirituală înainte de a se uni cu acest trup fizic. Nu este interesant faptul că există un cuvânt a cărui origine nu se cunoaște? Dacă veți deschide dicționarele, veți găsi multe lucruri frumoase despre multe cuvinte. Totuși există un cuvânt a cărui origine nu o pot găsi nici cei mai savanți filologi care scriu dicționare, ei nu știu ce anume se are în vedere prin acest cuvânt, nici măcar din punct de vedere filologic: cuvântul Dumnezeu! (*Gott* – zeu, Dumnezeu) Citiți în dicționarul german. Este cuvântul a cărui semnificație nu se cunoaște. Acest lucru este foarte semnificativ, foarte însemnat! Căci acela despre care vorbesc în realitate oamenii, atunci când în ziua de azi vorbesc de multe ori despre Dumnezeul lor, acela este propriul Înger păzitor sau chiar propria Sine din răstimpul dintre ultima moarte și nașterea actuală. Ceea ce trăiesc oamenii cu adevărat în astfel de cazuri – mă gândesc acum numai la acei oameni cu adevărat onești care au această trăire autentică a Sinei lor –, aceasta este realitate. Realitatea este lucrul important, și să nu te dăruiești iluziei: Oamenii se închină unui Dumnezeu unitar. Ei doar folosesc acest cuvânt pe care-l au, pentru trăirea Îngerului lor sau chiar a propriei lor Sine, când încă nu este încorporată, sau deja încorporată, ca să spunem așa.

Faptul că oamenii presimt aceasta, că presimt: Prin știința spirituală trebuie să se ajungă la lămurirea a ceea ce este foarte frecvent avut în vedere prin așa-numita trăire a lui Dumnezeu de către om, acest lucru determină ca oamenii să privească atât de reticent răspândirea acestei științe spirituale; pentru că ea este aptă să ajungă la înțelegerea acestui fapt plin de însemnătate, pe care tocmai l-am evidențiat. Întreaga evoluție istorică din secolul III până în secolul X și chiar până în secolul XV se îndreaptă de fapt mai mult în direcția de a acoperi, de a ascunde mistериile lui Christos Iisus, decât de a le lăsa să se reveleze. Ceea ce spun eu nu este o critică, ci o simplă caracteristică. Căci dacă

oamenii nu sunt în stare să accepte obiectiv această caracteristică, nu vor înțelege niciodată sub ce puteri apare epoca ce începe din secolul XV, epoca sufletului conștiinței propriu-zis. Aș spune că această epocă își face intrarea tunător, și totul din lumea spirituală tinde în direcția ca acest suflet al conștiinței cu cei doi poli ai săi, cu polul său materialist și cel spiritual, să iasă la iveală. Dar din acest punct de vedere trebuie să ne uităm în primul rând la devenirea istorică. Trebuie să ne punem imagini în fața sufletului, ca aceasta: Din dispoziții sufletești ca aceea care ne apare la cel mai înalt nivel la sfântul Bernhard, din puterea intensificată, consolidată a credinței pornește tendința europeană de a pune Ierusalimul în locul Romei, de a întemeia creștinismul centrat în Ierusalim, drept creștinism antiroman. – Căci, de fapt, aceasta stă la baza cruciadelor. *Gottfried von Bouillon*^[7] nu este un trimis al Papei de la Roma, ci el este cel care preia cauza cruciadelor pentru a înălța la Ierusalim un bastion împotriva Romei, pentru a face creștinismul independent de Roma. A fost o idee care, în fond, a dominat multe secole. Heinrich al II-lea, cel Sfânt^[8], a întipărit-o apoi în forma definitivă de *Ecclesia catholica non romana*.

Vedem cum puterea credinței europene își trimite aura în acele ținuturi în care și-au trimis romanii aurul! Cruciații s-au ciocnit de aur și de consecințele sale în Orient, de aurul roman pe de o parte și de gnosa orientală pe de altă parte. Această aură trebuie luată în considerare, sub care s-au format cruciadele. Este întru totul aura puterii de credință europene. Acesta este unul dintre tonuri, o nuanță a imaginii. Dar să punem în această nuanță – dacă am vrea să pictăm lucrurile, am putea să o pictăm doar ca o nuanță de culoare –, să punem o altă imagine a epocii care începe: a sufletului conștiinței. Cum ar trebui să o introducem?

Astfel încât este înfățișat Dandolo de la Veneția^[9], dogele născut în anul 1108, acel doge care a fost la Constantinopol, acolo a fost orbit de bizantini, dar care era încarnarea spiritului ahrimanic și care, în ciuda faptului că nu putea vedea, a fost stăpân al Veneției, al acelei Veneții care a introdus spiritul ahrimanic în spiritul pe care tocmai l-am caracterizat. Acesta este un moment plin de însemnătate al istoriei lumii, când acest doge Dandolo a cucerit Constantinopolul și când el a modificat spiritul inițial al cruciadelor în spiritul ulterior al cruciadelor. Cum s-a întâmplat aceasta?

A fost așa că mai întâi cruciații s-au dus în Orient pentru a găsi acolo ceea ce rămăsese ca relicve sfinte, de care putea fi legată puterea credinței. Aceasta căutaseră ei, aceasta voiau să aducă, în venerația lor, în Europa. O legătură concretă au vrut ei să stabilească între puterea credinței lor și evenimentele reale ale Misteriului de pe Golgota. Atunci când a intervenit Veneția, ce au devenit relicvele? Toate au fost colectate, dar toate au fost făcute baza formării de capital! Sub influența Veneției, relicvele au fost treptat tratate ca titluri de valoare; și ele au tot urcat. Era capitalistă¹⁰ s-a răspândit: Dandolo, încarnarea Spiritului ahrimanic!

Ne întrebăm: Cum a reușit Veneția să inverseze iarăși ceea ce se produsese anterior? Ea a dirijat din nou comerțul din Orient spre Europa; a reaprins într-o anumită măsură ceea ce mai înainte nu putea să mai fie – viața comercială. Trebuie să mai punem o întrebare: Cum a putut deveni Veneția atât de puternică tocmai în domeniul comerțului, dat fiind că Europa era în fond sărăcită?

Comerțul era un schimb. Practic, mai ales în prima perioadă a acelei epoci despre care v-am vorbit astăzi, Europa era închisă față de Orient, căruia îi dăduse mai întâi banii săi metalici. Bani ea nu mai avea, făcea doar troc. Ar trebui subliniat iar și iar realitatea istorică a modul în care a procedat Veneția în acest domeniu. Putem dovedi o mare vânzare pe care a întreprins-o Veneția la Alexandria și Damiette, pentru a primi din nou în schimb mărfurile orientale. Ce era vândut din Veneția? Poate fi ușor dovedit prin documente, multe altele ar putea fi legate de aceasta, și atunci, căutând în această direcție s-ar putea face cercetări mai departe. Ceea ce s-a vândut, au fost mii de oameni! Cu oamenii a început noul comerț spre Orient. Oamenii erau vânduți în Orient. Și cine urmărește ce au devenit acești oameni care erau vânduți în Orient, ajunge la un rezultat ciudat, pe care, firește, istoria exterioară îl știe prea puțin: că din acești oameni vânduți au descins cei mai importanți dintre acei războinici cu care au fost întreprinse apoi cu succes din Asia marile campanii de război spre Europa. Trupele de bază ale popoarelor asiatice, care au invadat ulterior Europa, erau alcătuite din descendenții oamenilor vânduți în Orient din Veneția și alte orașe italiene.

Este necesar să privim puțin în culisele istoriei lumii, să nu rămânem la acea legendă care este atât de des prezentată oamenilor

drept istorie a lumii. Această legendă trebuie în cele din urmă să aibă parte de soarta ca oamenii să spună: Este o poveste pentru fetele de pension, chiar dacă a scris-o *Ranke*. Timpul nostru este mult prea grav pentru a nu fi subliniat faptul că este nevoie să învățăm. Și cel mai important va fi ceea ce dobândesc oamenii din aceste lucruri: anume că oamenii își vor însuși o judecată pentru a nu urmări prezentul cu conștiința adormită, ci cu conștiința veghetoare. Ceva colosal se petrece în prezent, dar oamenii nu îl văd și nu vor să îl vadă, ei vor doar să vadă toate lucrurile deformate și confuze. Dacă doar începi să spui ceva care provine din adâncurile devenirii omului, ești respins cu frazele care sunt obținute în ziua de azi din lectura superficială a jurnalelor sau a ziarelor, și care sunt pe cât posibil de departe de adevăr, de adevărul rodnic.

A trebuit să vă atrag astăzi atenția în mod exterior asupra a ceva legat de acea epocă în care, în secolul XV, s-a produs schimbarea radicală de la sufletul senzației la sufletul conștiinței. Căci este foarte de dorit ca astfel de lucruri să coboare în sufletele oamenilor. E nevoie de aceasta în ziua de azi, este nevoie în toate domeniile. Oamenii vorbesc mult în ziua de azi despre modul în care ar trebui să se dezvolte în viitor structura socială. Am citit iarăși azi-dimineață o frază a unui om care se crede extrem de deștept, care cel puțin crede că a înțeles adevărul economiei în fundamentele sale. Și ce să vezi, lucrul profund pe care îl expune el în articolul său este că societatea, conviețuirea socială a oamenilor trebuie înțeleasă ca organism. Oamenii cred că au spus ceva însemnat dacă spun că viața socială nu trebuie înțeleasă ca mecanism, ci ca organism. Acesta este cel mai rău wilsonianism în mijlocul nostru! Am spus adesea ¹¹ că esența wilsonianismului constă în aceea că el nu poate aduce niciun alt concept pentru conviețuirea socială decât acela de organism. Însă despre asta este vorba, ca oamenii să învețe să înțeleagă că ei trebuie să ajungă la concepte superioare celui de organism, dacă vor să înțeleagă structura socială. Această structură socială nu poate fi niciodată concepută ca organism; ea trebuie înțeleasă ca psihism, ca pneumatism, deoarece spiritul acționează în orice conviețuire socială a oamenilor. Sărac a devenit timpul nostru în concepte. Nu putem întemeia o știință economică fără să ne cufundăm în cunoașterea

spiritului, căci numai acolo găsim meta-organismul; acolo găsim ceea ce trece dincolo de simplul organism.

Deci, găsim pretutindeni că în ziua de azi oamenilor le lipsește buna voință de a pătrunde direct în spirit. Însă aceasta trebuie să se întâmple. Căci dacă nu s-ar întâmpla așa, consecințele ar fi de neprevăzut. Dumneavoastră știți că eu am indicat cum în secolul XVII – am menționat deja acest lucru în ultimul număr al revistei «Das Reich» ¹² – *Johann Valentin Andrea* a scris «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz». În această „nuntă chimică” sunt într-adevăr conținute multe din impulsurile legate de schimbarea radicală din secolul XV. Povestea din «Nunta chimică» este, de asemenea, transpusă în secolul XV. Este un lucru foarte interesant dacă vezi: *Johann Valentin Andrea* a scris această istorisire a «Nunții chimice a lui Christian Rosenkreutz» la vârsta de 17 ani. Avea 17 ani; era imatur din punct de vedere al inteligenței sale exterioare; și ulterior el și-a combătut această carte. Căci teologul pietist *Andreae*, care a scris mai târziu, scrie de fapt tot ce poate fi folosit pentru a combate ceea ce se află în „Nunta Chimică”. Este foarte interesant: Viața lui *Andrea* arată că el nu a avut nicio urmă de înțelegere față de ceea ce a scris el în «Nunta chimică». Lumile spirituale au vrut să reveleze oamenilor ceva, care este legat de întreaga simțire a aceluia timp. Am fost recent într-un castel din Europa Centrală ¹³, unde se află o capelă în care sunt simbolizate gândurile chiar ale schimbării radicale la începutul acestei noi epoci. În casa scârilor se află picturi destul de primitive; dar de-a lungul întregii case a scârilor, chiar dacă picturile sunt primitive, ce este pictat? «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz»! Treci prin această „nuntă chimică” intrând după aceea într-o capelă a Graalului. – Apoi a venit războiul de 30 de ani, după ce a fost redactată «Nunta chimică», și pe valorile Războiului de 30 de ani s-a scufundat tot ce fusese intenționat.

Aceasta trebuie să fie o învățătură, căci nu este îngăduit să se întâmple a doua oară același lucru. Ceea ce s-a cerut omenirii încă din secolul XV: dezvoltarea spirituală, trebuie treptat să se producă. Despre aceasta vom vorbi data viitoare dintr-un punct de vedere mai interior.

CONFERINȚA a V-a

Berlin, 23 iulie 1918

Întrebarea pe care am vrut să o abordăm este: De ce nu observă, de fapt, omul, cum diversele epoci prin care trece el în decursul vieților sale pământești repetate, și anume din actualul ciclu al Pământului nostru, sunt într-adevăr diferite în privința conținutului lor, al conținutului lor spiritual și a restului conținutului lor cultural. Dorim să ne clarificăm de ce atât de mulți oameni cred, de fapt, că oamenii s-au schimbat prea puțin de milenii, de când a început viața consemnată în istorie, în timp ce, totuși, știința spirituală ne arată cât de mult s-au schimbat sufletele în natura lor esențială în decursul epocilor a treia, a patra și a cincea postatlanteene; în cea de-a cincea trăim noi înșine. Noi trebuie prin cunoașterea spiritual-științifică să constatăm o asemenea schimbare a sufletului omenesc. Dar dacă ne uităm la istoria exterioară, așa cum este ea expusă și scrisă de obicei, aceasta ne va relata prea puțin despre o asemenea modificare.

Pentru a lămuri această problemă, am încercat să arăt chiar recent 1 că dacă privim și numai puțin la sufletescul din viața istorică a omenirii, schimbările se arată deja. Am încercat să fac inteligibil cât de diferit simțeau sufletele omenesci, de exemplu în secolele XI, XII, față de cum simt ele în ziua de azi. V-am clarificat acest lucru încercând să arunc lumină asupra unui astfel de suflet cum a fost cel al lui *Bernhard de Clairvaux* din secolul XII. Se mai putea arunca lumină și asupra altor suflete. Dar înainte de a merge mai departe pe această cale vrem să mai luăm în considerare aspectul central al problemei noastre. Vrem să punem direct întrebarea: Ce îl împiedică pe om să vadă în mod corect transformările sale prin diversele vieți pământești?

De la aceasta îl împiedică în special circumstanța că el, așa cum este în actualul ciclu de evoluție a Pământului, are foarte puțină viziune asupra adevăratului său Eu, asupra adevăratei sale entități omenesci. Omul și-ar reprezenta cu totul altfel propria sa natură și ființă dacă nu ar exista anumite piedici. Despre aceste piedici vrem să vorbim mai târziu. Acum vrem să indicăm – dumneavoastră puteți lua

pentru început lucrurile ipotetic –, cum și-ar apărea sieși omul în lume dacă s-ar putea uita la propria sa ființă.

Dacă omul s-ar putea uita la adevărata sa ființă, el ar vedea mai presus de toate în mod continuu o mare transformare în viața sa personală dintre naștere și moarte. Indiferent câți ani ar avea, 20, 30 sau 40 de ani, el s-ar uita înapoi la vârstele sale anterioare dinspre naștere, și și-ar apărea sieși într-o metamorfoză continuă. El ar interpreta mai exact transformările prin care a trecut, și și-ar face speranțe pentru viitor în sensul că atunci va trece din nou prin transformări. Am vorbit despre asemenea reprezentări pline de speranță pentru viitor în conferințele anterioare pe care le-am ținut aici

2

Așa cum este omul în ziua de azi, nu-și face prea multe idei despre modul în care s-a schimbat în decursul timpului, pentru că acest om are mult prea puțin idee despre sine sufletește. Oricât de ciudat ar fi, este totuși așa, că de fapt atunci când omul se gândește la sine însuși, el întotdeauna se scindează în două. El își vede pe de o parte corporalitatea, pe care o privește, așa spune, ca pe ceva aproape fix, încremenit de-a lungul întregii sale vieți dintre naștere și moarte. E drept că este conștient de faptul că el crește, că a fost mic și apoi a devenit mai mare, dar aceasta este aproape tot ce preia în conștiința sa despre entitatea sa fizică exterioară. Considerați un fapt simplu: Vă tăiați unghiile. De ce? Pentru că ele cresc. Acesta este un exemplu din care observați că de fapt are loc o continuă îndepărtare a corporalității exterioare a organismului dumneavoastră. Realmente împingeți corporalitatea exterioară a organismului în afară, o îndepărtați, astfel încât întotdeauna după un anumit timp, care în caz extrem durează șase până la șapte ani, nu mai este în dumneavoastră ceea ce se afla substanțial, material în dumneavoastră cu șapte sau opt ani în urmă. Vă îndepărtați, respingeți continuu fragmente materiale ale corporalității dumneavoastră. Dar omul nu preia în conștiința sa că el, de fapt, se topește mereu, lent, în afară și se clădește din nou din interior. Gândiți-vă cât de diferit ne-am ști, dacă am fi conștienți că noi oarecum ne topim, ne împingem afară trupul fizic, și ne clădim mereu din nou lăuntric: atunci am observa metamorfoza propriei noastre ființe!

Însă aceasta s-ar lega de altceva. Faptul că avem trupul pe care îl purtăm cu noi, cel mult șapte ani, faptul că apoi am eliminat ceea ce era anterior: dacă am prelua aceasta cu adevărat în conștiința noastră, ne-am apărea cu mult mai spirituali. Căci atunci nu am avea ideea înșelătoare: Eu am fost mai întâi mic și apoi am devenit tot mai mare. Ci atunci am ști: Ceea ce a fost copilul în ceea ce privește materialitatea, se află pe undeva; dar ceea ce a rămas nu este absolut deloc material, este ceva foarte supra-material. Dacă oamenii ar asimila această metamorfoză în conștiința lor, ar privi înapoi la ceva care persistă, care s-a menținut în ei din copilărie. Oamenii și-ar aminti de ei înșiși ca de ceva spiritual. Dacă am deveni conștienți de ceea ce se petrece în noi, am asimila în noi reprezentări cu mult mai spirituale despre noi înșine.

Dar și altceva ar mai fi legat de aceasta, faptul că ne-am apărea nouă înșine cu mult mai puțin abstracti. Ne vorbim, de fapt, nouă înșine, așa spune, transformându-ne ca într-un punct spiritual. Vorbim despre Eul nostru și avem reprezentarea: Eul nostru a fost aici în copilăria noastră, și apoi a fost în continuare aici – și acum este aici, ș.a.m.d. Dar, de fapt, noi ne reprezentăm Eul nostru doar ca un fel de punct spiritual. Dacă ne putem înălța la cealaltă reprezentare, că ne topim mereu înspre exterior și ne reclădim din nou din interior, ne-am vedea acest Eu al nostru ca elementul activ, ca pe acela care ne face să ne topim continuu în exterior și să ne reconstruim pe noi înșine dinăuntru. Ne-am vedea ca pe ceva foarte real, activ interior. Pe scurt, privind înspre Eul nostru, nu am privi la Eul nostru abstract, așa cum facem acum, ci am avea privirea de ansamblu a modului în care acest Eu lăuntric activ lucrează la trupul nostru, cum el ne conduce trupul de la metamorfoză la metamorfoză. Ne-am corecta unele reprezentări, pentru că noi ne dedăm, de fapt – în legătură cu ceea ce am expus acum –, unor reprezentări de-a dreptul incorecte despre noi înșine. Chiar și în cuvintele limbajului se află reprezentări de-a dreptul incorecte despre noi înșine. Spunem: Noi creștem – reprezentându-ne prin aceasta că la început am fost copii și apoi am devenit mai mari. Dar atât de simple – că la început am fost mici și după aceea am devenit mari – nu sunt, de fapt, lucrurile. Ci adevărul este acesta că, fiind copii mici, noi trăim activitatea fizic-corporală și cea sufletesc-spirituală mai mult ca pe o unitate, și datorită acestui fapt organismul capului și organismul

reproducerii, organismul sexual, se mențin într-o anumită apropiere. Mai târziu se diferențiază aceste două trăiri, trăirile capului și trăirile trupului, devin mai străine una de cealaltă. Organismul material, care am fost noi când eram copii, nu devine mai mare, pentru că el este lepădat, se topește. Dar noi ne diferențiem, cei doi poli ai ființei noastre se depărtează unul de altul. Datorită acestui fapt, ulterior substanța este ordonată într-un trup configurat în care cei doi poli s-au separat. Aceasta ne apare atunci nouă ca și cum doar am crește. Dar noi nu doar creștem, ci ne diferențiem în interior, și prin aceasta la o vârstă mai înaintată intrăm altfel în legătură cu lucrurile exterioare decât în tinerețe și copilărie. Mai târziu, cu organizația-cap a noastră trebuie să stăm mai departe de forțele directe ale Pământului decât înainte. Capul nostru se înalță. De aceasta este legat faptul că noi creștem.

Toate reprezentările noastre se schimbă dacă acceptăm aceste lucruri care sunt, de fapt, adevărul. Dar noi nu acceptăm ceea ce este adevăr. Noi încețoșăm, ca să spunem așa, trupul care se metamorfozează continuu, care se schimbă în permanență, îl facem să devină neclar, indescifrabil și ni-l prezentăm ca și cum ar crește din sine, ar deveni mai mare, și în felul acesta ne scapă cât de bogat lăuntric, viu, mobil, este Eul nostru, care continuu între naștere și moarte lucrează asupra noastră. În felul acesta, reprezentarea noastră despre noi înșine ar deveni de-a dreptul unitară, dacă ne-am putea reprezenta pe noi înșine așa. Dar omul contemporan – și aceasta deja de multă vreme – nu se poate reprezenta pe sine în acest fel. Lucru care într-o anumită măsură are legătură cu destinul omului, cu întreaga dezvoltare a epocii noastre. Omul nu se află atât de aproape de Eul său viu, activ, care formează de fapt organismul de an la an, ci el îl scindează: el își privește pe de o parte organismul, pe care și-l reprezintă a fi de-a dreptul consistent, și pe de altă parte Eul său, pe care îl abstractizează, făcându-l un concept de paie. Și atunci spune un astfel de om: Noi suntem, pe de o parte, un organism sensibil, un organism corporal, drept pentru care nu putem deloc să ne apropiem de lucruri, pentru că ele nu pot face decât impresii asupra noastră; esența lucrurilor nu ni se dezvăluie deloc, „lucrurile în sine” nu ajunge până la noi, noi avem doar aparențe. Sigur că dacă privim la trupul de carne ca la ceva consistent, această concluzie are o anumită justificare.

Apoi oamenii privesc la acest Eu întru totul de paie, și spun: Acolo, înăuntru, trăiește ceva precum sentimentul datoriei. – Apoi ei privesc la ceea ce poate fi rezumat drept imperativ categoric. Dar în felul acesta scindează în două ceea ce este încheiat într-o unitate. Oamenii devin filosofi kantieni, scindează natura omenească unitară, orientându-o în două direcții. Merge foarte adânc în gândirea omenească acest lucru pe care l-am expus acum.

Omul este așadar puțin apt în prezent să se cuprindă pe sine ca natură omenească esențială întreagă, completă în lume. El se scindează în modul pe care l-am indicat. Însă aceasta determină ca noi să nu avem practic niciodată sufletescul nostru în fața privirii noastre spirituale; căci acest sufletesc ar fi cel care lucrează încontinuu la corp și îl metamorfozează. Noi nu avem deloc sufletescul nostru în vedere, noi avem în vedere scindate trupul nostru abstract și Eul nostru abstract, și nu ne pasă de ceea ce este întreaga ființă umană unitară. Această conștientizare a întregului om unitar ne-ar conduce însă imediat să recunoaștem: Ceea ce recunoaștem astfel drept om unitar este diferit de la o încarnare la alta, așa cum este descris acest lucru la noi; veritabilul, adevăratul Eu omenesc care se ascunde privirii sufletești omenești în prezent, aceasta este ceea ce diferă de la o viață la alta. – Desigur, dacă nu luați în vedere Eul omenesc concret, ci „Eul” abstract, atunci nu puteți realiza că Eul este atât de diferit de la o viață la alta; căci dacă abstractizați, atunci în cele din urmă tot ce este doar cumva asemănător unul cu altul, este văzut ca fiind la fel. Sufletele sunt, firește, asemănătoare în viețile pământești succesive, dar pe de altă parte ele sunt atât de diferite cum am descris noi mereu, prin faptul omul își parcurge evoluția omenească din viață în viață. Pentru că în realitate omul nu cuprinde cu privirea întreaga mobilitate a trupului său și întreaga activitate reală a Eului său, de aceea nu își vede el ființa sa adevărată. Este ceva care trebuie reținut ca o regulă de aur în adevărata cunoaștere a omului și înțelegerea a omului. Și de ce este așa?

De ce este așa puteți răspunde din cunoștințele dumneavoastră asupra ahrimanicului și lucifericului. Noi ne scindăm ființa, o scindăm în așa fel încât privim pe de o parte la trupul nostru ca la ceea ce ar fi mic la început și apoi s-ar extinde și ar crește, în timp ce în realitate el se reînnoiește continuu. Ce vedem, ce ne apare atunci când privim astfel la trupul nostru? Ahrimanicul ne apare, ceea ce este activ în noi

înșine ca ahrimanic. Dar acest ahrimanic nu este adevărata noastră ființă omenească; ci este ceea ce ține de specie, care în realitate rămâne la fel de-a lungul tuturor epocilor. Așadar noi privim, de fapt, atunci când privim la trupul nostru, la ahrimanicul nostru, și antropologia științifică modernă descrie de fapt doar ahrimanicul din om. Aceasta este un lucru pe care îl privim: corporalitatea pe care noi înșine ne-o imaginăm ca fiind compactată. Celălalt aspect pe care îl vedem este Eul abstract, care, de fapt, este de-a dreptul fluctuant, care este viu în adevăratul sens numai în timpul în care ne reprezentăm pe noi înșine între naștere și moarte. Aici avem conținută educația noastră individuală, de a fi bine crescuți sau netrebniți, aici ne cuprindem cu privirea viața personală dintre naștere și moarte. Dar nu ne vedem Eul, așa cum este el în realitate, așa cum lucrează el la metamorfoza trupului nostru fizic; ci îl vedem rarefiat, diluat luciferic. Corporalitatea noastră materială o vedem materializată ahrimanic, spiritual-sufletescul nostru îl vedem diluat luciferic.

Dacă nu ar fi așa, dacă nu ne-am scinda în așa fel încât un pol al entității noastre să fie ahrimanic, celălalt luciferic, am avea o relație cu mult mai apropiată și cu morții – care rămân neconținut printre noi –, pentru că am avea o relație cu mult mai apropiată și cu lumea spirituală. Am înțelege întreaga realitate căreia îi aparține acea lume în care se află și omul, atunci când a trecut prin poarta morții, și înainte de a intra din nou în această lume prin poarta concepției.

Astfel, noi nu avem, de fapt, niciodată adevărata noastră ființă dinaintea noastră, ci, pe de o parte iluzia ahrimanică fizic-corporală, și pe de altă parte iluzia luciferică sufletesc-spirituală; două iluzii în fața noastră, între care trăiește, imperceptibilă pentru noi, adevărata noastră ființă umană, despre care trebuie totuși să vorbim atunci când vorbim despre om; pentru că ea este adevărata noastră ființă umană, care merge de la o viață la alta.

Trebuie să luăm în mod foarte profund ceea ce a fost expus acum drept cunoaștere a omului. În felul acesta se explică de ce se crede că omul ar rămâne la fel de-a lungul diferitelor epoci. Oamenii privesc gândurile incorecte despre om, privesc pe de o parte ceea ce rămâne același conform speciei pentru perioade lungi de timp, și pe de altă parte nu extind ceea ce este cu adevărat ființă sufletesc-spirituală, dincolo de viața dintre naștere și moarte. Dacă oamenii ar recunoaște

cum spiritual-sufletescul modifică trupul de la un an la altul, atunci ar înțelege și trecerea colosală care se are loc prin aceea că spiritual-sufletescul intră prin concepere în corporalitatea fizică sau iese din nou afară prin moarte. Noi nu ținem seama deloc de modul în care spiritual-sufletescul lucrează asupra trupului.

Putem exprima și altfel aceste lucruri. Organismul nostru „terminat”, așa cum ni-l imaginăm noi ahrimanic, este, de fapt, prea puțin ceea ce suntem noi ca oameni. Noi locuim doar în acest organism. Ceea ce vedem noi de obicei la el, ceea ce este privit de noi, fiind cu adevărat comprimat ahrimanic, provine de fapt mai mult din încarnarea noastră trecută decât din cea actuală. Din diversele considerații din acest an³ și din celelalte puteți deduce faptul că fizionomia dumneavoastră, restul alcătuirii dumneavoastră stabile provine, de fapt, din încarnarea dumneavoastră precedentă, din viața dumneavoastră precedentă. Se poate vedea de fapt foarte bine din fizionomia unui om ceea ce îl transpune în viața anterioară. Ceea ce este legat de organismul nostru fizic-trupesc, este de fapt mai mult legat de viața trecută decât cu cea prezentă. Dar omul actual se lasă pur și simplu sedus să spună: Noi nu avem nicio viață precedentă, așadar viața precedentă nu ne poate da înfățișarea actuală, indiferent dacă suntem mari sau mici. – Dar noi ne convingem de aceasta. Dacă ne-am înțelege corect, atunci nu am putea proceda deloc altfel decât să privim la viața noastră precedentă. Dacă am privi acum Eul nostru, așa cum am explicat, ca modelând organismul nostru, lucrurile s-ar limpezi. Ne-ar frapa ceea ce nu putem modela ci este deja modelat din viețile anterioare. Cel care poate vedea într-adevăr în om știe cum spiritual-sufletescul său modelează în organismul său. Acesta iese oarecum din acest om, iar în spatele lui stă rămas ceea ce trebuie privit drept ahrimanic, fiind format din încorporarea anterioară.

Pentru cel care se obișnuiește să privească omul ca pe o ființă realmente vie, pentru acela, când întâlnește un alt om, este întotdeauna așa ca și cum din acel om iese cineva. Cel care iese este omul actual; numai că de obicei nu se vede. Pe când cel ce rămâne oarecum în urmă este cel modelat din încorporarea anterioară. Și în cel ce iese în afară intră foarte curând ceva. Cel care iese în afară este inițial, aș spune, de-a dreptul transparent; apoi el devine foarte curând opac. Pentru că spiritual-sufletescul apare activ, ca fiind ceea ce este activ, el

comprimă ceea ce a ieșit în afară. Și atunci iese la iveală ceva care apare ca un germen pentru următoarea viață pământească.

Tripartit se exprimă omul actual pentru cel care pătrunde cu privirea situația. Multe reprezentări mitice au consemnat acest aspect în mod simbolic. Încercați să vă amintiți numeroasele reprezentări în care sunt expuse trei generații una după alta numai pentru a ilustra această ieșire în afară a triadei omenești. Amintiți-vă unele reprezentări ale lui Isis, chiar și unele reprezentări din perioada creștină, în care sunt prezentate trei figuri una după alta, care aparțin una alteia. Într-adevăr este avut acolo în vedere ceea ce am expus eu acum. Desigur, poate fi răstălmăcit, dacă cineva vrea să le interpreteze materialist: bunică, mamă și copil, – dacă vrea. Dar este prezentată o astfel de triadă pentru că ea corespunde unei realități a contemplării. În general, vă reprezentați cel mai corect imaginile din timpurile vechi dacă nu aveți în vedere reprezentările fanteziste ale științei actuale, care reflectează mereu asupra a ceea ce a născocit cineva despre cele expuse imaginativ, ci țineți cont de ceea ce au văzut oamenii într-un trecut nu atât de îndepărtat și cum au reprezentat ei apoi artistic cele văzute.

Importantă, deosebit de importantă este o asemenea considerare ca aceea pe care tocmai am realizat-o, dacă ne actualizăm în conștiință că Christos, cel care a trecut prin Misteriul de pe Golgota, își are relația sa – despre care vorbim mereu – cu adevăratul Eu omenesc. Dacă vă mențineți așadar înaintea ochilor cuvintele sfântului apostol Pavel^[4]: „Nu eu, ci Christos în mine”, acest „în mine” se referă la adevăratul Eu, ascuns pentru viziunea actuală. Omul trebuie într-o câțva să privească la acesta ca la ceva spiritual, dacă vrea să găsească relația corectă cu Christos. E greu să-ți imaginezi cum pot fi interpretate anumite cuvinte din Evanghelie, dacă nu se ia aceasta în considerare. Gândiți-vă numai la acele cuvinte din Evanghelia lui Ioan^[5], care se află chiar la început, unde Ioan vorbește despre cum a venit Christos la oamenii ca la acel loc de care aparține El. Traducătorii Evangheliei traduc de obicei spunând: „El a venit la ai Săi, și ai Săi nu L-au primit”. Dar în continuare se spune: „Dar celor care L-au primit, El le-a dat puterea să devină copii ai lui Dumnezeu, care cred în numele Lui, care sunt născuți nu din sânge, nici din voința cărnii, nici din voia unui bărbat, ci din Dumnezeu”. Și se atrage foarte bine atenția că El a vrut,

de fapt, să vină la toți oamenii care au o astfel de conștiință. Însă oamenii exteriori, așadar toți oamenii care există în mod obișnuit, sunt, totuși, absolut precis, „din sânge și carne și din voința unui bărbat”. Dar omul pe care l-am desemnat eu drept cel adevărat, cel care nu este născut din sângele și din voința unui bărbat, acela vine, desigur, din lumea spirituală și se îmbracă cu ceea ce vine din ereditatea fizică. Evanghelia vorbește despre omul despre care am vorbit eu astăzi, și de aceea este atât de dificil de înțeles și atât de greșit interpretată, pentru că oamenii o înghesuie să intre în reprezentările pe care vor ei să și le facă astăzi. Dar fără ideile pe care le poate împărtăși știința spirituală, lucrurile expuse în Evangheliile nu pot fi înțelese. Dacă ai aceste reprezentări, atunci se aprinde dintr-o dată o lumină în privința Evangheliilor.

În legătură cu toate aceste situații, s-a petrecut de fapt ceva grandios în evoluția omenirii prin Misteriul de pe Golgota. Dumneavoastră știți – atât din cărți cât și din conferințe⁶ – că până atunci acest întreg Eu omenesc a trăit într-un cu totul alt mod în trup decât după aceea. Momentul Misteriului de pe Golgota a fost totodată un moment în care s-a modificat întreaga conștiință a omului. Toate acestea au fost, desigur, generate prin aceea că entitatea Christos s-a unit cu evoluția Pământului, după cum am expus adesea. Dar a venit timpul în care trebuie să înțelegem tot mai mult ce este de fapt cu acest Misteriu de pe Golgota și relația sa cu omul. Un calvar pentru mulți lămuritori ai Evangheliilor reprezintă, de exemplu, afirmația creștinismului care este enunțată sau tradusă într-un mod sau altul, dar de fapt sună așa, că „Împărăția Cerului a coborât”. Printre acei oameni care au înțeles fundamental greșit această expresie, este și *Helena Petrovna Blavatsky*⁷, care s-a agățat de aceste cuvinte, dacă îmi este îngăduit să spun așa, spunând: Creștinii susțin totuși că prin Misteriul de pe Golgota ar fi coborât pe Pământ un fel de Împărăție a Cerului; dar lucrurile nu au devenit deloc altfel; spicele nu au devenit de 12 ori mai mari, nici cireșele nu sunt mai mari – ș.a.m.d. Ea vrea să indice cu aceasta că pe Pământul fizic lucrurile nu s-au schimbat. Această „coborâre a Împărăției Cerului”, a Împărăției spirituale, provoacă dificultăți atât de mari multor explicatori ai Evangheliei, pentru că nu este bine înțeleasă. Ceea ce este avut în vedere prin aceste cuvinte este că până atunci oamenii trăiau în clarvederea atavică în fizicul-

pământesc ceea ce puteau ei trăi ca spiritual. Ulterior, ei au trebuit să se înalțe la spiritual și să recunoască lucrurile în spiritualul care într-adevăr a venit. Nu avem nevoie să luăm toate ideile fanteziste aduse din diverse părți pentru explicarea acestei fraze, ci să considerăm realitatea așa cum este avută în vedere. Această realitate rezidă în următoarele.

Cu Christos, care a trecut prin Misteriul de pe Golgota, lucrurile au devenit pentru oameni cu adevărat așa, că ei nu-și mai pot recepționa existența spirituală cu simpla lor existență fizică, ci trebuie să trăiască în lumea spirituală. Cel care trăiește doar în lumea fizică, acela nu mai trăiește pe Pământ, ci trăiește sub Pământ, căci începând de la Misteriul de pe Golgota a fost dată posibilitatea de a trăi în spirit. Împărăția spirituală a venit cu adevărat încoace. Expresia va fi imediat înțeleasă dacă o luați așa cum am explicat-o. Cu această trăire în spirit Christos se află într-o relație reală. Însă acest lucru trebuie să rămână deocamdată ascuns. El urmează să fie împărtășit omenirii doar treptat, pe măsură ce oamenii și-l cuceresc. Și abia înțelegând aceasta, înțelegem adevărata desfășurare a istoriei mai recente, de după Misteriul de pe Golgota. În primele secole, creștinismul, așa cum a venit el în lume prin Misteriul de pe Golgota, s-a implantat în gnosă, care mai mult sau mai puțin încă exista. Oamenii aveau reprezentări foarte spirituale pentru a-și clarifica ce este, de fapt, Christos Iisus. Apoi Biserica a luat o anumită formă. Puteți urmări istoric această formă, dar trebuie să aveți în vedere în mod corect sarcina acestei forme a Bisericii începând din secolele III, IV și V. Ceea ce spun acum nu trebuie nicidecum înțeles greșit. Știința spirituală, așa cum este ea reprezentată aici, se situează într-adevăr pe terenul toleranței reale, active, față de toate revelațiile religioase existente. De aceea, știința spirituală trebuie să poată și pătrunde cu privirea adevărul relativ al diferitelor confesiuni religioase. Nu în sensul că știința spirituală înclină cu mai multă sau mai puțină simpatie înspre o confesiune sau alta, ci ea vrea să promoveze aducerea la lumină a conținutului de adevăr al diverselor confesiuni religioase; de aceea ea vrea să cumpănească cu grijă lucrurile, să nu fie unilaterală. Așadar științei spirituale nu-i este îngăduit să afirme că înclina înspre o confesiune sau alta; ea vrea să fie știință a spiritului. Știința spirituală poate, de exemplu, aprecia foarte bine că este păcat că pentru mulți oameni s-a

pierdut ceea ce se află în cultul catolic. Avantajele cultului catolic relativ la cultură știe foarte bine să le aprecieze știința spirituală. Ea știe, de asemenea, că producerea multor lucruri în domeniul artei este foarte legată de cultul catolic, care este doar o continuare a diverselor alte confesiuni religioase, mult mai mult decât se crede în mod obișnuit. În acest cult se află o esență misterială profundă. Dar ceea ce am eu de spus se referă la ceva esențial diferit, în orice caz nu la cultul catolic, cult care își are justificarea interioară deplină, care este extraordinar de stimulator pentru ceea ce este productiv în om. Dar ceea ce trebuie eu să expun este că: formele eclesiastice au primit diverse sarcini, pe care le-au avut pe atunci într-o măsură foarte înaltă – și le mai au și astăzi –, când naturi atât de ardente ca Bernhard von Clairvaux, au crescut depășind măsura Bisericii datorită Dumnezeuului lor. Trebuie să diferențiem întotdeauna Biserica de astfel de personalități ca Bernhard von Clairvaux și nenumărați alții. Dar ce sarcină avea Biserica? Ea avea sarcina de a ține sufletele pe cât posibil de departe de cunoașterea lui Christos, de a determina pe cât posibil ca sufletele să nu se apropie foarte mult de Christos. Și istoria vieții eclesiastice începând din secolele III, IV și în continuare, este în esență, de fapt, istoria îndepărtării sufletului omenesc de înțelegerea Misteriului de pe Golgota. Există o anumită adversitate față de înțelegerea lui Christos în dezvoltarea bisericească. Aceasta sarcină negativă a Bisericii își are, de asemenea, justificarea ei. Ea își are justificarea prin faptul că oamenii trebuie să se străduiască din nou tot mereu, prin puterea propriului lor suflet, să ajungă la Christos. Și, practic, venirea oamenilor la Christos, de-a lungul tuturor acestor secole a fost o continuă răzvrătire împotriva Bisericii. Și oameni ca Bernhard von Clairvaux se răzvrătesc de fapt împotriva Bisericii. Studiați-l chiar și pe *Toma d' Aquino*^[8]; de către cei care erau dreptcredincioși din punctul de vedere al Bisericii, el era considerat eretic; el a fost înfierat, și Biserica a preluat învățătura sa abia mai târziu. Calea spre Christos a fost de fapt mereu o împotrivire față de Biserică, și doar încet și treptat puteau oamenii să-și croiască drum înspre Christos. Să ne gândim numai că astfel de oameni, ca de exemplu *Petrus Waldus*^[9], întemeietorul așa-numitei «Secte Waldenser», era în secolul XII împreună cu tovarășii săi, și la acea vreme niciunul dintre ei încă nu aveau nicio cunoaștere a

Evangheliilor. Răspândirea vieții bisericești s-a petrecut fără Evangheliile. Reflectați la aceasta! S-au căutat dintre cei care s-au strâns în preajma lui Petrus Waldus câțiva care puteau să traducă câte ceva din Evangheliile; așa au ajuns ei să cunoască Evangheliile și, cunoscându-le, din Evangheliile a curs o viață creștină elevată, sfântă. Aceasta a avut însă drept consecință că Petrus Waldus a fost declarat eretic de către papă, împotriva voinței tovarășilor săi. Până în aceste timpuri în Europa de asemenea se mai răspândiseră anumite cunoștințe gnostice, ca de exemplu la catari, în traducere: cei puri. Dar această cunoaștere gnostică urmărirea crearea de idei, reprezentări concrete despre Christos și Misteriul de pe Golgota. Din punctul de vedere al Bisericii oficiale aceasta nu era de dorit. De aceea, catarii au deveniteretici. Numele de „etic” („Ketzer” în limba germană – *n. tr.*) nu este decât numele de „Kathar” modificat; este același cuvânt.

Este foarte necesar să vedem în întreaga lor exactitate cele despre care vorbesc acum, astfel încât să facem distincție între calea creștinismului și calea Bisericii, și astfel încât în timpul nostru să învățăm să înțelegem că trebuie prin știința spirituală să ne netezim o cale înspre adevăratul Christos, înspre adevărata reprezentare a lui Christos. Infinit de mult tocmai din timpul actual devine clar omului atunci când se știe că nu tot ceea ce s-a botezat în Numele lui Christos a existat pentru a mijloci înțelegerea Misteriului de pe Golgota, ci că multe au existat tocmai pentru a împiedica această înțelegere, pentru a ridica o barieră în fața acestei înțelegeri. Și oare nu există de fapt această barieră și în ziua de azi? Tocmai că în ziua de azi este acolo! În acest sens vreau să vă expun câteva lucruri caracteristice.

Strădaniile care au apărut în multe locuri, inclusiv protestantismul, au fost întotdeauna în opoziție cu Biserica, deoarece Biserica avea mai degrabă sarcina tocmai să ridice o barieră în fața înțelegerii lui Christos, omul trebuind să-și croiască drumul să ajungă la înțelegerea lui Christos. Petrus Waldus a trebuit să o facă, prin aceea că a căutat Evangheliile. Până atunci, oamenii au avut numai Biserica, nu și Evangheliile. Dar și în ziua de azi mai au unii oameni păreri ciudate despre această relație a Bisericii cu Evangheliile. Dintr-o lucrare recentă ¹⁰, foarte caracteristică pentru astfel de lucruri, aș dori să vă citesc un pasaj din care veți recunoaște că acest punct de vedere, care la acea vreme l-a anatemitizat pe Petrus Waldus pentru că a căutat în

Evangeliei calea spre Christos, mai este înrădăcinată și în prezentul nemijlocit. Așadar considerați un asemenea lucru cum se mai rostește și în ziua de azi. În lucrarea la care mă refer, se spune:

„Evangelhiile și Epistolele Apostolilor sunt pentru noi documente scrise ale revelației, de o valoare incomparabilă; dar ele nu ne sunt nici baza pe care trebuie să fie clădită credința noastră, nici singura sursă din care extragem spontan noi înșine conținutul acesteia din urmă. După părerea noastră, Biserica este mai veche decât sfânta Scriptură; din mâna ei o preluăm pe aceasta din urmă, ea este cheazășia credibilității ei, și față de pericolele apărute prin transmiterea prin manuscrise și a transformărilor textului la traducerea în toate limbile Pământului, Biserica este pentru noi singura interpretatoare de încredere a sensului și a amplitudinii tuturor zicerilor din sfânta Scriptură.”

Ceea ce înseamnă că ceea ce contează nu este ceea ce se află realmente în Evanghelii, ci ceea ce Biserica spune că trebuie să căutăm în Evanghelii. Eu trebuie să spun aceasta din simplul motiv că și în cercurile noastre domnește multă naivitate în această privință. Tot mereu vrea să se afirme și în cercurile noastre părerea că față de Biserica catolică ne-ar fi mai de folos dacă s-ar putea spune despre noi că noi reprezentăm o viziune prietenoasă, binevoitoare în privința lui Christos. Însă aceasta nu ne va ajuta câtuși de puțin în relația cu Biserica catolică, ci va duce doar la ponegrirea noastră, pentru că în Biserica catolică nu este îngăduit să se prezinte ceva despre Christos sau în privința a orice trece dincolo de simplele științe ale naturii, care nu este recunoscut de Biserica însăși ca fiind conform învățăturilor sale. Așadar dacă cineva dintre noi reprezintă o idee despre Christos și crede că prin aceasta se poate justifica față de Biserica catolică, acela tocmai că se acuză, respectiv se consideră că se acuză pe el însuși, pentru că el nu are nici un drept să spună despre Christos ceva din alte surse decât numai din învățăturile Bisericii.

Același autor care a spus aceste cuvinte pe care tocmai vi le-am citit, se exprimă despre aceasta într-un mod foarte clar:

„Pentru credincioși, situația este desigur aceeași cum este pentru cercetătorii naturii față de realitățile experienței”

– așadar el este de părerea că omul credincios ar trebui să preia ceea ce îi prescrie Biserica despre lumea spirituală, așa cum preiau ochii realitățile naturii –,

„El trebuie să le preia așa cum sunt ele, nu poate nici să le scadă și nici să la adauge ceva; tocmai recepționarea stării reale a lucrurilor, curățată cât de mult posibil de orice accesoriu subiectiv, a adevăratului conținut obiectiv se cere de la el mai presus de toate... De asemenea, adevărurile revelației sunt un dat – pentru acela care le cuprinde prin credință. Ele sunt, în plus, complete și desăvârșite. Ele nu pot afla de la Christos încoace nicio îmbogățire, și trăinicia lor nu poate fi nici redusă, orice modificare a conținutului lor fiind exclusă.”

Aceste lucruri sunt spuse de cineva încadrat pe deplin în ceea ce trebuie să spună adevăratul catolic, autenticul catolic al Bisericii. Acest adevărat catolic al Bisericii trebuie, de exemplu, să se întoarcă cu o anumită repulsie de la ceva cum a fost inițiat de *Lessing*, care a pornit în a căuta din nou spiritual-sufletescul. Prin *Lessing* s-a ajuns până la viețile pământești repetate. Din viața spirituală contemporană a decurs aceasta. Însă ceea ce se situează pe terenul Bisericii catolice trebuie să se afle în cea mai severă contradicție tocmai cu viața spirituală germană așa cum a curs ea prin *Lessing*, *Herder*, *Goethe*, *Schiller*. Același om care a scris ceea ce v-am citit eu dumneavoastră scrie prin urmare și:

„Sistemul doctrinei ecleziastice, așa cum apare el teologului în ziua de azi, și este prezentat de el, nu a fost, totuși, de la început încheiat și desăvârșit. Ceea ce a împărțit Christos Apostolilor, ceea ce au vestit aceștia lumii nu era un sistem metodic progresiv, elaborat multilateral; erau o mulțime de adevăruri care se reunesc toate ca într-un punct focar într-un singur fapt al istoriei mântuirii, al devenirii om a Logosului divin. Însă instruirea credincioșilor și apărarea împotriva atacurilor păgânilor, ca și împotriva interpretărilor greșite ale ereticilor au făcut necesară unirea sistematică a acestor adevăruri, dezvoltarea deplină a conținutului lor, fixarea sensului lor exact. Acestea s-au împlinit prin predicarea neconținută a învățăturii de către organele chemate să o facă;

conform viziunii catolice s-a înfăptuit sub conducerea Spiritului Sfânt, dar totodată prin conlucrarea științei ecleziastice incipiente.

Revelația nu a creat un nou limbaj, ci s-a folosit de cel în uz, revizuind și înălțând sensul și semnificația anumitor cuvinte. Și teologia, care s-a angajat să expună conținutul revelației în mod corespunzător și doctrinar, și să-l pătrundă speculativ, a avut nevoie în această privință de anumite instrumente și mijloace ajutătoare, de concepte strict delimitate pentru structurarea materialului, de expresii speciale pentru a indica într-un mod inteligibil relații care trec cu mult dincolo de experiențele vieții cotidiene. Cu aceasta, filosofiei grecești i-a revenit noua ei sarcină istorică. Ea a ajutat la pregătirea vaselor în care era vărsat acum un conținut infinit mai bogat, provenit dintr-o sursă mai înaltă. Mai întâi a fost platonismul, din care s-a luat. Direcția speculațiilor sale asupra suprasensibilului invita direct la aceasta. Mult mai târziu, după ce mai mult de un mileniu fusese deja parcurs, și cele mai importante părți componente ale revelației își găsiseră de mult formularea lor dogmatică, s-a realizat strânsa legătură dintre știința teologică și filosofia aristotelică, care dănuie și în ziua de azi.”

Așadar pentru că filosofia aristotelică s-a unit cu Biserica deja în Evul Mediu, îi este îngăduit să fie valabilă în Biserică și în ziua de azi!

„Cu ajutorul ei sfântul Toma de Aquino, cel mai mare sistematician pe care îl cunoaște istoria, a ridicat marele edificiu al învățaturii care, modificată doar pe ici și pe colo în amănuntele ei, a determinat pentru secolele următoare teologia catolică în privința formei, expresiei și a metodei de instruire.”

Acum, respectivul domn de la care provine această scriere, realizează că ceea ce numește el învățătură bisericească provine dintr-o anumită unire a ceea ce este substanța înțelepciunii creștine cu filosofia greco-aristotelică. El chiar își reprezintă, ca o posibilitate, ca într-un viitor, pe care și-l imaginează de-a dreptul îndepărtat – el subliniază „într-un viitor nicidecum apropiat” – s-ar putea ca oamenii să se apropie de creștinism prin cu totul alte idei. El spune: Cum ar fi fost dacă creștinismul nu s-ar fi răspândit prin filosofia greacă, ci, ceea

ce ar fi fost de asemenea posibil, prin filosofia indiană: totul ar fi luat o altă formă. Cu toate acestea, trebuie să se rămână la forma pe care a primit-o; aceasta nu trebuie modificată cu o altă viziune care provine dintr-un timp recent. Deși, el simte că există puncte în care lucrurile devin suspecte:

„Mă opun numai acelei stări de spirit care, în domeniile în care cercetării științifice îi revine libertate deplină, este surdă față de toate obiecțiile oricât de bine întemeiate și se ține strâns de tradiție.”

Dar el se ține de-a dreptul strașnic de tradiție!

„Și în cele din urmă trebuie totuși să cedăm, așa cum am cedat sistemului copernican despre Univers.”

Dar Biserica a cedat abia în anul 1827! Însă el întoarce spatele chiar și încercării care a fost făcută în mod justificat: de a înțelege într-un mod nou creștinismul, căutând înțelegerea lui din perspectiva conștiinței contemporane. Aceasta nu este pe placul lui. El spune:

„Astfel îmi pot imagina că un viitor *nicidecum apropiat de zilele noastre* ar slăbi legătura teologiei cu filosofia aristotelică și ar înlocui conceptele care nu mai sunt inteligibile și sunt cu atât mai puțin satisfăcătoare, prin altele, care să corespundă unei cunoașteri îmbunătățită multilateral.”

El și-ar „putea imagina” că ceea oricum nu mai pricepe nimeni ar putea fi înlocuit prin ceva pe care, de asemenea, nu-l pricepe nimeni.

„Cu aceasta nu s-ar acționa contrar avertizării Evangheliei, căci nu s-ar turna un vin nou în vase vechi, ci, dimpotrivă, s-ar produce noi vase pentru a păstra vinul inepuizabil și conform naturii sale imuabil, al doctrinei mântuirii și a-l pune la dispoziția credincioșilor.”

Dar aceasta nu trebuie să se întâmple, căci:

„Dar vasele trebuie, fără îndoială, să fie adecvate pentru aceasta. Încercările care au fost făcute în secolul XVII cu filosofia carteziană^{II}, în secolul XIX cu filosofia kantiană și hegeliană, ne avertizează să fim precauți. Un sistem de concepte care

urmează să-l înlocuiască pe cel aristotelic ar trebui să fi provenit, la fel ca și acesta, din plenitudinea cunoașterii și din cea a conștiinței timpului”

– atunci ar veni acești oameni și s-ar împotrivi lui deoarece în nici un caz conceptele nu au provenit din „plenitudinea cunoașterii și a conștiinței timpului” –,

„sistemul de concepte ar trebui să fi ajuns, la fel ca și acesta, la dominanță durabilă în cercurile largi ale omenirii gânditoare. Dar și atunci aplicarea sa în teologia catolică cu greu s-ar desfășura fără tot felul de greșeli și de confuzii.”

Oamenii ar trebui să „muncească” pentru a obține înțelegerea.

„Nici în secolul XIII nu a fost altfel, când prin intermediul arabilor a ajuns filosofia aristotelică deplină la cunoașterea Occidentului creștin. Acceptarea ei s-a izbit parțial de o opoziție violentă. Nici Toma d’Aquino nu a fost cruțat de adversități. El era considerat pe atunci de mulți un inovator, împotriva căruia susținătorii vechiului încercat și verificat, trebuiau să-și îndrepte atacurile.”

Este ciudat cum sunt oamenii, cum cele pe care le pot gândi foarte bine, nu le pot lăsa deloc să apară atunci când este vorba de a înlocui vechea înțelegere a creștinismului printr-una care să fie din acest timp, atunci când sunt ei înșiși din acest timp. Și nu se poate spune că așa ceva nu este făcut cu abilitate. Omul este foarte învățat, căci cărțulia se încheie cu o indicație cu adevărat semnificativă, cu indicarea unei comunități religioase, a unui Ordin, care a mers dintotdeauna pe deșteptăciune, cu indicarea unui Ordin care a avut o orientare diferită decât Bernhard von Clairvaux sau *Francisc de Assisi* care au mers pe o anumită înclinație mistică spre devoțiune. Acest alt Ordin, altă comunitate, a pus mai puțin preț pe devoțiunea mistică sau altele asemănătoare, ci pe o anumită istețime și pe o înțelegere a lucrurilor vieții. De aceea, cărțulia spune în încheiere:

„Închei cu câteva cuvinte ale sfântului *Ignatius de Loyola* ¹², care au fost incluse în constituția Ordinului Iezuit, și asupra căroră se indică mai nou din diverse părți: «*Preocuparea cu*

știința, dacă este practică cu strădania pură a unui serviciu divin, este, tocmai pentru că ea cuprinde omul întreg, nu mai puțin plăcută, ci chiar mai plăcută lui Dumnezeu decât practicarea penitenței.»

Pe vremea noastră s-au făcut încercări pentru a trezi o înțelegere clară din toate părțile. Vreau să vă dovedesc acest lucru printr-un exemplu. V-am citit astăzi dintr-o lucrare din care puteți vedea care este atitudine cuiva dintr-o anumită parte, în sensul unui curent pe care l-am caracterizat. Faptul că are această atitudine o vede, de exemplu, un domn care a scris de curând – este important că aceasta a fost de curând – un eseu despre omul care a scris această lucrare. Din acest eseu deci vreau să vă citesc acum un pasaj^[13]:

„În discursul ținut în 1893 «Despre sarcina științei catolice și a poziției învățaților catolici în prezent», el a făcut mărturisirea: «Și noi, învățații catolici ai secolului XIX, suntem convinși că între cunoaștere și credință nu există nicio contradicție, ci amândouă sunt destinate să se pătrundă reciproc în armonie intimă. Suntem convinși că nu există și nu poate exista un adevăr dual. Dumnezeu este izvorul oricărui adevăr; El ne-a vorbit prin profeți și prin Logosul întrupat; El ne vorbește prin reprezentanții Bisericii, dar nu mai puțin și prin legile logicii, pe care trebuie să le respectăm atunci când ne străduim să cunoaștem adevărurile naturale. Și pentru că Dumnezeu nu se poate contrazice pe sine, nu poate exista nicio opoziție între adevărurile supranaturale și cele naturale, între învățătura revelației și ceea ce aduce la vedere știința care urmează legile logicii și regulile metodologiei». Dar cu aceasta, filosofia este redusă la tăcere. Libertatea ei ne apare ca aceea a turmei înăuntrul îngrădirii, sau a prizonierului în interiorul zidurilor care îl înconjoară. Pe cât de puțin sunt liberi aceștia, pentru că le este îngăduit să-și folosească propriile picioare ca să se miște și propriile mâini pentru o activitate, putându-se mișca după plac în teritoriul îngrădit, tot atât de puțin liberă este și filosofia cu propriile ei principii, sub domnia determinantă și limitativă a credinței. O filozofie catolică conține nemijlocit o contradicție

în sine însăși, pentru că ea nu este liberă fără condiții prealabile, de sine stătătoare.”

Dacă știința noastră spirituală nu ar fi de sine stătătoare, dacă nu ar sta pe propriile picioare ea nu ar fi ceea ce trebuie să fie.

„Ea [filosofia catolică] are un drum prestabilit. O filozofie care pretinde a fi științifică poate înregistra cu consecvență implacabilă doar ceea ce provine din propria cercetare și gândire, fiind legat de regulile stricte ale cercetării și demonstrării; ei nu-i este îngăduit să se situeze în interiorul unei anumite religii, pe un anumit punct de vedere dogmatic, bisericesc. În caz contrar, ea nu este știință, ci dogmatism neștiințific; și nu va fi determinată de principii de cunoaștere, ci de credință și doctrină. Ea nu merge neîmpiedicată și neinfluențată pe calea ei, nu-și urmează nepărtinitoare propriile sale legi, ci recunoaște din capul locului un adevăr care dănuie pe bună dreptate și îl adoptă, contrar autonomiei.”

Însă tocmai aceasta este sarcina timpului nostru actual, ca noi să găsim calea pe care fiecare suflet omenesc poate sta pe propriile lui picioare. De aceea, un om care afirmă așa ceva precum v-am citit din acea lucrare se află în cea mai stringentă contradicție cu sarcina propriu-zisă a timpului nostru. Vedeți că există și oameni care înțeleg aceasta: că în nici un caz nu este posibilă o viziune asupra lumii, o viziune științifică asupra lumii atunci când oamenii au asemenea păreri. Dar pare totuși să fie de-a dreptul greu ca în prezent cineva să-și păstreze imparțialitatea judecăților sale, în ciuda faptului că ar fi atât de necesar. Căci de faptul dacă oamenii vor ajunge să-și găsească relația lor sufletească, felul cum sunt ei corelați cu lumea spirituală, de aceasta va depinde mersul înainte al culturii; și cine nu vede acest lucru împiedică cel mai important lucru pe care îl are prezentul ca sarcină. Această concluzie trebuie trasă, în orice caz. Lucrul straniu astăzi este că oamenii pot vedea ceva, dar apoi trag în mod ciudat alte concluzii de acolo. Căci autorul aceluși eseu scrie apoi despre omul din lucrarea căruia v-am citit, lucruri care culminează în mărturisirea de credință iezuită. Omul care a scris lucrarea era, pe când a conceput-o, *Georg, baron von*

Hertling, astăzi cunoscut sub numele de contele von Hertling. Iar autorul aceluiași articol, după ce a spus mai înainte că „toate acestea exclud știința”, își încheie articolul cu aceste cuvinte^[14]:

„Contele Hertling este o individualitate categoric eminentă. Individualitate înseamnă, textual, indivizibilitate, dar tocmai aceasta determină totodată divizibilitatea, gradăția interioară, organizarea în întregime. Sufletul individual, sufletul seminției, sufletul poporului, se întâlnesc și se intensifică reciproc în acest om; trinitatea sufletului său este ceea ce îl face atât de puternic, și îi imprimă pecetea cancelarului ales al Imperiului German.”

Este necesar în timpul nostru actual ca noi să găsim posibilitatea de a apuca nervul prin care trebuie să curgă fluidul științei spirituale. Și acest nerv nu poate fi altul decât acela care lasă să curgă prin el cele prin care sufletul omenesc își găsește propria cale înspre viața spirituală. Acest lucru trebuie să-l înțelegem temeinic, pentru că el este legat de cele mai profunde nevoi, de cele mai necesare impulsuri ale epoci noastre actuale. Căci timpul nostru cere omului ca el să poată ajunge în situația, atunci când pătrunde un lucru cu privirea, să îl admită, să tragă realmente concluziile din el și să acționeze în consecință. Știința noastră spirituală se va putea menține într-adevăr numai cu astfel de oameni care au curajul pentru adevăr, căci altfel vom putea trăi mereu tot mai multe astfel de lucruri. Trebuie să spun și aceasta, pentru că printre noi se găsesc tot mai multe firi naive care sunt încântate când se întâmplă ca pe ici sau pe colo știința spirituală sau ceva care pare spiritual-științific să fie laudat. Tocmai în acest punct trebuie să avem capacitatea să discernem. Lauda ne poate fi cu mult mai dăunătoare și poate contrazice cu mult mai mult strădaniile noastre decât un reproș care este intenționat cu onestitate.

Hermann Heisler^[15], un teolog protestant, a ținut în Konstanz conferințe pe care le-a reunit apoi sub titlul «Probleme ale vieții, 17 predici de Hermann Heisler». Mi-a parvenit întâmplător o critică a acestei cărți a lui Hermann Heisler^[16], care este foarte caracteristică, iar prietenii noștri naivi vor socoti probabil această critică printre cele de care ar trebui să se bucure, pentru că de fapt totul este laudat acolo. Dar această critică este caracteristică:

„Aceste predici merită o atenție deosebită chiar și numai de dragul predicatorului. El a fost timp de zece ani preot evanghelic în Stiria și Boemia, și apoi, speriat de pericolul de a încremeni în rutina funcției, a renunțat temporar la funcția sa pentru a se consacra, ani de-a rândul, temeinic, studiilor filosofice și de științe ale naturii, până când în cele din urmă, mânat de chemarea interioară, s-a întors, cu o nouă bucurie și iubire, la funcția sa bisericească. Și pentru că nu putea sluji patriei cu armele, el a oferit Bisericii din ținutul său natal Baden serviciile sale spirituale și i s-a încredințat o parohie la Konstanz. Acolo au fost ținute, în cursul anului 1917, prezentele 17 predici. Ele se remarcă și din punct de vedere al conținutului lor. Toate se bazează pe o muncă spirituală temeinică, și solicită din partea ascultătorilor și a cititorilor o participare serioasă. Ele nu vor să aprindă sentimente frumoase, ci printr-o gândire serioasă, să formeze o convingere care să devină cunoaștere. Astfel, ele evită tonul de predică și pot fi citite aproape ca tratate științifice de un gen popular de bună calitate despre probleme religioase. Menționez ca exemplu predica asupra termenului echivoc de libertate. Ea ajunge la adevărata concluzie: «Desigur că rămâne mereu un *trebuie*, care ne conduce. Noi, chiar ca oameni eliberați, urmăm țelul care ne atrage cel mai puternic. Dar acesta este darul dumnezeiesc al libertății, pe care ni-l aduce Christos, anume că ademenirile inferioare ale lumii sensibile își pierd puterea de constrângere asupra sufletelor noastre și că slava lumii spirituale câștigă putere asupra noastră.» Dar particularitatea predicii lui Heisler nu constă în general în puternica încordare a gândirii, ci în conținutul precis al gândurilor sale: Heisler este teosof convins, entuziast. El însuși probabil ar spune mai degrabă: adept al științei spirituale. Aceasta nu trebuie confundată cu credința spiritistă în materializarea spiritelor, ci afirmă o acțiune pur spirituală nelegată de nici un mijloc material, a spiritului. Gândurile noastre sunt forțe care iradiază invizibil dar cu putere din noi, imprimând întregii naturi pecetea ființei noastre, într-un mod favorabil sau dăunător. Această credință în puterea indestructibilă a spiritului se manifestă consolator în predica:

«Morții noștri trăiesc»; și dobândește o formă surprinzătoare în predica «Soarta». Pe baza lui Ioan 9 (orbul din naștere) se expune aici vechea învățătură indiană și orfică despre transmigrația sufletelor, despre reîncorporarea sufletului într-un trup pământesc: cu aceasta predicatorul vrea să dezlege enigma sorții adesea aparent atât de nedreaptă, și, la fel ca Lessing în lucrarea sa «Educarea neamului omenesc», trezește credința într-o educație divină sistematică. Dacă mai spun că Heisler resimte această învățătură, ca și întreaga sa știință spirituală, ca întoarcere la Noul Testament, și că o prezintă ca pe o știință, așadar depășind în mod conștient granița kantiană dintre știință și credință, atunci am schițat probabil gândurile sale în trăsăturile lor principale.”

Acum, am putea spune: Ce putem vrea mai mult? De fapt, nici nu se poate scrie ceva mai bun! – Dar omul care scrie aceasta își încheie astfel considerațiile:

„Eu personal resping această știință spirituală și rămân la Kant. Dar predicile conțin în rest atât de multe lucruri bune, și teosofia mișcă în clipa de față teologia într-un mod atât de semnificativ (vezi, de exemplu, eseurile lui Rittelmeyer din «Lumea creștină»), încât cred că fac un serviciu multor teologi și laici atunci când indic în mod expres aceste predici ale lui Heisler”.

Acesta este modul în care gândesc de multe ori oamenii în timpul nostru, modul în care gândirii îi lipsesc puterea interioară și curajul interior. Omul are de spus „numai lucruri bune”; și îți dai seama că el și vede binele, căci îl poate formula foarte frumos. Dar apoi: „Eu personal resping această știință spirituală!” Aici aveți roadele a ceea ce am caracterizat mai înainte, și multe lucruri din prezent sunt legate de aceste roade.

Aceasta vreau să vă expun în continuare peste opt zile: acel curent pe care l-am caracterizat astăzi și care duce apoi până la social-democrație și la bolșevism.

CONFERINȚA a VI-a

Berlin, 30 iulie 1918

Voi schița astăzi în continuare câte ceva din contextul pe care am încercat deja să îl înțelegem în decursul ultimelor considerații. Prezentul cu diferitele sale curente, curente spirituale și materiale, este extrem de dificil de înțeles și nu trebuie să credem deloc că acest prezent încâlcit l-am putea înțelege fără voința de a recunoaște ceea ce s-a pregătit pentru acest prezent vreme foarte, foarte îndelungată, în sânul istoriei. Vrem astăzi, în sensul în care îl putem încerca pornind de la știința noastră spirituală, să privim înapoi la așa-numita a patra epocă postatlanteană.

Știți că trebuie să considerăm că această epocă a început în jurul anului 747 înainte de Misteriul de pe Golgota, și că ea se încheie pentru noi pe la începutul secolului XV, în jurul anului 1413. Privim așadar acest interval temporal – cifrele trebuie desigur luate așa cum se iau în general cifrele în legătură cu astfel de lucruri –, pentru că noi vedem în acest interval de timp anumite forțe legate strâns unele de altele, înrudite între ele, care se diferențiază esențialmente de toate forțele care domnesc în epoca precedentă și în cea următoare. Această perioadă, pe care noi o numim cea a dezvoltării sufletului înțelegerii sau al sentimentului din natura omenească, se poate descompune la rândul său în trei epoci mai mici: un interval de timp, pe care îl putem delimita aproximativ în așa fel încât îl considerăm ca începând în jurul anului 747 înainte de Christos – acesta este de fapt și adevăratul an al întemeierii Romei – și se încheie cam prin anul 27 înainte de Misteriul de pe Golgota. Cel de-al doilea interval temporal mai mic s-ar putea întinde atunci de la acest an 27 până pe la sfârșitul secolului VII, până în anul 693 după întemeierea creștinismului; și ultimul, cel de-al treilea interval temporal mai mic din această perioadă mai mare, cuprinde răstimpul dintre 693 și aproximativ 1413. Începând din acel moment, cam din 1413, ne aflăm în acel timp care dă dezvoltării noastre sufletești forțele sufletești deja cunoscute nouă într-o anumită măsură, în specificul lor. Așa cum în privința dezvoltării sufletești a omenirii putem delimita cu precizie cea de-a patra epocă postatlanteană de cele trei epoci precedente, cea protohindusă, cea

protopersană și cea egipteano-caldeeană, și cum o putem iar delimita cu precizie de ceea ce a urmat deja și mai trebuie încă să vină, tot așa putem remarca și în cadrul acestei epoci momente caracteristice pentru dezvoltarea omenirii, în măsura în care ele vin în considerare în procesul dezvoltării omenirii în aceste intervale temporale mai mici indicate.

Pentru epoca dintre 747 și 27 înainte de Misteriul de pe Golgota intră, desigur, în considerare, cu precădere acele popoare care locuiau în jurul Mării Mediterane. La aceste popoare vedem formându-se o stare sufletească foarte specifică. Istoria spune prea puțin despre această stare sufletească, pentru că în acest caz istoria nu vrea să-și creeze ideile, concepțiile, pentru a intra în ceea ce este propriu-zis caracteristic în această privință. Dacă vrem să caracterizăm această epocă pe care tocmai am delimitat-o, putem spune: Sufletele omenești se dezvoltă în acest timp din rațiunile interioare ale dezvoltării omenirii în așa fel încât, ca suflete, ele într-un fel se desprind din legătura cu lumea atotspirituală. Dacă ne întoarcem în perioada egipteană, în cea caldeeană – aceasta este epoca sufletului senzației –, găsim acolo, pentru conștiința omenească, un sentiment pronunțat al apartenenței acestui suflet omenească la Cosmos. Sufletul senzației din natura omenească simțea pe atunci că omul este un membru al întregului Cosmos. Nu ne descurcăm cu caracterizarea a ceea ce se numește dezvoltare egipteană, caldeeană, babiloniană, dacă nu ținem seama de faptul că pe atunci într-un fel omul odată cu senzația, cu senzația sensibilă, din observarea lumii lua în el ceva care exprima în el acest sentiment al apartenenței la Cosmosul spiritual. Așa cum degetele noastre de la mână se simt oarecum una cu noi, tot așa omul egiptean, cel caldeean, se mai simțea încă element component al Cosmosului spiritual. În privința acestui sentiment cosmic, în secolul VIII î.Ch. a intervenit o criză, o adevărată catastrofă în omenire. Sufletele omenești datoraseră sentimentul lor de apartenență la Cosmos vechii lor clarvederi atavice, mai mult de vis. În acele vremuri vechi, oamenii nu percepeau așa cum percepem noi astăzi. Ei percepeau – știința profană, care însă în acest sens nu știe nimic, numește aceasta „animism” –, atunci când percepeau cu simțurile, totodată și spiritualul, divinul. În felul acesta, ei se simțeau conectați la spiritul Cosmosului.

Această legătură s-a diminuat până a dispărut. Pe de o parte, această dispariție treptată a avut drept consecință multe fenomene de decadență, pe de altă parte a avut însă drept consecință și întreaga, minunata cultură greacă. Căci această cultură greacă, care a fost întemeiată cu precădere pe ceea ce trăiește omul ca om, ca om care stă izolat în Univers, această cultură greacă se datorează faptului că omul nu se mai simțea un membru al cosmosului, ci ca o totalitate umană, ca ceva închis în sine ca ființă umană. El se situa oarecum în afara Cosmosului, el începuse o viață totală în sine însuși. Dacă asupra vieții spirituale grecești s-ar fi revărsat aceeași stare sufletească ce rămăsese din timpurile vechi, de exemplu în populația indiană, și care mai avea încă o anumită comuniune cu cosmicul, nici nu v-ați putea imagina că sub acest sentiment de apartenență la Cosmos s-ar fi putut naște frumoasa cultură greacă. Tot ceea ce a apărut ca splendoare și glorie în cultura greacă, ceea ce în alte regiuni s-a cristalizat într-un mod mai puțin îmbucurător, toate acestea s-au format în răstimpul dintre secolele precreștine VIII și I. Omenirea se retrăsese în sufletesc, în omenescul pur. În această epocă a intervenit apoi îndreptarea omenirii înspre Misteriul de pe Golgota. Să nu uităm că Misteriul de pe Golgota trebuie să aibă mereu ceva care, într-un anumit sens, nu poate fi rezolvat, cuprins într-un tot de înțelegerea omenească, nici chiar de înțelegerea umană suprasensibilă. Va rămâne mereu un rest nerezolvat. Ceea ce s-a împlinit prin intrarea lui Christos în evoluția Pământului, după cum am expus în diverse considerații anterioare, nu poate fi descifrat pe deplin prin conceptele omenești, nici măcar în sentimentele și senzațiile omenești. De aceasta însă este legat faptul că acest Misteriu de pe Golgota a trebuit să se dezvolte, ca să spunem așa, astfel încât omenirea civilizată în timpul acestui eveniment era pregătită nu pentru a trăi pe deplin experiența acestui Misteriu de pe Golgota, ci pentru să-l lase să curgă separat alături de trăirile omenești proprii, personale. Gândiți-vă că această lăsare să curgă în sine, pe lângă trăirile omenești propriu-zise, iese la iveală istoric destul de limpede. Căci de fapt cât a luat în seamă omenirea din jurul Mării Mediterane ceea ce s-a desfășurat în depărtata provincie iudaică Palestina cu Christos Iisus? Cât de puțin a curs aceasta în conștiința omenirii civilizate, chiar și pentru Tacitus, care a scris la un secol după Misteriul de pe Golgota!

Pe de o parte avem curentul omenirii civilizate, și pe de altă parte acel curent înăuntrul căruia se desfășoară Misteriului de pe Golgota. Amândouă se înfăptuiesc într-o cântăvina lângă altul. Aceasta se putea întâmpla numai pentru că în timp ce se desfășura elementul divin, omul, omul civilizat, se deconectase de la dumnezeiesc și ducea o viață care nu avea o legătură directă cu spiritualul. Astfel, s-a petrecut pe globul pământesc un eveniment spiritual care merge de fapt în paralel cu cultura omenească. Un asemenea raport de viață una lângă alta, paralelă a culturii exterioare și a unui eveniment misterial este întru totul de neimaginat în orice perioadă de cultură anterioară a omenirii. Niciodată nu s-a desfășurat așa ceva mai înainte, deoarece cultura omenească mai înainte se știa în legătură cu ceea ce se petrecea divin-spiritual. Aceasta este foarte caracteristic, foarte semnificativ, anume că practic cultura profană, care se desfășura în paralel cu Misteriul de pe Golgota, a fost departe de acest eveniment, că omul se decuplase de lumea spirituală.

Iar în al doilea interval temporal, care începe așadar cu aproximativ 27 de ani înainte de Misteriul de pe Golgota și se încheie în anul 693 după el, întreaga cultură central-europeană este de fapt concepută în așa fel încât, în realitate, să nu lase cultura profană să se apropie de înțelegerea Misteriului de pe Golgota. Ar putea părea foarte ciudat ceea ce spun eu, luând în considerare că totuși creștinismul a devenit parte a acestei culturi europene profane, că el s-a răspândit prin cultura central-europeană. Dar răspândirea s-a realizat în sensul pe care l-am caracterizat deja zilele trecute. Misteriul de pe Golgota a fost solitar, izolat în sine. Desigur că în mod dogmatic-exterior s-au preluat în cultura profană tot felul de fapte care se exprimă astfel: Christos a fost acolo, a avut apostoli, a recuperat una și alta pentru omenire, a spus una și alta în privința relației omului cu Divinitatea. Au fost preluate în forma frazelor exterioare aceste lucruri în cultura profană, dar pe lângă această preluare în mod exterior, era întru totul valabil și celălalt aspect: anume că, de fapt, această întregă omenire, care tocmai în aceste secole a primit creștinismul, s-a ținut departe de înțelegerea interioară a Misteriului de pe Golgota. Cu ajutorul gnosei, cu ajutorul unor pregătiri prin ceea ce a fost transmis din vechiul păgânism drept comori de înțelepciune, oamenii s-ar fi putut apropia exact de aceasta: Ce s-a petrecut de fapt aici, prin Misteriul de pe Golgota? Dar ei nu au

făcut-o. A fost, de fapt, declarat erezie tot ceea ce ar fi putut duce la înțelegerea Misteriului de pe Golgota și s-a încercat turnarea în formule mai mult sau mai puțin banale, a ceea ce nu se lasă niciodată turnat în formule banale, a ceea ce în privința Misteriului de pe Golgota poate fi cuprins numai prin cele mai înalte conținuturi de înțelepciune.

Astfel încât măsurile care au fost luate în primele secole ale evoluției creștine, de fapt nu au existat pentru ca oamenii să se unească cu Misteriul de pe Golgota, ci pentru a lăsa să trăiască în sufletul omenesc ceva care rămânea de-a dreptul departe de adevăratul sentiment interior plin de înțelegere al apartenenței la Misteriul de pe Golgota. Biserica a fost mai degrabă o instituție în vederea neînțelegerii Misteriului de pe Golgota, decât a înțelegerii lui. Cine urmărește ceea ce diversele concilii, ceea ce în general mașinațiile bisericești din acele timpuri s-au străduit să obțină, acela găsește că tot ceea ce a fost urmărit în modul acesta mergea înspre încorporarea anumitor reprezentări dogmatice în viața omenească, dar asupra acelor lucruri care se aflau în legătură cu Misteriul de pe Golgota să se gândească așa ca și cum acestea s-ar fi desfășurat de fapt independent de viața sufletească omenească. Toate tindeau înspre un anumit punct, înspre acel punct pe care, dacă e să îl caracterizăm într-o câțiva radical, l-am putea descrie în modul următor. Am putea spune: Oamenii au căutat să se doteze aici pe Pământ cu anumite reprezentări despre Misteriul de pe Golgota și efectele sale. Dar cel mai important nu era pentru ei ceea ce puteau ști, ceea ce preluau în sufletele lor, ci cel mai important era pentru ei faptul că puteau avea premisa: Indiferent ce putem înțelege noi oamenii, Misteriul de pe Golgota s-a înfăptuit în mod independent, și Christos se îngrijește deja ca noi să fim mântuiți! – Și tendința a fost de a împinge realitatea evenimentelor spirituale tot mai mult într-o lume de apoi sufletească, de a nu gândi – dacă îmi este îngăduit să folosesc această expresie – evenimentele spiritual-sacre propriu-zise în legătură cu ceea ce se desfășoară în pieptul omenesc, ci de a le separa pe cât posibil pe unele de celelalte. În această tendință exista un scop, desigur nerostit, dar care acționa la modul inconștient, un scop care a ieșit apoi de-a dreptul la iveală la cel de-al optulea conciliu ecumenic de la Constantinopol ■ din anul 869. Scopul consta în a reține spiritul omenesc de la preocuparea sa individuală,

personală, cu spiritualul, pe care voiau să-l limiteze acum la Misteriul de pe Golgota, așadar de a împiedica aplecarea individuală și corespunzătoare sentimentului spre o înțelegere a Misteriului de pe Golgota. Trebuia să rămână neînțeleș. În felul acesta, Biserica putea să se dezvolte treptat pentru a avea sub autoritatea ei oameni care dispuneau doar de o înțelegere profană, care ajungeau tot mai mult la credința: Despre suprasensibil nu putem gândi deloc, pentru că suprasensibilul se sustrage puterilor propriului suflet omenesc. Cugetarea omenească ar trebui să se limiteze la ceea ce trăiește aici în lumea fizică. – Din sufletul omenesc nu trebuiau să se dezvolte nicio forță care ar fi putut fi adecvată ca atare pentru a căuta înțelegerea Misteriului de pe Golgota. În anumite hotărâri ale celui de-al optulea conciliu de la Constantinopole este exprimat clar faptul că oamenii Europei nu ar trebui să cugete – pentru că forțele sufletești nu ajung până la acest tărâm –, nu ar trebui să cugete asupra tărâmului în care a trecut viața căreia îi aparține Misteriul de pe Golgota.

Astfel, tocmai în acest interval temporal median al celei de-a patra epoci postatlanteene, de la circa 27 înainte de Misteriul de pe Golgota până în 693 după acesta, s-a înfăptuit pentru omenire acest lucru, care poate fi exprimat astfel: Această omenire urma să fie hărăzită credinței că orice cunoaștere omenească, orice simțire omenească este prevăzută doar pentru viața de aici, a muritorilor, perceptibilă prin simțuri; însă ceea ce nu este manifest simțurilor, suprasensibilul sau cum vreți să-l numiți, lumea de apoi, trebuie sustras simțirii și cunoașterii omenești, simțirii directe cognitive. Întreaga istorie a acestor secole o înțelegem de fapt numai dacă avem în vedere cele tocmai caracterizate. Toate măsurile Bisericii catolice din acele secole au fost luate pentru a-i aduce pe oameni la credința: Cunoașterea ta sufletească este socotită numai pentru această lume pământească; în ceea ce privește suprasensibilul, pe acesta trebuie să-l lași să se apropie de tine într-un mod care nu are nimic de a face cu înțelegerea ta, cu propria ta cunoaștere. – Aceasta a determinat ca după încheierea acestei epoci, așadar în secolele VIII, IX, să intervină un fel de întunecare în omenirea europeană în privința relației sufletului omenesc cu suprasensibilul. Și astfel de fenomene, ca acelea pe care le-am descris, printre care unul precum mai târziu *Bernhard von Clairvaux* este tipic, se explică tocmai prin faptul că ele rămân

oarecum dincolo de orice este fizic-sensibil și dăruiesc sufletul întru totul celor la care înțelegerea omenească naturală nu ajunge. Acest entuziasm pentru ceea ce se află totuși dincolo de orice înțelegere omenească, trebuie inclus și el în întreaga stare sufletească a cuiva ca Bernhard von Clairvaux, așa cum o înțelegem. Putem găsi tocmai în această personalitate unele trăsături care acționează puternic și cu măreție, pentru că tot ceea ce poate avea o trăsătură mai mult sau mai puțin deformată poate avea, de asemenea, și o trăsătură frumoasă, măreață, glorioasă. Dar la Bernhard găsim tocmai trăsături care arată foarte limpede în privința caracterului său sufletească că el s-a născut din acea dispoziție sufletească ce s-a dezvoltat în modul descris în secolele indicate, înlăuntrul culturii occidentale. În afară de Bernhard von Clairvaux am putea indica și alte personalități, el este doar o figură tipică, așa, de exemplu, atunci când vorbea adeptilor săi – al căror cerc era mare – despre toate cele pe care urma să le dăruiască omenirii cruciada intenționată de el. Apoi a urmat eșecul întregii chestiuni. Și cum vorbește el, acest om profund devotat lui Dumnezeu, despre acest eșec? Ceva de genul acesta: Dacă totul, absolut totul se termină rău, judecata asupra rezultatului rău să mă vizeze pe mine, dar nu pe Dumnezeu, pentru că El trebuie să aibă întotdeauna dreptate. – Chiar acolo unde omul se putea ști a fi în legătură cu ceea ce considera el ca fiind putere divin-spirituală din spatele aparențelor – el separa una de cealaltă –, acolo el spune: Păcatul să cadă asupra mea; ceea ce este corect este ceea ce se desfășoară de sine stătător, care curge oarecum dincolo de fluxul în care este încadrat sufletul omenesc.

Astfel, odată cu începutul acestui al treilea interval temporal din cea de-a patra epocă de cultură postatlanteană a venit ceva ca o eclipsă, o întunecare peste omenire. Aceasta se exprimă cel mai mult prin faptul că se observă cum omenirea nu mai era capabilă să recunoască în noțiunile ei nicio legătură cu impulsurile și curenții spirituali reali. Dacă studiați numai filosofia secolelor aflate între secolul VIII și XV, vedeți cum tinde ea peste tot să dovedească faptul că în nici un caz nu ar trebui încercat să se înțeleagă cu ideile și conceptele omenești ceea ce se desfășoară în realitatea spirituală, și cum aceasta – s-a ajuns, din fericire, la o formulă – trebuie lăsată revelației, cum aceasta trebuie lăsată în grija învățământului bisericesc.

Așa s-a constituit puterea Bisericii. Această putere a Bisericii nu s-a format pur și simplu din impulsuri teologice, ci ea s-a dezvoltat prin aceea că oamenii erau instruiți să-și aplice propriile forțe de cunoaștere, propriile lor forțe sufletești numai la viața fizic-sensibilă, și să nu se gândească la o cunoaștere suprasensibilă. De aici s-a dezvoltat conceptul de mai târziu de credință, care nu a existat deloc în primele secole – numai că el este datat anterior. Acest concept de credință afirmă: În privința spiritual-divinului oamenii pot avea doar o credință – și nu o cunoaștere. Această separare între adevărul credinței și adevărul cunoașterii s-a dezvoltat realmente din anumite fundaluri istorice care sunt semnificative, și care trebuie căutate în astfel de lucruri cum sunt cele pe care le-am expus noi.

Acum noi trăim, începând din secolul XV, aproximativ din anul 1413, într-un interval temporal – aceasta o va arăta abia mileniul III – în care avem de a face parțial cu moștenirea a tot ceea ce s-a petrecut sub astfel de influențe cum sunt cele pe care le-am caracterizat aici. Cu moșteniri din acea vreme avem de a face pe de o parte, și pe de altă parte mai avem de a face și cu ceva care se constituie drept ceva complet nou în această a cincea epocă postatlanteană. În acea epocă a patra, dacă o cuprindem cu privirea, avem de a face cu un fel de gâtuire, de blocare a sufletului omenesc de la divinul-spiritual, cu o trimitere la procesele fizic-sensibile pur exterioare. Aceasta a fost pe atunci pentru această epocă a patra ceva nou. Am indicat anterior că ea nu exista în epoca egipteano-caldeeană. Cu un nou asemănător avem de a face și în epoca noastră, și sarcina omenirii – omenirea a pășit treptat într-o epocă în care conștiința trebuie să joace un rol tot mai mare –, sarcina omenirii ar fi să înțeleagă toate acestea, să înțeleagă ceea ce, pe de o parte, este moștenire din timpul trecut tocmai caracterizat, și ceea ce, pe de altă parte, se naște ca nou în epoca noastră. Să privim mai întâi la cele moștenite.

Am văzut că această moștenire constă în aceea că omul se simte oarecum silit să-și dezvolte sufletescul separat de suprasensibil. Și moștenirea acesteia este din nou altceva, pe care îl veți putea înțelege din ce în ce mai bine dacă veți parcurge cu privirea din ce în ce mai îndeaproape procesele istorice. Exact printr-o privire de ansamblu atentă lucrurile nu vor fi supuse niciunui dubiu, ci tocmai adevărate. Veți vedea cum ceea ce s-a cristalizat pe atunci, anume că s-a vrut să

se mențină puterea sufletului omenesc în senzorial, să fie izolată de suprasensibil, apoi, în cea de-a cincea epocă postatlanteană – începând din secolul XV –, s-a dezvoltat înspre a respinge cu totul acest suprasensibil. Pe atunci s-a vrut să se mențină suprasensibilul departe de oameni, și tocmai prin aceasta se caracterizează cel de-al optulea conciliu de la Constantinople din anul 869. Din această menținere la distanță, din care chiar Biserica și-a făcut o sarcină, s-a dezvoltat respingerea suprasensibilului. S-a dezvoltat credința că suprasensibilul ar fi de fapt doar născocit de oameni, că nu ar avea nicio realitate. Dacă vrem să înțelegem cu adevărat din punct de vedere istorico-psihologic originea materialismului contemporan, trebuie să o căutăm în Biserică. Desigur că Biserica este doar expresia exterioară a unor forțe mai profunde care acționează în evoluția omenirii, dar dobândim o cunoaștere a acestei evoluții a omenirii dacă privim mai îndeaproape cum una se naște cu adevărat dintr-alta. Drept-credinciosul din cea de-a patra epocă postalanteană, spunea: Capacitatea omenească de cunoaștere este destinată să înțeleagă numai corelațiile sensibile; suprasensibilul trebuie lăsat revelației; acesta nu intră în discuție; căci orice luare în discuție este erezie și nu poate duce decât la rătăcire și sminteală. – Marxistul modern, social-democratul modern, care este fiul autentic al acestei concepții, care nu este altceva decât consecința catolicismului din primele secole, spune: Orice știință care este vrednică de acest nume poate trata doar ceea ce se întâmplă fizic-sensibil; știință spirituală nu există, pentru că nu există niciun spirit; știința spirituală este cel mult știință socială, știință a conviețuirii sociale omenești. – Desigur, această tendință tocmai caracterizată s-a manifestat în cele mai diverse regiuni ale lumii civilizate, dar numai ca o nuanță.

Așa a devenit necesar ca începând din secolul VIII să se ia în considerare în țările centrale și occidentale ale Europei că viața sufletească omenească este totuși implicată într-un anumit mod prin aceea că ea crede în suprasensibil și nu știe nimic despre el decât prin revelație, dar crede în suprasensibil. Însușirile raselor și popoarelor din Europa Centrală erau de așa natură încât trebuia să se țină cont de ele, încât nu puteau fi ignorate. Să spui oamenilor: Puterile voastre omenești trebuie să se limiteze la a mânca și a bea, iar ceea ce se petrece în rest în lume trăiește deasupra voastră –, chiar așa nu se putea

face în Europa de Vest; însă aceasta s-a făcut în Europa de Est, și acesta este sensul sciziunii Bisericii în Europa de Est și Europa de Vest. În Europa de Est omul a fost într-adevăr limitat la lumea sensibilă, în care urmau să se dezvolte forțele sale. Iar înlăuntrul înălțimilor misteriale, complet neatins de senzorial, urma să se dezvolte ceea ce a dus apoi la religia ortodoxă. Acolo s-a separat realmente cu strictețe ceea ce omul a scos la iveală din omenescul său, de ceea ce era adevărata lume spirituală, care numai plutea și trăia în cultul ce plutea deasupra oamenilor.

Ce a trebuit să se dezvolte acolo? A trebuit să se dezvolte, din nou în diverse nuanțe, concepția, senzația: Însemnătate, realitate are numai fizic-sensibilul. S-ar putea spune: Puterile care nu sunt exersate, ci care sunt tratate astfel încât omul să se comporte față de ele în așa fel încât să le încuie în sine însuși, asemenea puteri nici nu se dezvoltă, ele se pipernicesc. Așadar dacă omul a fost reținut secole de-a rândul de la a cuprinde în spiritul său suprasensibilul, atunci și puterile sale au devenit tot mai neexersate în a cuprinde acest suprasensibil, până când i-au dispărut complet. Și această dispariție completă o găsim în viziunile socialiste moderne asupra lumii, a căror nenorocire nu constă în socialismul lor, ci în aceea că ele resping complet spiritual-suprasensibilul și prin urmare trebuie să se limiteze la simpla structură socială a animalicului din om. Această simplă structură socială a animalicului din om a fost pregătită prin paralizarea forțelor suprasensibile ale omului. Ea a rezultat prin aceea că oamenii au fost forțați să-și spună: Noi nu vrem deloc să ne unim sufletele noastre prin cunoaștere și trăire cu ceea ce curentul vieții Sale trăiește de sine stătător, astfel încât mântuirea noastră să fie determinată prin El, și în care este încadrat Misteriul de pe Golgota.

De ce se leagă aceasta? Se leagă de faptul că exact în această epocă a patra postatlanteană au acționat deosebit de puternic forțele luciferice. Ele l-au desprins pe om de Cosmos, căci aceste forțe sunt mereu interesate să izoleze în mod egoist pe om, să-l desprindă de întreg Cosmosul spiritual, chiar și în cunoașterea sa despre relația sa cu Cosmosul fizic. De aceea nici nu au existat științe ale naturii pe când această desprindere se afla în punctul său culminant. Acest aspect este luciferic. De aceea trebuie să spunem: Ceea ce a acționat pe atunci în separarea cunoașterii sensibile de dogmatica suprasensibilă este de

tip luciferic. Lucifericului i se opune ahrimanicul. Aceștia sunt cei doi adversari ai sufletului omenesc. Această atrofiere a forțelor omenеști suprasensibile – care a condus apoi la forma pur animalică a socialismului, care trebuie să năvălească acum peste omenire pustiind și distrugând – trebuie atribuită forțelor luciferice. Noul care se dezvoltă în epoca noastră este de o altă natură; acesta este de o natură mai ahrimanică. Lucifericul vrea să-l izoleze pe om, să-i gătuiască legătura cu suprasensibilul spiritual, vrea să-l facă să trăiască în sine însuși iluzia unei totalități. Ahrimanicul, dimpotrivă, bagă omul în sperieți în fața spiritualului, nu îl lasă să ajungă la spiritual, îi dă iluzia că spiritualul nu poate fi atins de către om. Dacă împiedicarea luciferică a omului de la suprasensibil trebuie să fie mai mult de natură educativă, cultural-educativă, împiedicarea ahrimanică de la suprasensibil, care se bazează pe teama față de spiritual este mai naturală, fizică, teamă ce izbucnește în mod deosebit în epoca ce a început din secolul XV. Și așa cum despărțirea luciferică de spiritual a putut să se exprime în mod deosebit în viața desfășurată sub mantia creștinismului ortodox din Est, tot așa teama ahrimanică, reținerea față de spiritual a putut să se exprime în special în elementul culturii occidentale, și în special în elementul culturii americane.

Asemenea adevăruri pot fi incomode în ziua de azi, dar ele sunt adevăruri și noi nu putem progresa în ziua de azi prin aceea că vorbim în general – indiferent cât de mistic sau de teosofic – despre relația omului cu Divinitatea, sau oricum altfel ar putea fi numită. Progresăm numai recunoscând realitatea așa cum este ea. Doar așa putem găsi din nou o ordine în haosul nostru, prin recunoașterea diverselor curente care trăiesc unul lângă altul în specificul lor. Căci, la rândul lor, diversele curente se dezvoltă din premisele lor, local, și apoi se răspândesc, iar în moderna harababură care se numește cultură totul devine un talmeș-balmeș. – Ceea ce aș dori să numesc acum „americanism”, americanicul drept termen colectiv – care nu se referă la americanul individual – este teama de spiritual, este jinduirea de a trăi numai cu planul fizic-sensibil, sau cel mult cu ceea ce vine de jos în sus în acest plan fizic-sensibil ca spiritual-grosier, spiritism și cele asemănătoare, care nu este un spiritual veritabil. Teamă de spiritual este ceea ce caracterizează americanismul. Dar americanismul nu trăiește numai în America – acolo el trăiește într-un tot ca o voință în

polul social, nu uman –, el trăiește mai presus de toate în orice știință. Această știință a dezvoltat în acest interval temporal începând din secolul XV tot mai mult ceea ce s-ar putea numi „teamă de spiritual”. Drept știință obiectivă este desemnat numai ceea ce pe cât posibil nu se îndeletnicește cu conceptele vii create înlăuntrul sufletului. Ceea ce este cumva o idee, un concept care este produs înlăuntrul sufletului, nu are voie să intervină în observarea naturii. Numai elementul mort al observării naturii, și nu viul îmbibat de spirit are voie să pătrundă în știință. Dacă cineva introduce ceva, aș spune, în modul lui Hegel, care este un mod autentic central-european – dar și în modul lui Schelling, în modul lui Goethe –, conceptul în observarea naturii, atunci oamenii cred imediat că în felul acesta s-ar ajunge pe un teren nesigur; pentru că ei nu au încredere că vor avea experiența a ceva real obiectiv în experiența spirituală, cuprinzând spiritualul. Ei cred că acolo se poate trăi doar ceva arbitrar, că s-ar ajunge imediat în ne-obiectiv dacă se aduce ceva subiectiv în experiență. Acest mod de a privi lucrurile este ahrimanic. Știința este universalist-americană în măsura în care ea are acest principiu de a azvârli afară orice element subiectiv din considerarea naturii. Aceasta este ceea ce s-a cristalizat în mod esențial din această gătuire anterioară față de spiritual în cea de-a patra epocă postatlanteană.

Noi am adăugat la acea moștenire noul, acel nou care, pe lângă ceea ce trebuie să se dezvolte ca purtător de roade – dar trebuie să se dezvolte în mod conștient –, se va afirma în viitor tot mai mult ca ceva distructiv. Acest nou este, în esență, de natură ahrimanică, este frică de spiritual și acționează distructiv, are un efect de dizolvare asupra întregii culturi a omenirii, cultură care, desigur, trebuie să-și aibă bazele tocmai în spiritual.

La răspântia dintre cea de-a patra și cea de-a cincea epocă postatlanteană, în special în cea de-a cincea, au apărut din ce în ce mai mult exact acele impulsuri pe care le-am caracterizat acum. Odată cu descoperirea Americii și transplantarea naturii europene în America, s-a dezvoltat acolo acea teamă față de viața spirituală. Dar, pe de altă parte a luat naștere, aș spune, o tensiune în sufletele omenești; pentru că forțele popoarelor Europei nu erau în așa fel încât să nu poată simți totuși ceva din ele însele în privința relației cu spiritualul din Cosmos. A luat naștere o tensiune oarecum la punctul de cotitură dintre cea de-

a patra și cea de-a cincea epocă postatlanteană, în secolele în care s-a dezvoltat ceea ce este desemnat drept istorie modernă. Atunci a luat naștere această tensiune a spiritualului reprimat în pieptul omenesc. Acesteia trebuia să i se opună un baraj, parțial înțelegând bine ceea ce existase ca veche moștenire, și parțial cuprinzând foarte realist cu privirea noul ahrimanic ce se apropia. Atunci s-a născut acel curent spiritual care are totuși o influență mult mai mare decât crede majoritatea oamenilor – am indicat acest lucru ultima dată dintr-un alt punct de vedere –, acel curent spiritual care se străduiește să perpetueze, să continue această împiedicare a sufletului omenesc de la suprasensibil. A luat naștere, cu alte cuvinte, iezuitismul. Principiul său interior constă în aceea de a face în evoluția omenirii tot ceea ce îi poate ține pe oameni departe de legătura cu suprasensibilul, de relația reală cu suprasensibilul. Bineînțeles, această separare se va atinge cu atât mai mult cu cât acest suprasensibil este prezentat strict dogmatic din partea iezuită drept ceva pe care cunoașterea omenească nu îl poate atinge. Dar procedarea iezuită, pe de altă parte, contează foarte tare pe cunoașterea omenească, și nu vrea nicio înrudire interioară în afară de cea dintre știința modernă și americanism, între știința modernă și iezuitism. În aceasta este iezuitismul într-adevăr mare: în a se îndeletnici cu știința fizică într-un mod profund semnificativ. Iezuiții sunt spirite mari pe tărâmul științei fizico-sensibile întrucât iezuitismul ține cont de această tendință elementară a naturii omenești – care tocmai că trebuie învinsă prin dirijarea naturii omenești înspre lumea spirituală –: de a se teme de spiritual. Și el contează pe faptul că această teamă poate fi socializată prin aceea că omului i se spune într-un fel: Tu nu poți și nu trebuie să te apropii de spiritual; noi administrăm spiritualul pentru tine, noi ți-l aducem în modul corect.

Aceste două curente – americanismul și iezuitismul – lucrează întru câțiva unul într-altul; numai că dumneavoastră nu trebuie să o luați superficial, ci trebuie să căutați în toate acestea impulsurile active mai profunde în evoluția omenirii. Cine va căuta forțele care au produs catastrofa actuală, va găsi o colaborare remarcabilă între americanism – în sensul pe care îl avem aici în vedere – și iezuitism. Dacă cuprindem toate acestea cu privirea, atunci găsim că pe de o parte în viața noastră culturală acționează moștenirea din timpurile anterioare, și pe de altă parte acesteia i se adaugă noul. Desemnând acestea drept

luciferic pe de o parte, și ahrimanic pe de altă parte, desemnăm exact ceea ce se opune celor ce trebuie să curgă în evoluția omenirii ca viață spirituală corectă spre izbăvirea omenirii. Dacă ne apropiem cu un interes cordial de o asemenea figură cum este Bernhard von Clairvaux, care înclină oarecum înspre una dintre laturi, vedem că viziunea lui lua în calcul: Cunoașterea omenească este îndreptată numai asupra fizic-sensibilului, așadar să ne îndreptăm sufletele asupra divin-spiritualului cu fervoare, într-o trăire elementară. Acest lucru aduce ceva entuziast în această natură. – Am putea spune: ceea ce înspre această latură trăiește în sufletul omenesc către spiritual, trăiește de asemenea în timpul nostru, dar înspre cealaltă latură, înspre partea sa întunecată. Secolul XII l-a avut pe al său Bernhard von Clairvaux, și secolul nostru are asemenea figuri precum *Lenin* și *Trotzki*. Așa cum acolo acționa înclinația spre suprasensibil, tot așa trăiește în aceste figuri ura față de suprasensibil, chiar dacă aceasta se exprimă cu alte cuvinte, în alte conținuturi. Acesta este reversul întunecat al acelor timpuri: acolo era turnarea sufletului omenesc în Dumnezeu, aici turnarea ființei omenești în animalic, singurul care urmează să primească o structură socială.

Putem înțelege aceste lucruri, desigur, numai dacă ne este clar ceva care însă se află foarte departe de înțelegerea prezentului. Acest prezent al nostru crede în teorii, căci el crede în conținutul ideilor și programelor. Am discutat acest lucru de mai multe ori. Dar conținutul teoriilor și programelor nu este niciodată factorul decisiv, ci lucrul care contează este eficiența lor. Înainte de acest Război Mondial, la răspântia dintre secolele XIX și XX marxistul modern ar fi spus desigur: Așa ne învață *Marx*, așa ne învață *Engels*, așa *Lassale*; acestea sunt cele înspre care trebuie să ne străduim. Căci el știe că trebuie să ne străduim înspre acestea pentru binele omenirii, ș.a.m.d. Oamenii au luat tocmai conținutul programelor și ideilor. În realitate, totuși, acesta nu este niciodată esențialul, pentru că ideile nu se înfăptuiesc niciodată în viață după conținutul lor, ci prin forțele care există în ele în afară de conținutul lor. Și numai acela cunoaște realitatea care știe că ideile au adesea așa de puțin de a face cu realitatea, încât forțele se nasc alături de ceea ce au ideile drept conținut. Cineva poate concepe un program foarte frumos, îl poate fundamenta științific foarte bine, poate arde pentru programul său, așa

cum au făcut marxiștii pentru al lor. Însă nu aceasta contează; căci pentru un timp care este atât de nespirtual ca al nostru, aceasta este o joacă cu focul. Oamenii cred atunci că acționează pentru conținutul ideilor. Dar cel care știe cum merg lucrurile în viață știe și că efectele care se produc sunt cu totul altele decât ceea ce s-a intenționat. Ideile devin chiar monstruoziități în viața culturală dacă nu sunt primite din înțelegere spirituală. Dar ideile marxismului nu pot fi primite din înțelegerea spirituală, pentru că ele vor să alunge spiritul. Ele trebuie, oricât de frumoase ar fi, să devină monstruoziități. Numai atunci când faci abstracție de idee și dimineața nu întrebi: De ce s-a luminat de ziuă prin ceea ce s-a petrecut pe Pământ? – ci când îți spui: S-a luminat de ziuă pentru că luminează Soarele –, așadar atunci când treci în afara Pământului, îți poți explica de ce s-a luminat de ziuă. Tot așa trebuie să treci de la ceea ce se petrece în prezentul nemijlocit la ceea ce s-a petrecut într-un trecut îndepărtat, pentru a-ți putea explica ceea ce se petrece în ziua de azi. Nu veți înțelege bolșevismul dacă nu știți că a luat ființă ca un efect ulterior al celui de-al optulea conciliu ecumenic din anul 869. Nu îl veți înțelege dacă nu îl înțelegeți ca produs al atrofiei forțelor spirituale pentru lumea suprasensibilă. Aceasta este corelația interioară pe care trebuie să o ai dacă vrei cu adevărat să înțelegi ceea ce se petrece în lumea exterioară, astfel încât să poți face față acesteia. Pentru acela care pătrunde cu privirea conexiunile din istorie este cel mai cumplit atunci când vede Mișcări care pretind să vor să reformeze lumea și care se bizuie doar pe conținutul ideilor, care nu vor să abordeze eficacitatea ideilor făcând întru totul abstracție de conținutul frumos sau lipsit de frumusețe al ideilor. – Se naște un copil. Este un copil frumos. Mama poate fi încântată de el. Mamele sunt uneori încântate chiar și când copiii nu sunt frumoși. Copilul devine un pierde-vară, un om de nimic, care nu face nimic bun, devine poate un criminal. De aceea nu este adevărat că el a fost un copil frumos? Nu avem dreptul să spunem că a fost frumos? Această frumusețe împiedică faptul ca în viață intervin lucruri pe care nu ni le-am imaginat? Tot așa, în anumite cercuri de oameni trăiesc conținuturi de idei pe care ei le-au admirat, cu care ei au vrut să reformeze lumea. Aceste idei au devenit monstruoziități! Pentru că ideile în sine sunt ceva mort; ele trebuie mai întâi să fie însuflețite prin curgerea în viața spirituală vie.

Cine citește lucrări socialiste moderne, dacă face abstracție de anumite diferențe, va găsi o mare asemănare între ele și – chiar dacă lucrurile sunt exprimate într-un alt mod și se vorbește despre alte domenii – lucrările celor care scriu din principiul ecleziastic al catolicismului. De exemplu, v-am citit de curând, dintr-o broșură^[2]. Luați formele gândurilor din această broșură, modul de gândire; comparați ceea ce este exprimat acolo, cu tendințele culturale sau non-culturale furioase, care se îndreaptă treptat spre bolșevism; comparați-le cu ceea ce constituie începutul unei lucrări a lui Kautsky^[3] sau a lui Lenin: veți găsi aceleași gânduri. Una constituie produs al evoluției din cealaltă. Nu te simți nicăieri abordat mai „catolic” decât atunci când citești anumite lucrări socialiste dogmatice. Numai că ceea ce la catolicism este interzis, să se filosofeze în privința anumitor lucruri, a devenit pasiune, a devenit principiu: anume de a explica orice știință atribuind-o numai burghezismului și orice dezvoltare spirituală numai luptei de clasă. Acest principiu este efect al principiului catolic. Bolșevismul în forma în care a apărut, va avea probabil doar o existență scurtă; dar cu ceea ce se află în spatele lui, întreaga omenire va avea de a face vreme foarte îndelungată, iar pentru acela care cunoaște corelațiile nu este de mirare că bolșevismul și-a arătat primele începuturi în locurile unde această gândire omenească, așa cum se desfășoară ea, animalic, a trăit sub mantia ministrului cultelor al religiei ortodoxe, astfel încât un curent a fost cu totul separat de celălalt^[4].

Toate aceste lucruri trebuie să le pătrundem cu privirea pentru a deveni conștienți de necesitatea de a aborda în modul corect viața spirituală. Pentru nicio vorbărie mistică nu este loc în ziua de azi. În ziua de azi este momentul să folosim cunoașterea spirituală pentru a privi realitatea și a descoperi acele corelații care există acolo; căci numai din cunoașterea corelațiilor poate proveni o intervenție corectă în procesele lumii, nu din moșteniri și nici din acea teamă, din noul elementar pe care le-am expus, și care trebuie să ducă doar departe în haos. În socialismul cu caracter animalic trebuie să vedem o întruchipare a ceea ce s-a configurat în cea de-a patra epocă postatlanteană. Acolo în el este conținut ceva luciferic: păcatul originar luciferic este în el. Însă ceea ce se dezvoltă acum este deja precum pedeapsa pentru acest păcat originar, este deja pedeapsa în

sensul că acele facultăți cărora li poruncit să nu fie aplicate suprasensibilului, au devenit într-adevăr incapabile să fie aplicate suprasensibilului, și au ajuns să conțină ură și aversiune față de suprasensibil. Nu mai este doar ură și păcat originar, ci este deja pedeapsă pentru faptul de a întoarce spatele suprasensibilului. Și acest lucru este valabil pentru multe din cele care se petrec acum.

În diverse nuanțe, spuneam, se desfășoară ceea ce străbate astfel ca impulsuri evoluția omenirii. Numai înțelegând aceste nuanțe putem înțelege ceea ce se petrece în ziua de azi.

Popoarele din peninsula italiană și din cea spaniolă au fost cuprinse de creștinismul care se răspândea, la fel ca și popoarele din actuala Franță și popoarele actualelor insule britanice. Știm deja câte ceva din ceea ce s-a răspândit acolo. Știm că în peninsula spaniolă și în cea italiană s-a cultivat cu precădere sufletul senzației, în ținuturile franceze sufletul înțelegerii sau al sentimentului, în regiunile britanice sufletul conștiinței, aici, în Europa Centrală, Eul și în Europa de Est intră în considerație în mod similar o cultură a Sinei spirituale, care poate fi însă eficientă abia în viitor, și acum are doar germeni complet ascunși. Dacă oamenii ar privi măcar o dată această Europă de Vest pentru a o înțelege așa cum o poate descifra știința spirituală! Caracterele, de exemplu, ale ținutului italian – nu caracter al omului individual, care, desigur, crește dincolo de specificul poporului –, aceste caractere se dezvoltă altfel decât cele ale omenirii franceze sau britanice. Omenirea britanică este de o asemenea natură încât specificul poporului își are relația sa cu sufletul conștiinței. Din anumite puncte de vedere, eu am caracterizat deja aceasta cu mult timp în urmă⁵. Prin viața în sufletul conștiinței însă, omul este scos afară, alungat pe planul fizic, pe insulele britanice nu la fel de puternic ca în America, dar este totuși împins în planul fizic. Consecința este că omul, pe care dezvoltarea bisericească l-a despărțit inițial de suprasensibil, este acum adus din nou laolaltă cu cosmicul. Dar numai cu cosmicul exterior este el adus laolaltă atunci când este vorba de sufletul conștiinței. Consecința este că de fapt omul britanic, ca britanic, crește împreună cu Cosmosul numai prin principii economice. Gândirea britanică este în esență economică, gândire în categorii economice. Cine recunoaște legătura interioară a sufletului conștiinței cu lumea fizică înțelege aceasta ca necesitate; el înțelege,

de asemenea ca o necesitate că în cazul caracterului poporului francez – nu acela al francezului individual –, care ajunge până la sufletul înțelegerii sau al sentimentului, se dezvoltă cu precădere gândirea politică, simțirea politică, iar italienii și spaniolii dezvoltă în mod similar animalicul, pentru că acolo sufletul senzației este nemijlocit cuprins de specificul poporului. Eu pot doar schița acestea, dar ele exprimă ceea ce trăiește în înseși caracterele popoarelor.

Dacă privim esența germană aflată înlăuntrul acestei dezvoltări atât de tragice, acolo specificul poporului cuprinde Eul. Întreaga istorie germană se limpezește dacă se are în vedere acest fapt, care se dezvăluie din lumea suprasensibilă. Acest Eu al omului este ceea ce este cel mai puțin dezvoltat în exterior în ziua de azi, este ceea ce a rămas cel mai spiritual. Prin urmare, germanul, prin faptul că este conectat la lumea spirituală prin intermediul Eului, este în modul cel mai spiritual legat de aceasta. El prin esența sa nu poate fi legat în mod economic, politic sau animalic, cu Cosmosul. El poate fi legat cu cosmicul doar așa cum se revelează în viața spirituală, în viața sufletească a fiecărei individualități – Eul trăiește întotdeauna în individualități – și apoi se revărsă asupra poporului. Aici se exprimă cel mai caracteristic evoluția germană în ceea ce se arată ca substanțialitate în goetheanism, în herderianism, în lessingianism, ceva care constituie o treaptă mai înaltă decât fizic-sensibilul. De aici provine și o anumită înstrăinare față de fizic-sensibil, un sentiment că acest substanțialul nu este chiar parte din el, atunci când este pur și simplu vorba de fizic-sensibil, și de aceea în ultimele decenii atât de mult americanism, și pe de altă parte atât de mult din ceva pe care nici nu vreau să-l caracterizez mai îndeaproape, s-au revărsat asupra Germaniei, înstrăinând-o de acțiunea ei inițială conformă specificului poporului.

Într-un mod încă și mai înalt se va afla Europa de Est, cu specificul popoarelor sale, în relație cu spiritualul, dezvoltând o cultură și mai înaltă din punct de vedere spiritual – o contrapondere la ceea ce se dezvoltă acum din motivele pe care le-am indicat. Însă aceasta este o problemă de viitor, ea nu există încă în ziua de azi, este încă stabilită în sfera animalică, din care trebuie să se dezvolte mai întâi.

Țările occidentale ale Europei sunt legate întru totul ca printr-o adevărată moștenire din trecut, de cea de-a patra epocă postatlanteană.

Ceva care este mai nou, dar este opus americanismului, se află deja în esența germană: o anumită relație cu lumea spirituală, care este căutată chiar înăuntrul spiritualului însuși. Germanul, dacă își urmează însăși natura sa specifică, nu are teamă de spiritual, ci are acea înclinație către spiritual pe care o găsim, de exemplu, exprimată atât de tipic, deși pe o treaptă mai înaltă, în goetheanism.

Atunci când spui astfel de lucruri trebuie, desigur, să le exprimi radical. Dar dumneavoastră știți că nu din șovinism, ci din cunoaștere sunt expuse aici lucruri de acest gen. Într-adevăr, ele nu sunt spuse pentru a favoriza pe cineva. Ați văzut ultima oară că știu să vorbesc ca să nu favorizez pe nimeni. Dar un lucru trebuie totuși spus: Înăuntrul a ceea ce este uitat adesea în Europa Centrală, dar care este totuși esență germană, este predispusă o relație a spiritului omenesc cu lumea suprasensibilă, care trebuie cultivată, care este contrariul deplin a tot restul celor care se arată pe Pământ în ziua de azi. Oh, dacă am fi recunoscut aceasta, dacă ultimele decenii nu ne-ar fi adus din păcate americanismul în această zonă și rusismul, atunci practicarea științei în Europa Centrală s-ar fi dezvoltat într-un alt mod. Știți din alte expuneri ale mele cât de spirituală ar fi putut deveni o știință dezvoltată din goetheanism. Dar goetheanismul a rămas și el un curent colateral. De fapt, a fost el înțeles? Până acum, nu! Dar în tot ceea ce stă la baza lui se află adevărata esență germană. Această esență este, după cum puteți vedea din caracterizarea de astăzi, străină celorlalte. Celelalte sunt foarte, foarte amalgamate cu moștenirea și cu noul. Numai în această Europă Centrală s-a dezvoltat ceva care mai mult sau mai puțin a răzbătut la suprafață din moșteniri și din acest nou.

Cum goetheanismul rămâne neatins de știința materialistă – oamenii îl laudă desigur pe Goethe, dar îl fac, după cum am spus, pe fostul ministru al finanțelor, cu prenumele de Kreuzwendedich, președinte ale Societății Goethe⁶ –, aceasta se poate vedea în multe lucruri. Tocmai ceea ce există în acest element lăuntric propriu-zis al germanismului, oamenii vor trebui să-l resimtă în celelalte domenii ca un continuu reproș; pentru că ei cred că scapă cel mai bine de cele pe care nu le pot recunoaște prin natura lor, prin aceea că le calomniază. Acest lucru trebuie privit în față fără rezervă. Ceea ce este acolo ca reproș viu, oamenii consideră că cel mai bine este să îl prezinte drept șarlatanie. În felul acesta scapă în mod subiectiv de faptul că acel ceva

este acolo ca un reproș. Atingem în felul acesta o realitate psihologică importantă. Calomnia va merge tot mai departe, dar ea își va avea temeiurile în aceea că este incomod faptul că există această poziție aparte a Eului față de spiritual. Dar există necesitatea să vedem clar în aceste domenii, să nu fugim de vederea limpede, așa cum se procedează. Dacă nu am avea noi înșine atât de mult filistinism, atât de mult americanism în noi, am înțelege că aceștia sunt doi poli opuși: goetheanismul german și americanismul, și atunci am ști că ne putem raporta în mod corect la curenții prezentului numai atunci când ne uităm întru totul fără prejudecăți în acești curenți. Noi trebuie, de fapt, să ne dezobișnuim de orice șovinism, noi ar trebui să ne uităm pe deplin numai la ceea ce este obiectiv.

Atunci ne-am întoarce înapoi de la orice ridicare în slăvi a americanismului, la care ne-am dat și noi suficient, și tocmai pentru că teama de spiritual este elementul caracteristic în americanism, am înțelege că în evenimentele catastrofale prezente, elementul american va acționa tot mai mult ca rău cu adevărat radical. Miopi sunt aceia care spun altceva despre aceste lucruri, pentru că ei nu judecă privind întreg contextul. Tot ceea ce izvorăște din situația politică a francezilor, din rigiditatea pur economică specifică britanicilor, tot ceea ce izvorăște din mânia animalică, din acest „egoism sfânt” al poporului italian, este, relativ la marile probleme care se desfășoară, o nimica toată în comparație cu elementul cu adevărat malefic ce se înalță din americanism. Căci există trei curente care prin înrudirea lor interioară își au elementul lor distructiv pentru dezvoltarea omenirii. Prin faptul că ele au preluat în mod diferit moștenirea și noul, așa cum am încercat să vă caracterizez schițat astăzi, prin aceasta sunt ele distrugătoare. Aceste aspecte distructive se află cu precădere în trei curente: În primul rând în tot ceea ce se numește americanism, pentru că acesta tinde din ce în ce mai mult să dezvolte teama de spirit, să facă lumea să fie numai o ocazie de a putea trăi fizic în ea. Este, totuși, cu totul altceva atunci când anglicanismul vrea să facă din lume un fel de casă de comerț. Americanismul vrea să facă, de fapt, din ea, o locuință fizică dotată cu cel mai mare confort posibil, în care omul să poată trăi comod și bogat. Și faptul ca omul să poată trăi comod și bogat în lume, este elementul politic al americanismului. Cine nu pătrunde acestea cu privirea nu vede lucrurile, ci vrea să-și adoarnă

conștiința. Sub influența acestui curent însă, relația omului cu lumea spirituală trebuie să moară. În aceste forțe americane se află ceea ce conduce esențialmente Pământul către sfârșitul său, se află elementul distructiv care trebuie să ducă în final Pământul la moarte, pentru că spiritul este împiedicat să pătrundă. Al doilea curent distructiv nu este doar cel catolic, ci întregul iezuitism, pentru că el este în esență înrudit cu americanismul. Dacă americanismul constituie cultivarea curentului american ce vrea să dezvolte frica de spirit, iezuitismul vrea să trezească credința: Nu dibuiți după spirit, de el nu vă puteți apropia, și lăsați bunurile spirituale să fie administrate de către aceia care sunt chemați să facă acest lucru prin Magisteriul Bisericii catolice. – Și acest curent vrea să lase să atrofieze puterile din natura omenească ce se îndreaptă către suprasensibil. Iar cel de-al treilea curent este cel care în ziua de azi se înalță atât de înspăimântător în simptomele particulare în Est, dar care își are temeiul în socialismul care socializează numai animalicul; este vorba de – cuvântul nu trebuie dogmatizat în niciun fel – de ceea ce se desemnează drept bolșevism, pe care omenirea nu îl va învinge cu ușurință.

Acestea sunt cele trei elemente distrugătoare ale evoluției omenirii moderne. A le întâmpina cu cunoaștere pentru a ne raporta în mod corect la evenimentele prezentului este totuși posibil numai pe tărâm spiritual-științific. Despre aceasta vreau să vă vorbesc peste opt zile.

CONFERINȚA a VII-a

Berlin, 6 august 1918

Ați văzut în decursul ultimelor considerații că eforturile depuse au vizat ca reprezentărilor pe care vrem să ni le însușim din știința spirituală, să le dăm formă astfel încât ele să ne poată servi la înțelegerea a ceea ce ne înconjoară în fiecare zi, în fiecare ceas, tocmai în cultura actuală a vremurilor noastre. Dacă astăzi vrem să adăugăm câte ceva la aceste considerații, oarecum ca un apendice final, acest lucru poate fi făcut numai aforistic. Vor fi evidențiate câteva caracteristici semnificative ale timpului nostru actual și ele vor fi aduse în legătură cu unele dintre cele care în ultimele considerații au fost deja abordate pe ici și pe colo ca ton predominant.

Dacă propunem să cuprindem cu privirea ceea ce apare deosebit de frapant în timpul nostru, atunci vom găsi că printre multe lucruri inhibitoare și împiedicătoare din zilele noastre, este mai presus de toate faptul că modul de gândire, modul de reprezentare care s-a dezvoltat în ultimele secole în decursul evoluției îi duce pe oameni la a avea prea puțină previziune în privința evenimentelor care urmează să vină. Aceasta se arată în faptul că majoritatea evenimentelor care chiar acum se apropie de oameni vin ca o surpriză, în sensul cel mai autentic al cuvântului, vin surprinzându-i pe oameni, și ei nu au nicio modalitate de a dobândi prin ceva o anumită credință în posibilitatea de a prevedea apariția sau evoluția evenimentelor viitoare. Ei cred că așa trebuie să fie, să se lase surprinși tocmai de cele mai semnificative evenimente. Dacă vorbești despre ceva care vine, oamenii se miră și ironizează dorul, pe care îl presupun, după vreo profeție. Dacă, de exemplu, le-ai atrage atenția asupra a ceea ce se răspândește acum încoace, peste lume, din Orientul îndepărtat – desigur, conform cu lucrurile ce rezultă din premisele pe care le-am expus recent aici¹ – atunci, în ziua de azi, în ciuda faptului că lucrurile se vestesc deja cu toată limpezimea, ai găsi încă prea puțină înțelegere și prea puțină credință. Există prea puțină dorință de a privi clar lucrurile. De aceasta este legat și faptul că oamenii vor atât de puțin să se implice în adevărurile care, în acele limite în care poate fi făcut acest lucru, indică ceea ce se va întâmpla în viitor. Desigur, după cum știți,

aici nu este vorba despre niciun fel de prezicere, despre niciun fel de profecție, în sensul rău al cuvântului; ci este întotdeauna vorba de modul de gândire și atitudinea științifică cea mai serioasă. Dacă vrem să aducem puțin înaintea sufletelor motivele acestor trăsături caracteristice ale prezentului, trebuie probabil să ne ducem departe înapoi după ele. Dar, în mod obișnuit, omul nu este deloc conștient cât de departe se află motivele a ceva. De obicei, el le caută mult prea aproape.

Dacă vreau să expun motivele celor tocmai caracterizate, trebuie să le caut într-o înclinație care este adânc înrădăcinată în sufletele omenești în prezent: înclinația înspre conceptele și ideile moarte, înspre conceptele și ideile lipsite de viață. Ar trebui ca oamenii să înțeleagă faptul că despre cele viitoare, cele care se apropie, nu putem gândi cu aceleași idei cu care gândim despre trecut și despre cele constatate, stabilite. Dar oamenii rămân în ziua de azi numai la ceea ce, după cum se spune, poate fi dovedit, și când se gândesc la a putea fi dovedit, oamenii se gândesc tocmai la modul specific de dovedire pe care îl îndrăgesc ei în ziua de azi. Cel care cunoaște cu adevărat acest mod specific de dovedire, acela știe că în felul acesta poate fi dovedit numai ceea ce furnizează adevăruri care se referă la ceea ce se află pe cale de a muri în Univers. Prin urmare, noi oameni vrem să avem în prezent doar o știință sau o cunoaștere care se referă la ceea ce se află pe cale de a muri, de a pieri. Tocmai acei oameni care se consideră cei mai iluminați îndrăgesc doar o cunoaștere care se referă la ceea ce este pe cale de a pieri. Ei îndrăgesc de asemenea și numai acea vrere care se referă la cele pe cale de a pieri. Noi ca oameni am dori, în sensul cel mai larg al cuvântului, aș spune, chiar dacă nu suntem conștienți de aceasta, să administrăm în prezent numai ceea ce se află pe cale de a pieri. Noi nu avem curajul să gândim ceea ce devine, pentru că ceea ce devine nu se lasă cuprins în concepte atât de rigide și îngust delimitate, ca să poată fi dovedite, să poată fi cuprinse ca cele ce sunt pe cale de a pieri. Și oamenii se protejează în ziua de azi împotriva oricărei contestări a validității modului actual de abordare.

Dacă vorbești împotriva acestor lucruri – și trebuie să vorbești împotriva – atunci te expui riscului să fii acuzat că ești un fantast îngrozitor, un diletant și altele asemănătoare, poate chiar ceva mult

mai rău. În ziua de azi, oamenii caută tocmai concepte cu care să se poată acoperi împotriva faptului de a trebui să gândească cele care sunt rodnice, germinative pentru viitor. În această privință, un concept a trebuit inoculat oamenilor care se consideră cei mai inteligenți, conducători: conceptul de „conservare a substanței și forței”^[2], așa cum este el conceput în ziua de azi. Și este absolut de la sine înțeles că în fața unui anumit forum, în ziua de azi orice om care nu acceptă că acesta este un adevăr fundamental al oricărei științe: indestructibilitatea forței și a substanței, este un „neghiob”. Și totuși, lucrurile stau așa: Dacă ne adâncim cu adevărat privind în Univers, atunci tot ceea ce calificăm noi drept substanțe și forțe nu sunt decât ceva efemer, ceva care se spulberă; și orice știință, orice cunoaștere pe care o putem dobândi asupra substanței și a forței este știința despre ceva trecător. Și pentru că oamenii vor doar știința despre ceva efemer, pentru că ei vor să stăpânească în știință numai ceea ce este trecător, de aceea decretează ei în mod dogmatic, ca să aibă totuși ceva solid, permanent, că substanța, care se referă totuși numai la ceva trecător, ar fi veșnică, sau că forța ar fi veșnică. Această lege a conservării substanței și forței joacă un rol important și pentru aceia care nu se ocupă îndeaproape cu știința respectivă, un asemenea rol încât ea este ascunsă în mod tainic în toate. Educația noastră științifică este în așa fel încât ceea ce se sedimentează ca rezultat al gândului menținerii substanței și forței pătrunde în întreaga literatură populară și devine pentru oameni ceva de la sine înțeles.

Acum, noi cunoaștem din *Știința ocultă în schiță*^[3] evoluția de-a lungul perioadelor Saturn, Soare, Lună și Pământ, ș.a.m.d. Nimic din ceea ce este numit în ziua de azi substanță și forță nu trece dincolo de ceea ce desemnăm drept evoluție a lui Venus. Așadar chiar și pentru substanța cea mai durabilă, ceea ce merge până la evoluția lui Venus, acolo va fi ajuns la capăt. Noi ne aflăm dincolo de mijlocul evoluției lumii noastre, așa cum o putem noi vedea, și ne situăm în cea de-a cincea perioadă a evoluției Pământului, dincolo de mijlocul ei. Noi am trecut de mijloc, trăim deja în perioada de apunere a evoluției Pământului, adică în acel timp în care a câștigat teren evoluția descendentă, pieirea substanței și a forței. Și viziunea corectă, dacă studiem fizica și chimia, ar fi aceea de a ne spune: Prin cunoștințele pe care le dobândim în fizică și chimie avem doar cunoștințe care se

referă la ceea ce este trecător, la ceea ce dispare din Univers, cel puțin odată cu evoluția lui Venus. În întreg perimetrul a ceea ce este căutat astăzi ca știință nu există nimic care să se refere la ceva durabil; căci cu ideile și conceptele cu care se poate dovedi ceva în modul îndrăgit astăzi poate fi găsit numai ceea ce este trecător, în sensul tocmai caracterizat. Oamenii se mișcă doar în elementul trecător.

Vedeți, este necesară o corecție esențială a conceptelor în acest domeniu fundamental, și tocmai acei oameni care se consideră în ziua de azi deosebit de educați științific vor trebui să învețe multe pentru a-și putea înlocui conceptele curente cu cele corecte. Dar de ce spun toate acestea, de vreme ce toată povestea poate să nu pară deosebit de importantă în generalitatea ei?

Este totuși important, deoarece conform acestor concepte pe care și le însușesc oamenii în ziua de azi în direcția tocmai caracterizată, conform acestor concepte care trăiesc în ziua de azi în orice gândire, se formează și celelalte concepte: conform cărora voiește omul, conform cărora își organizează el voința, vrerea. Conceptele sociale, conceptele politice se formează după modul de gândire pe care și l-au format oamenii în acest mod. Ele se modelează după modul specific în care se face uz de astfel de forțe, care constă în aceea că ei vor să gestioneze în concepte numai ceea ce este trecător, și acest lucru se transferă apoi și conceptelor vieții. Într-un mod deosebit de evident se arată aceasta dacă privim punctele programelor acelor oameni care, în încrederea de sine pe care o au, se consideră drept cei mai progresivi, de exemplu în punctele programelor unor socialiști, tocmai ale acelor socialiști care fac să se vorbească enorm de mult despre ei în ziua de azi, și care își au cu toții, mai mult sau mai puțin, punctul de pornire în teoria lui *Karl Marx*. Această teorie a lui Marx este, în prezent, nenorocirea Rusiei, deoarece – din motivele pe care le-am expus ultima oară –, ceea ce se petrece conform premiselor istorice în Rusia, se poate petrece acolo tocmai din marxism. Această concepție este totodată expresia extremă a voinței de a gestiona numai ceea ce este trecător. Cine se familiarizează cu ideile acestei direcții, acela știe că cei care se declară în mod fanatic adepți ai ideilor acestui marxism cred că au idei pe care se va sprijini viitorul. Aceste idei din domeniul social sunt tocmai dintre acelea care se pot referi numai la ceea ce este trecător. Acest aspect apare într-un mod naiv tocmai în această așa-

numită viziune socialistă asupra lumii, pentru că ea respinge pretutindeni elaborarea ideilor rodnice pentru viitor. Ea propovăduiește tocmai binecuvântarea lipsei de idei. Ea are mai mult formula: Trebuie să înlăturăm ceea ce există în prezent; atunci ceva va ieși de la sine din această învălmășeală, fără să reflectăm asupra lucrurilor. Aceasta este exprimată radical. Dar și când cei care exprimă radical lucrurile – în sensul ultimei considerațiuni pe care am realizat-o în urmă cu opt zile –, care sunt bine educați în spiritul Bisericii de-a lungul secolelor și, de asemenea, nu fac altfel decât să arate evenimentele din ultimele secole privind din punctul de vedere al Bisericii, trebuie să spunem următoarele: În realitate, această viziune vrea să respingă pe deplin nutrirea de idei germinative; ea vrea să aibă doar idei ce se referă la cele pe cale de a pieri, ea poate produce doar idei prin care orânduiele pot fi îndreptate spre pieire. Oamenii cred că au ceva germinativ; dar nu despre aceasta este vorba, ci despre modul în care ideile se încadrează în realitate. În realitate, aceste idei nu ajung să pătrundă în fondul a ceva nou, ci se preocupă numai cu aducerea a ceea ce este distrugător într-o instituție existentă. Acest socialism îmi apare ca o doamnă – pentru oamenii de astăzi este, firește, ceva cu care s-a terminat deja – care nu suportă crinolina. O doamnă care ura crinolina. Acesta trebuie modificată, spunea ea. Și ce a făcut? A vătuit-o. Astfel, ea arăta pe dinafară exact la fel ca mai înainte, dar pe dinăuntru era căptușită cu vată. Tot așa fac și acești socialiști: ei nu se gândesc ca ceea ce a adus istoria ca instituții, ei să le fecundeze prin noi idei, ci să le lase așa cum sunt, însă numai pentru a se așeza ei înșiși în locul celor care au administrat până acum. Ei păstrează crinolina, dar o căptușesc. Chiar și aici, într-o viziune extremă, este doar dorul de a gestiona ceea ce este aflat pe calea de a pieri, de a muri. Pe ce se bazează aceasta?

Se bazează pe faptul că prin conceptele științei care în ziua de azi se bazează doar pe senzorialul, ale acelei științe care se sprijină pe rațiunea care ține cont numai de percepția sensibilă, prin aceste concepte poate fi abordat numai ceea ce este pieritor. Se poate găsi în natură numai ceea ce duce natura la moarte, și nu ceea ce continuă să trăiască. Viul nu poate fi cuprins. Și în cultură poate fi cuprins numai ceea ce moare, și nu germinativul, ceea ce este în creștere. Căci acest germinativ, ceea ce este în creștere, trebuie cuprins cel puțin cu

imaginația, cel puțin cu prima treaptă a cunoașterii superioare, așa cum este ea descrisă, de exemplu, în cartea *Cum dobândim cunoștințe despre lumile superioare?*⁴. Și pentru a putea ajunge la anumite cunoștințe superioare ale lucrurilor în devenire, trebuie să putem face uz de intuiție și inspirație. Atunci când oamenii se apropie de lucruri cu conceptele de până acum, ei pot vorbi cât vor, ei vorbesc numai despre ceea ce constituie gestionare a celor pe cale de dispariție dacă nu admit să intre în ceea ce numai prin cunoașterea suprasensibilă poate fi văzut ca fiind în devenire. Lucrurile sunt în ziua de azi realmente pe muchie de cuțit. Oamenii nu pot ști nimic despre anumite lucruri și se va intra într-un haos cultural, în interiorul căruia ne aflăm deja suficient, dacă nu vor să abordeze contemplarea spiritualului.

Ceea ce ne trebuie, și pentru ce ne străduim prin știința spirituală, este un fel de înnoire a misteriiilor în sensul adecvat timpului actual. Pentru aceasta este, desigur, necesar să se înțeleagă sensul vechilor misterii și apoi să fie înțeles sensul aceluși timp care a fost oarecum o treaptă intermediară între vechile misterii și cele ce trebuie să vină drept noile misterii. Toate acestea trebuie înțelese. Cel mai surprinzător pentru discipolii vechilor misterii era faptul că li se arăta în mod intuitiv cum vechea clarvedere atavică, cum cunoașterea tainică, urmau inevitabil să piară. Acest fapt nu putea fi înțeles nici măcar prin cunoașterea văzătoare, pentru aceasta trebuia să fii inițiat în misterii. Oamenilor li se arăta că peste omenire trebuie să vină altceva decât vechea privire clarvăzătoare în lumile spirituale. Că acest vechi din constituția sufletească a omului, această apariție a întinderilor Universului în imaginații, era destinat morții, acest fapt era dezvăluit discipolilor din misterii. Cam în modul următor li se clarifica acest lucru: ceea ce poate fi văzut pe Pământ cu simțurile fizice nu este ceea ce conține tainele propriu-zise ale existenței pământești. Aceste taine reale pot fi dezvăluite numai dacă sufletului omenesc i se deschid în contemplarea clarvăzătoare tainele Cosmosului, tainele extraterestre, dacă aceluși suflet i se revelă ceea ce se petrece afară, în Cosmos, în afara Pământului, în afara teluricului. Pentru că aceasta era cuprins prin vechea clarvedere, și nu ceea ce se petrece pe Pământ. Faptul că o asemenea cunoaștere, o asemenea înălțare în Cosmos nu vor mai fi posibile, era dezvăluit discipolilor misteriali. Iar celor care urmau să pătrundă Misteriul lui Christos li se dezvăluia și altceva.

Se ajungea aproximativ la următoarea reprezentare. Chiar dacă vechii clarvăzători atavici nu vorbeau despre Christos, inspirațiile lor veneau din lumea în care Christos s-a aflat întotdeauna, deoarece Christos este o ființă cosmică. În întreg cosmicul, în tot universalul lumii, din care se revarsă ceea ce este revelat omului în clarvederea atavică, trăiește Christos. Însă, începând din timpul în care urma să se petreacă Misteriul de pe Golgota, acestea nu vor mai fi accesibile oamenilor în vechiul mod. – Ce s-a petrecut? Ei bine, Christos a coborât din această lume, a venit din Cosmos, jos, pe Pământ. Întrucât Cosmosul nu mai era accesibil oamenilor așa cum fusese în timpurile vechi, întrucât ei nu-l mai puteau găsi pe Christos în vechiul mod, întrucât a murit acest tip de cunoaștere, acea stare sufletească în care era văzută mai înainte lumea în care se afla Christos, de aceea Christos a trebuit să coboare la oameni. Și El a coborât. Prin urmare, tot ceea ce cunoscuseră vreodată spiritele iluminate din vechile timpuri în cultele misteriale păgâne, în știința mistică păgână despre lumea spirituală, trebuia reunit în Christos. Acestea trebuiau văzute în Christos. Oamenii trebuiau să știe ce ființă cosmică a coborât drept Christos din Cosmos pe Pământ. Acesta este un lucru.

Celălalt a fost următorul. Spuneam: Din tot ceea ce se poate vedea afară, în lumea orânduielilor naturale, sociale și culturale, rațiunea și simțurile pot vedea doar efemerul, pot dobândi o cunoaștere numai despre ceea ce este trecător în natură, ceea ce se extinde până la existența pe Venus. Dar cunoașterea culturală se află adesea în declin atunci când oamenii cred că au idei care înseamnă o devenire. În ceea ce poate fi perceput prin simțuri și înțeles cu rațiunea nu se află nici un germen pentru viitor. În toate acestea se află cele hărăzite morții. Ar exista numai o cunoaștere a morții dacă ar exista numai așa ceva, pentru că însăși realitatea care ne înconjoară este hărăzită morții. Căci unde se află ceva durabil? Unde este ceea ce va supraviețui ca nepieritor dincolo de această existență exterioară hărăzită morții? Unde este ceea ce se păstrează cu adevărat în timp ce atomii și forțele despre care superstiția fizică crede că s-ar păstra, nu se păstrează, ci pier?

Aceasta este doar în omul însuși. Dintre toate ființele, dintre animale, plante, minerale, aer, apă și tot ceea ce piere, există numai un singur lucru care se menține dincolo de evoluția Pământului și dincolo

de evoluția ce va urma existenței Pământului: este numai ceea ce trăiește în omul însuși. Numai omul poartă ceva în sine pe Pământ care este durabil. Nu putem vorbi despre conservarea atomilor, a substanței și a forței, putem vorbi numai despre conservarea a ceva în om. Însă acel ceva poate fi văzut numai prin imaginație, inspirație și intuiție. Tot restul, care nu este văzut prin cunoașterea suprasensibilă, nu este durabil. Sensibilul este în întregime trecător. Ceea ce este suprasensibil, ceea ce durează, poate fi deci înțeles numai prin cunoașterea suprasensibilă. În omul care se preumblă pe Pământ se află tot ceea ce din întreaga existență a Pământului va fi salvat dincolo de ea. Dacă întrebăm: Unde este germele a ceea ce crește mai departe decât evoluția Pământului, a lui Jupiter și a lui Venus, care crește din cultura actuală până dincolo în cultura viitorului? – trebuie să spunem: În nimic din afara Pământului, numai în ceea ce se află în om. În acea parte a ființei sale care este accesibilă numai cunoașterii suprasensibile, este omul ceea ce poartă în sine germele pentru viitor. – Și numai acela vorbește corect despre viitor, care are vrerea de a înțelege suprasensibilul, căci altfel oricine vorbește despre viitor, greșește. De aceea Christos, care din lumile care deveneau din ce în ce mai inaccesibile cunoașterii omenești a trebuit să coboare și pentru cunoașterea omenească, a trebuit să se unească cu omul, să-și aleagă în Iisus locuința și să devină astfel Christos Iisus, pentru că numai într-un trup omenesc exista ceea ce are potențial pentru viitor pentru evoluția Pământului. Prin urmare, în Christos avem cosmicul, dar acel cosmic care putea fi cuprins direct numai în vechea cunoaștere; iar în Iisus, la care a venit Christos, avem ceea ce poartă mai departe germele pentru viitor, în vrerea omenească, singura purtătoare posibilă. Nu îl înțelegem pe Christos dacă vrem să îl înțelegem doar drept Christos, sau numai ca Iisus. Nu îl înțelegem dacă vorbim numai despre Christos; pentru că acel Christos despre care au vorbit, de exemplu, vechii docheți⁵ – un fel de gnostici –, nu mai poate fi înțeles; El ține de vechea clarvedere atavică. Nu îl înțelegem pe Iisus dacă nu vrem să îl acceptăm pe Christos, care s-a mutat cu locuința în Iisus. Nu înțelegem că numai prin germele omenesc va fi salvat pe Pământ cosmicul pentru viitor, dacă nu vrem să-l acceptăm pe Christos în Iisus.

Faptul de a înțelege în ce măsură este Christos-Iisus această ființă dublă, este o mare sarcină. Dar totodată mulți s-au străduit să creeze piedici tocmai în privința înțelegerii lui Christos-Iisus ca ființă dublă. Astfel s-a pus problema în perioada contemporană, prin cele mai variate mijloace, de a-i face pe oameni să uite că în Iisus a locuit Christos. În acest sens, există pe de o parte acea doctrină teologică extremă, care vrea întotdeauna să vorbească numai despre „omul simplu din Nazaret”⁶, care așadar vorbește numai despre omul naturii sensibile și nu despre acel om care are în sine germenul viitorului. Apoi mai există acea societate care a fost întemeiată pentru a-l combate pe Christos și pentru a crea în acest scop o imagine falsă a lui Iisus: Societatea iezuitismului, care, în esență, există pentru a izgoni imaginea lui Christos din imaginea lui Christos-Iisus și pentru a-l lăsa numai pe Iisus să fie considerat, ca să spunem așa, tiranul omenirii în dezvoltare. Toate acestea trebuie văzute în corelația lor. Căci diversele impulsuri asupra cărora se indică, acționează în viața prezentului mai mult decât se crede; ele acționează foarte intens în viața prezentului. Și cel ce nu deschide ochii și nu simte nevoia să înțeleagă manifestările concrete a ceea ce se petrece în jurul său, nu va fi niciodată capabil să fie altfel decât surprins de tot ceea ce vine; el nu va putea ajunge la claritate asupra lucrurilor, așa cum sunt cele indicate aici. Prezentul nostru este, desigur, în multe privințe, mult prea comod pentru a vrea să ajungă la claritate asupra acestor lucruri. Conceptele spiritual-științifice sunt mult prea dificile. De aceea, lumea le condamnă a fi diletante, neștiințifice, fantastice și altele asemănătoare. Ea se condamnă totodată pe ea însăși, din motivele pe care tocmai le-am expus, să nu țină cont de nimic care ar putea avea într-adevăr potențial pentru viitor.

Vedem așadar în ziua de azi acel pustiu din jurul nostru, în mijlocul haosului la care au condus vechile confesiuni religioase și curente culturale. În mijlocul acestui haos, pe care oamenii în ziua de azi îl numesc cu o naivitate ciudată război, în timp ce el nu mai este de mult război, ci cu totul altceva, în mijlocul acestui haos vedem pustii gândurilor și al ideilor, pentru că idei și gânduri care să nu fie pustii pot veni doar din cuprinderea suprasensibilului, a spiritualului, și pentru că în ziua de azi omul trebuie să se decidă fie să administreze numai ceea ce este pieritor, pe cale de a muri, și să devină un discipol

al lui Lenin, fie să ia în calcul suprasensibilul, care conține ceea ce trebuie să vină. Eu nu îl am în vedere numai pe acest singur *Lenin*, care perturbă acum în estul Europei; îl iau mai mult ca un simbol, pentru că avem mulți asemenea Lenini, mulți în întregul perimetru al vieții actuale din jurul nostru, într-un domeniu sau altul. Pur și simplu oamenii nu vor să se apropie de altceva decât de ceea ce se află pe cale de a muri.

Amintiți-vă, vă rog, ceva, asupra căruia am atras cândva atenția și aici. Planta trăiește, spuneam eu; o puteți descrie drept ceva viu. Dar ce descrie știința uzuală în ziua de astăzi la o plantă? Nu ceea ce trăiește înăuntru, pentru că acela este suprasensibil; ci descrie ceea ce umple viul, ceea ce înăuntru este mineral, mort. În știința actuală nu găsiți descris nimic altceva decât ceea ce umple ca mineral ființa vie și ceea ce determină moartea în ființa vie. De aceea, oamenii nici nu se pot înălța la concepte cu adevărat rodnice în privința naturii. Asemenea concepte cum sunt cele din botanica actuală nu sunt concepte pline de viață, ci acolo se descrie ceva care este umplut cu pietricele, cu minerale. Acolo este pretutindeni elementul mineral care circulă. Acesta este descris și la animal, și la om. De îndată ce treci dincolo de acest mineral care circulă în plantă, animal și om, acestea devin cu totul altceva.

Luați-l, de exemplu, pe domnul von *Uexküll*⁷, care a scris eseul «În lupta pentru sufletul animal». Acest domn von Uexküll este posedat de o cruzime masochistă în privința oricărei științe sufletești, în privința a tot ceea ce amintește doar într-o câțva de știința sufletească. Am spus „cruzime masochistă” pentru că în acest eseu poți citi: Nu urmează să decidem dacă există sau nu un suflet; urmează să decidem doar că știința nu poate stabili nimic în această privință. – Cine este crud cu adevărat, acela și ucide; cine este de o cruzime masochistă ca acest domn von Uexküll, acela doar probează uciderea, înțepă de jur-împrejur. Acesta este de fapt specificul științei actuale; numai că oamenii nu o observă pentru că nu le place să se implice în aceste lucruri. Ei nu vor să străpungă peretele despărțitor care îl separă pe om de ceea ce este în jurul său. De aceea oamenii nu se pot înălța deloc până la conceptele de care este într-adevăr nevoie, pentru ca omul să învețe să înțeleagă din nou mediul său înconjurător.

Știm din știința spirituală că din lumile spirituale coboară esențialul, nucleul omului, care se unește cu ceea ce îl înconjoară pe om ca înveliș material, de carne, între naștere și moarte, sau între concepere și moarte. În ziua de azi se cercetează problemele concepției, nașterii, dezvoltării embrionare, dar nu pot fi cercetate pentru că se studiază doar elementele moarte inserate în viu. Dar în felul acesta nu se va ajunge niciodată la înțelegerea singurului lucru care ne face inteligibilă omenirea: Atunci când omul coboară din lumea spirituală el este primit de tată și mamă, și trece apoi prin întreaga dezvoltare embrionară. În ziua de azi știința trăiește în prezumția că tatăl și mama dau copilului existența. Și deoarece tatăl și mama constituie centrul familiei și familia este baza comunității sociale, comunitățile sociale, care sunt familia extinsă, consideră, de asemenea, omul drept proprietatea lor. În felul acesta se ajunge la concepte foarte amare în prezent. – Dar nu așa stau lucrurile.

Căci ce îi oferă omului actul concepției? Ce primește omul prin actul concepției? Ceea ce primește omul – după cum o poate arăta știința spirituală – este posibilitatea de a fi o ființă muritoare; posibilitatea de a muri o obține el prin actul concepției. Luați ceea ce este scris în diferitele mele cărți: veți recunoaște că ceea ce spun acum este consecința necesară a faptelor. Deja prin aceea că omul este conceput i se încorporează ceea ce face posibilă aici pe Pământ moartea sa. Întreaga viață dintre naștere și moarte este o dezvoltare înspre moarte, și este inoculată moartea în ceea ce este primit la concepere. Ceea ce este omul ca om, ca ființă, nu este în vreun fel produs la concepere, ci numai atât, ființei noastre altfel nemuritoare i se inoculează ceea ce conține posibilitatea de a muri. Părinții pot da copilului numai moartea – așa s-ar spune, exprimat la modul extrem – , numai posibilitatea de a purta aici, pe Pământ, un trup muritor. Ceea ce trăiește în acest trup trebuie să vină prin ceea ce coboară din lumea spirituală. Faptul că acest întreg organism – întregul mecanism cu care este îmbrăcat omul și pe care el îl primește împreună cu germenul morții prin faptul de a fi fost conceput – este de fapt capabil de a trăi, aceasta se petrece prin ceea ce coboară din lumea spirituală. Trebuie să învățăm să-l legăm din nou pe om în forma sa cea mai concretă în care apare de evoluția spirituală cosmică. În acest scop trebuie să învățăm să nu ne raportăm cu acea teamă lașă de cunoaștere la

problemele cele mai înalte, teamă în care se situează în ziua de azi știința actuală, ci să abordăm în mod real aceste cele mai înalte probleme. Dacă ne speriem de ele, nu putem înțelege nici ceea ce trăiește în imediata vecinătate.

În imediata vecinătate – s-ar putea spune așa – trăiesc în ziua de azi cele mai diferite popoare. Gândiți-vă numai ce concepte neadevărate a făcut, de exemplu, *Woodrow Wilson* din conceptul de popoare, din conceptul de popor. Despre aceasta noi am vorbit adesea. Trebuie să ne fie clar că acest concept de popor nu poate fi înțeles dacă nu se privește în întreaga evoluție a Pământului. Căci de unde vine împărțirea omenirii în popoare?

Știm din știința spirituală: Evoluția s-a desfășurat în așa fel încât mai întâi am avut încorporarea Saturn a Pământului, după care a urmat încorporarea Soare, apoi încorporarea Lună și apoi actuala stare a Pământului; apoi va veni o încorporare Jupiter, ș.a.m.d. Însă lucrurile nu s-au desfășurat atât de lin încât pur și simplu vechiul corp al lui Saturn să se fi transformat în corpurile de Soare, Lună și Pământ, ci a avut loc cândva o separare a Soarelui de Pământ, apoi o separare a Lunii de Pământ, astfel încât să avem o evoluție continuă, și ceva care s-a separat, s-a reunit din nou, apoi din nou s-a separat. Tocmai ceea ce am numit mai devreme evoluția cosmică, separarea, a acționat în vechea clarvedere. Și a rămas în această clarvedere complet inconștient – a rămas „chtonic”, așa cum se numește în vechea clarvedere –, în evoluția continuând mai departe a Pământului, ceea ce este germele uman al viitorului. Căci ceea ce vine din Univers era hărăzit pieirii și a fost menținut numai prin aceea că a fost cuprins de puterea luciferică. Așa s-au format diversele diferențieri în națiuni, în popoare: pornind de la Cosmos. Dar forțele cosmice s-au impregnat cu forțele luciferice. Opus acestor popoare divers diferențiate se află ceea ce de asemenea a fost înțeles într-o vreme mai bună decât este cea actuală: general-umanul. Acesta are o cu totul altă origine. Este cel despre care se poate vorbi în abstract, despre care însă se vorbește în realitatea sa numai dacă se înțelege cu adevărat ceea ce este în om ca germele al viitorului. În acesta nu se află nimic din națiune, nimic din popor; pentru că acesta este nu ceea ce a coborât din Cosmos, ci acela la care s-a dus Christos și cu care s-a unit El. Christos nu s-a unit cu vreun element național, precum zeitatea Iehova, ci El s-a unit cu

general-umanul. El s-a aflat în comunitatea acelor zei din care au devenit națiunile, dar El a părăsit această sferă atunci când ea a devenit coaptă pentru declin, a venit pe Pământ și s-a așezat în ceea ce este general-uman. Și în privința lui Christos-Iisus este cea mai mare blasfemie să te servești de El pentru altceva decât pentru ceea ce este general-uman atunci când spui „Nu eu, ci Christos în mine”⁸.

A pătrunde cu privirea acest lucru ține într-un fel de cele mai importante reprezentări ale viitorului. Dintre cele mai importante reprezentări ale viitorului face parte aceea de a pătrunde cu privirea, de a înțelege relația lui Christos Iisus cu omenirea, de a pătrunde cu privirea, de asemenea, ceea ce aparține doar etnicului, în afara întregii sfere lui Christos Iisus, pentru că acesta este vechea rămășiță a ceea ce, de fapt, pe vremea Misteriului de pe Golgota era coaptă pentru piere. Dar toate lucrurile încă rămân în lume și după momentul în care sunt coapte pentru piere, ca fructele ofilite. Astfel, din ceea ce de fapt era gata de piere nu a putut rămâne altceva decât acea știință care în cunoașterea ei vrea să gestioneze numai ceea ce este pe cale de a apune, care, la fel ca știința naturală sau socială contemporană, se preocupă numai cu idei care pot stăpâni doar ceea ce se află pe cale de distrugere: fie ceea ce se pierde, moare în natură, fie ceea ce piere, moare, în cultură, după cum am arătat.

În istoria culturii noastre vezi câteodată ciocnindu-se de-a dreptul dur între ele acest pe-cale-de-piere, care vrea să trăiască în idei moarte, abstracte, și se amăgește că ele sunt ceva semnificativ, și acel opus, ce vrea să înțeleagă germenul omenesc, singurul care are un viitor promițător. Eu v-am atras adesea atenția asupra acelei conversații însemnate pe care a avut-o *Goethe* cu *Schiller*⁹ atunci când au fost amândoi la o reuniune a Societății Cercetătorilor Naturii în Jena, unde botanistul *Batsch*¹⁰ a conferențiat despre plante și când, plecând de acolo, Schiller i-a spus lui Goethe: Concepția botanică este totuși ceva care îmbucătățește totul, care alungă ceea ce unește. – La aceste cuvinte, Goethe i-a schițat lui Schiller în câteva trăsături caracteristice metamorfozarea plantei. Atunci Schiller i-a spus: Dar aceasta nu este o experiență, aceasta este o idee. – Schiller nu se putea înălța la viziunea omului care poartă în sine potențialul viitorului, ca să poată găsi apoi și ceea ce este promițător pentru viitor afară, în Univers, anume suprasensibilul. De aceea i-a replicat el lui Goethe:

Aceasta nu este o experiență, nu este o observație, este o idee. – La aceasta, Goethe a răspuns: Atunci eu îmi văd ideile cu ochii. – Pentru el, ceea ce schițase era ceva pe care el îl și vedea, care era pentru el la fel de real ca ceva observat cu simțurile fizice. Așa stătea acela care, ca Schiller, nu putea să-și ridice privirea spre suprasensibil, ci avea în minte numai ideea moartă abstractă, în fața lui Goethe care voia să extragă din cele cunoscute în natură ceea ce are potențial pentru viitor, ceea ce este nepieritor în om, față de care tot ceea ce este trecător nu este decât un simbol, pe care el voia să-l unească cu nepieritorul, și care, prin urmare, nu era înțeles, pentru că el privea la ceva suprasensibil, nepieritor, ca și când ar privi ceva sensibil. De aceea, cerința necesară a timpului nostru trebuie să fie goetheanismul, dezvoltat în continuare, perfecționat în domeniul său. Și lucrurile se vor limpezi abia atunci când oamenii vor înțelege că cele precum profesiunile individuale, inclusiv cea mozaică, și în special cea catolică, sunt doar continuările vechiului, nu mai sunt ceea ce ar trebui să fie, și se prelungesc în evoluție ca ceva care se usucă, așadar care încă se ține pe poziție numai printr-o putere exterioară, și că alături de acest vechi proeminent se ridică ceea ce vrea din capul locului să ia cu sine pentru viitor doar ceea ce este trecător. Iar ceea ce se exprimă astfel, în sensul că vrea să ia cu sine numai ceea ce este trecător, este americanismul. Pe aceasta se bazează înrudirea dintre americanism și iezuitism, despre care am vorbit ultima oară.

Tuturor acestor lucruri li se opune goetheanismul. Din nou nu am în vedere ceva stabilit în mod dogmatic, dar trebuie să folosim nume pentru ceva care merge mult dincolo de nume. Eu nu înțeleg prin goetheanism ceea ce a gândit Goethe până în anul 1832, ci ceva care probabil că abia în mileniul următor poate fi gândit în sensul lui Goethe, ceea ce poate deveni din concepția lui Goethe, din viziunea goetheană, din modul de reprezentare și simțire goethean. Așa se explică faptul că tot ceea ce este încremenit își vede dușmanul său propriu-zis tocmai în ceea ce se află într-o anumită relație cu goetheanismul. În acest domeniu, aș spune, se trăiesc cele mai puternice paradoxuri culturale. Și este într-adevăr un fel de paradox cultural faptul că cea mai plină de spirit carte despre Goethe – în ciuda a tot ce vorbește împotriva lui – a fost scrisă de un iezuit: *Pater Baumgartner* 11. Este o carte care îl sferedește adânc pe Goethe.

Este, desigur, exact caracteristica că tot ceea ce este cumva iezuit este advers lui Goethe. Dar aceasta este o carte plină de spirit, profundă, care nu este scrisă ca privire generală, ci îl nimerește pe Goethe. – În timp ce în cartea importantului gentleman englez Lewes¹² este descris un filistin din secolul XVIII, care s-a născut în 1749 la Frankfurt am Main, care s-a dus ca student la Leipzig, a fost chemat apoi la Weimar și a călătorit în Italia, care se numea Johann Wolfgang Goethe și a fost în mod eronat admirat; căci nu se scrie o carte prin aceea că scrii deasupra „Johann Wolfgang Goethe”, și în rest descrii un mic burghez filistin din secolul XVIII. Un paradox cultural se află în cartea iezuită despre Goethe din motivul că din ea se vede încă o dată cum funcționează antagonismul dintre forțe în perioada contemporană, unde se află realmente contradicțiile între forțe.

La o scară mai mică, acestea se arată și la noi. Atâta timp cât am putut fi considerați „o sectă ascunsă”, antroposofia a fost puțin atacată. Acum, când ea se răspândește întru câtva, se văd deja cele mai dezlănțuite atacuri, de exemplu tocmai din partea iezuită, iar caietele revistei «Stimmen aus Maria Laach», acum «Stimmen der Zeit» («Voci ale timpului») ¹³ nu se mai mulțumesc deloc cu un eseu, ci scriu caiete întregi despre ceea ce este numit de mine „antroposofie”. De aceea, trebuie să avertizez iar și iar să vă gândiți la aceasta, că atunci când vin atacuri din această parte să nu credeți că din punctul de vedere al acelor oameni ar fi spre binele nostru să spunem: Noi vorbim, totuși, despre Christos, noi promovăm înțelegerea lui Christos, ș.a.m.d. Pentru că acești oameni interzic tocmai acest lucru! Este tocmai ceea ce nu este îngăduit să fie făcut. Nu ai voie să afirmi nimic despre Christos care nu face parte din doctrinele Bisericii. De aceea, în cercurile noastre nu trebuie să mai fim atât de naivi încât să credem că putem concilia catolicismul prin faptul că suntem buni creștini. Tocmai prin faptul că ești un bun creștin, că faci totul pentru a promova creștinismul, îți faci din catolicism cel mai mare dușman, așa cum, de fapt, va fi necesar și tot mai necesar să dăm atenție ca naivitatea în privința unor astfel de lucruri care trăiesc în jurul nostru să dispară din cercul nostru. În cercurile noastre trebuie să câștige teren din ce în ce mai mult faptul de a vrea să vezi ce forțe, atât care apun cât și care se ridică, trăiesc în jurul nostru. Noi trebuie să depășim acest dor care se găsește adesea la noi, doar de a năzui înspre un pic de lume

imaginativă. Eu am spus adesea că noi trebuie să trecem dincolo de această aspirație la un pic de lume imaginativă. Noi trebuie să fim capabili să conectăm și să adăugăm pretutindeni știința noastră spirituală la conceptele culturii prezentului, și trebuie să devenim observatori fini, pătrunzători a ceea ce trăiește în prezent, pentru că numai din perspectiva acestei științe spirituale se poate observa cu adevărat acest prezent. Câți nu vin la mine și-mi spun: Am văzut una sau alta. Da, într-adevăr, ei le-au văzut. Imaginațiunile nu se află atât de departe de evoluția omenească. A fost acela Păzitorul pragului? – întreabă apoi unii. Dar răspunsurile la astfel de treburi nu sunt simple Da-uri și Nu-uri, căci răspunsurile cuprind întreaga evoluție omenească. Dar răspunsurile au fost date, sunt acolo. Corectez acum **Știința ocultă**^[14], care urmează să apară într-o nouă ediție. Eu văd că practic înăuntrul ei se află totul pentru a răspunde la astfel de întrebări. Toate prevederile, toate restricțiile pe care trebuie să ți le impui sunt descrise cu exactitate în ea. Sentimentele, senzațiile pe care trebuie să le dezvolți sunt descrise acolo. Și ele sunt indicate limpede, numai că trebuie să citești pretutindeni cu exactitate. Dacă ar fi fost să expun pe larg, în toate detaliile tot ceea ce este conținut în **Știința ocultă**, ar fi trebuit să scriu treizeci de volume. Trebuie să gândești oleacă atunci când citești această carte, trebuie să tragi concluzii; dar le poți trage. Mie nu-mi place să scriu cărți groase, dar din carte rezultă limpede: Cu siguranță, cine se străduiește înspre lumea suprasensibilă, se străduiește și să-l întâlnească pe Păzitorul pragului; dar a-l întâlni pe acest Păzitor al pragului nu este o treabă atât de simplă cum este aceea de a avea o imaginațiune ca de vis. Este, desigur, modul cel mai comod să intri în lumea suprasensibilă printr-o imaginațiune ca de vis. Întâlnirea cu Păzitorul pragului este o tragedie, o luptă pentru viață în privința tuturor conceptelor cunoașterii, în privința tuturor legilor cunoașterii și a tuturor relațiilor omului cu lumea spirituală, cu Ahriman și Lucifer. Această catastrofă din viață trebuie să se producă dacă vrei să-l întâlnești pe Păzitorul pragului. Dacă întâlnirea pur și simplu pătrunde în fața unui om într-o imaginațiune ca de vis, aceasta înseamnă că persoana vrea să se strecoare în mod comod pe lângă Păzitorul pragului, pentru a avea ca înlocuitor – oamenilor le plac înlocuitorii – visul despre Păzitorul pragului.

Asupra acestor lucruri trebuie să gândim sănătos. Atunci se va dovedi că în această gândire sănătoasă constă baza pentru vindecarea tuturor superstițiilor și pentru toate cele de care adversarii frivoli acuză știința spirituală. În afară de aceasta, în acest mod de a gândi, în această înălțare de sine la trăirea spiritualului se află tot ce avem nevoie ca germeni pentru a ieși într-adevăr din actuala catastrofă mondială. Ceea ce duce dincolo de aceasta trebuie să fie înțeles nu pe Pământ, nu doar în senzorial, nu în instituțiile care se duc de râpă și cu care se exploatează abuziv resursele care există. Trebuie înțeles ceea ce nu se află aici! Noi trebuie să fim cuprinși de un zel înflăcărat pentru înțelegerea celor care încă nu sunt aici. Însă ceea ce nu este încă aici poate fi înțeles numai după modelul celor care sunt înțelese prin cunoașterea suprasensibilă. Prin privirea înapoi în trecut nu este suficientă. Adepții lui Kautsky preferă să privească în urmă la trecut și întemeiază antropologia omenirii. Acolo unde omul aproape nici nu fusese creat vor ei să studieze stările pentru a înțelege relațiile sociale ale prezentului. Acești veritabili fii ai unui catolicism greșit înțeles, cum este, de exemplu, Kautsky, vor să aibă așa lucrurile. Dar nu se poate privi înapoi în trecut, pentru că ceea ce este acolo, care ajunge până în prezentul actual, a fost creat prin forțe atavice, instinctive. În viitor nu se va mai face nimic instinctiv. Și dacă omul vrea să gestioneze numai ceea ce mai există încă aici din timpurile sale instinctive, atunci el nu va ajunge niciodată la ceea ce are potențial pentru viitor, la ceea ce conduce dincolo de această catastrofă. Ceea ce constituie singura înțelegere activă, serioasă a prezentului este strâns legat de atitudinea corectă față de lumea spirituală.

Ar trebui să vă vorbesc mult dacă, continuând în acest sens, aș vrea să vă vorbesc, pe baza premiselor noastre, despre multe lucruri care sunt evidente în prezent. Și numai dacă în săptămânile în care nu vom mai fi împreună de acum încolo, vă veți aduce într-adevăr în fața sufletelor ceea ce s-a spus în aceste considerații, și care ar trebui să culmineze în necesitatea recunoașterii figurii duble a lui Christos Iisus, atunci, meditănd în această vară, veți ajunge departe în înțelegerea lui Christos cosmic și a lui Iisus pământean: anume, că Christosul cosmic a coborât din lumile spirituale, pentru că de atunci încoace aceste lumi urmau să fie închise contemplării omenești, și pentru că omul trebuie să înțeleagă ceea ce se află în el însuși ca germen al viitorului. În acest

Christos cosmic și în Iisus cel pământean, cel uman, și în modul în care sunt uniți laolaltă se află multe din dezlegarea enigmei Cosmosului, sau cel puțin a enigmei omenirii. În om se află germele viitorului. Dar acest germen trebuie rodnicit prin Christos Iisus. Dacă nu este rodnicit, el ia formă ahrimanică și Pământul ajunge la o destinație dezordonată, încâlcită. Pe scurt, legat de taina lui Christos Iisus găsiți soluțiile pentru multe, multe probleme ale prezentului. Numai că trebuie să vă străduiți să căutați soluția în așa fel încât să nu fiți satisfăcuți cu ușurință de ceea ce consideră atât de des a fi teosofie sau mistică, sau altele asemănătoare, de „unirea cu spiritualul”, de „deplina absorbție în Univers”, ci să vedeți condițiile reale care ne înconjoară, să le vedeți cu adevărat și să încercați să le pătrundeți cu ceea ce învățați din știința spirituală. Veți ajunge tot mai mult în situația de a vă spune, după rezolvarea multor probleme: Într-adevăr, omenirea nu caută ceva teoretic, ci ceva foarte practic. – Ea va ajunge într-o fundătură și va trebui să-și mărturisească faptul că nu poate merge mai departe dacă nu vrea să meargă mai departe cu spiritul. Tot ceea ce nu vrea să meargă împreună cu spiritul se va dovedi a fi ceva care se usucă.

Este o problemă importantă pentru viitorul omenirii, dacă oamenii vor să meargă împreună cu spiritul. Aș dori astăzi să cufund în mod deosebit acest gând în inimile dumneavoastră, gând care poate deveni sentiment prin considerațiile pe care tocmai le-am făcut. Și este și probabil că astăzi am fost reuniți pentru ultima oară în această încăpere ¹⁵, pe care de-a lungul anilor am ajuns să o îndrăgim pentru considerațiile noastre de aici. Noi am organizat această încăpere – printre primele – după gustul nostru, și, desigur, putem face mereu totul numai în măsura a ceea ce este disponibil. Am aranjat-o pentru că în noi domnește mereu și ideea că strădania noastră spiritual-științifică nu trebuie să fie doar ceva teoretic, ci ea trebuie să se exprime în toate din jurul nostru unde ne întâlnim noi ca oameni. Acum acest spațiu ne va fi luat. Trebuie să căutăm un altul. Desigur, pe celălalt nu-l vom mai putea aranja în prezent la fel ca pe acesta; va trebui să ne mulțumim cu celălalt. Această încăpere ne-a devenit dragă pentru că nu putem fi de părerea că despre ceea ce numim noi relația cu spiritualul s-ar putea vorbi oriunde în același mod ca aici, unde am încercat să facem câte ceva din cele pe care am încercat să le facem la

o scară mai mare la Dornach. Mai înainte a trebuit să încercăm multe. Probabil că mai sunt de față câțiva care au fost și atunci când a trebuit să vorbim despre problemele noastre într-un local: Eu stăteam acolo, în fața mea erau ascultătorii, iar în spate patronul sau patroana umpleau halbele cu bere. Altădată ne-am aflat într-o încăpere asemănătoare unui grajd; de fapt un altul ne era destinat, dar ne-a fost dat doar acela. În alte orașe am conferențiat în localuri care nu erau în întregime pardosite, și acest lucru a trebuit, de asemenea, acceptat. Dar nu este ceea ce poate fi dorit din întreaga esență a cauzei noastre, și cineva ne-ar înțelege totuși greșit dacă ar spune că despre spiritual s-ar putea vorbi în același mod plin de iubire în orice mediu. Spiritul există pentru ca el să pătrundă în materie și să o străbată peste tot. Acesta este și sensul legat de viața socială și cea economică, așa cum am indicat astăzi.

Pentru toate acestea – veți afla desigur cu toții când vă veți afla pentru ultima oară aici –, ne va fi desigur extrem de greu ca după câteva săptămâni să ne despărțim de această încăpere, care a fost aranjată cu ajutorul prietenilor noștri antroposofi într-un mod plin de iubire. Dar și această despărțire trebuie, cu toate acestea, luată în sensul nostru în mod corect ca simbol. Oamenii vor trebui să se despartă de multe în decursul următoarelor decenii. Aceasta îi va surprinde, de asemenea, căci oamenii nu o cred. Dar un lucru ar trebui să fie sigur în cel care a înțeles cu adevărat impulsul cel mai lăuntric al științei spirituale: toate se pot clătina, dar ceva nu se poate clătina: ceea ce am înțeles noi în spirit și cele pentru care ne-am decis să le înfăptuim în spirit. Ceea ce vom face noi din spirit, indiferent cum va arăta din evenimentele haotice, se va dovedi ca fiind corect.

Astfel, părăsirea acestui local poate fi un simbol pentru noi. Trebuie să mergem într-un altul. Dar noi purtăm cu noi ceva despre care știm că nu este numai ființa noastră interioară cea mai profundă, ci este și ființa interioară cea mai profundă a lumii, pe care omenirea trebuie să clădească dacă vrea să clădească corect. Faptul că nimeni nu ne poate lua ceea ce ne elaborăm prin știința spirituală, și că nici omenirii nimeni nu i le poate lua, ci că ele trebuie să conducă la însănătoșirea condiției umane, de aceasta este convins cercetătorul spiritual, el o știe, la această convingere rămâne el. Probabil că despre multe încă nu știm să spunem cum le vom face, dar le vom face corect în sensul

științei spirituale. Despre aceasta putem fi convinși dacă ne pătrundem de cunoașterea a ce anume înseamnă goetheanismul pentru știința spirituală și dacă, pe de altă parte, luăm ceea ce am expus recent aici ¹⁶, că lumea consideră drept erezie și calomniază tocmai ceea ce este legat de cultura Europei Centrale din secolul XVIII și începutul secolului XIX, și că dacă noi aducem toate acestea înaintea sufletelor noastre putem să ne situăm pe terenul: Orice s-ar întâmpla, această cultură a Europei Centrale va fi rodnică pentru viitorul omenirii. Viitorul omenirii se bazează deja pe aceasta. Și, literalmente, pentru că nu vor să aibă acest viitor al omenirii, pentru a se salva de el, de aceea o calomniază adversarii acestei culturi a Europei Centrale. Dacă vom cuprinde însă această cultură a Europei Centrale în spirit, dacă îi vom recunoaște spiritualul și știm că putem clădi pe el, atunci putem și să știm: Chiar dacă toți demonii i-au jurat pieirea – ea nu va pieri! Dar numai ceea ce este legat de spiritul corect nu va pieri.

NOTE

Volumul GA 181 cuprinde 3 cicluri de conferințe:

Moarte pământescă și viață cosmică: 7 conferințe, Berlin 22 ianuarie – 26 martie 1918;

Daruri antroposofice pentru viață: 7 conferințe, Berlin 30 martie – 21 mai 1918;

Necesități în privința conștiinței pentru prezent și viitor: 7 conferințe, Berlin 25 iunie – 6 august 1918.

Despre această ediție

Cele trei cicluri din volumul GA 181 au coincis cu sfârșitul primului război mondial. În paralel cu primele două cicluri, Rudolf Steiner a susținut o serie de conferințe publice intitulată *Eternul în sufletul uman. Nemurire și libertate*, publicat în GA 67. În plus, conferințele sale l-au dus în multe alte orașe, inclusiv la Nürnberg, München, Stuttgart, Leipzig, Viena, Praga și Hamburg. Apoi Rudolf Steiner a plecat în Elveția.

Cu acest volum, marile cicluri pentru membri de la Berlin ajung la sfârșit. Luate împreună, formează un fel de compendiu al antroposofiei, așa cum era disponibil lumii în acel moment. În anii următori, activitățile lui Rudolf Steiner s-au concentrat din ce în ce mai mult la Dornach și Stuttgart. Construcția Goetheanum-ului, care se apropia de finalizare, mișcarea pentru tripartiție și dezvoltarea pedagogiei antroposofice în legătură cu Școala Waldorf din Stuttgart au preluat cea mai mare parte a forței de muncă a lui Rudolf Steiner.

Bazele textului: conferințele din 22 și 29 ianuarie 1918 (conferințele 1 și 2 din primul ciclu) au fost stenografiate de Hedda Hummel, restul de 19 conferințe de Walter Vegelahm. Stenogramele originale nu au fost păstrate; volumul se bazează pe transcrierile stenogramelor făcute de stenografi.

R. Friedenthal și S. Lötscher au analizat a treia ediție din 1991 și au făcut modificări, listate în ediția germană. Citatele date de Rudolf Steiner au fost comparate cu sursele corespunzătoare și, acolo unde era necesar, adaptate la acestea. Au fost adăugate un registru de nume și un cuprins detaliat. Informațiile au fost verificate și extinse, în special în ceea ce privește numeroasele referințe ale lui Rudolf Steiner la alte conferințe.

Titlul ciclurilor și conferințelor: Conferințele au fost ținute fără titlu și conținut prealabil. Cu toate acestea, primele ediții Vegelahn ale conferințelor din al doilea și al treilea ciclu au deja titluri. Potrivit unui raport, Vegelahn mergea deseori la Rudolf Steiner după ce susținea o conferință și îl punea să-i dea un titlu pentru conferința pe care tocmai o susținuse (vezi Karl Boegner în: „Mitlungen aus der Anthroposphischen Arbeit in Deutschland”, Michaelmas 1959). Deci, se poate presupune că aceste titluri provin de la Rudolf Steiner.

Nu se cunoaște originea titlurilor conferințelor din primul ciclu, dar din moment ce au fost deja incluse în ediția I din 1922, se poate presupune că, dacă nu provin de la el, au fost aprobate de Rudolf Steiner; acest lucru poate fi de asemenea presupus pentru întreg titlul primelor două cicluri și titlul original al celui de al treilea ciclu.

Titlurile primelor 5 conferințe din primul ciclu au fost schimbate în cea de-a doua ediție a anului 1967, acestea fiind inițial: 22 ianuarie: „Poziția actuală a științei spirituale”; 29 ianuarie: „O contribuție la cunoașterea naturii umane”; 5 februarie: „Morții și cei vii”; 5 martie: „Gândurile noastre despre morți și lume”; 12 martie: „Legătura omului cu lumea spirituală”.

În ediția din 1967, titlurile conferințelor au fost doar listate în cuprins.

În ceea ce privește desenele: desenele originale de pe tablă ale lui Rudolf Steiner pentru conferințele din 26 martie (conferința a VII-a din primul ciclu) și 9 aprilie (conferința a IV-a din al doilea ciclu) nu au fost păstrate. Deoarece nici stenograma nu era disponibilă, schițele

deficitare din stenogramă au trebuit să servească drept model pentru desenele realizate aici de Hedwig Frey.

Publicații anterioare: Cele trei cicluri care formează GA 181 au fost publicate în 1922 de Marie Steiner în Philosophisch-Anthroposophischen Verlag din Berlin în trei volume în așa-numitul format de ciclu, dar cu numărarea continuă a conferințelor:

Conferințele 1–7 (primul ciclu): ciclul 48

Conferințele 8–14 (al doilea ciclu): ciclul 49

Conferințele 15–21 (al treilea ciclu): ciclul 50

Prima ediție din ediția completă (GA) Dornach a avut loc în 1967, atât într-un volum, cât și în trei volume separate. Unele dintre edițiile individuale au fost ulterior legate într-un volum la vânzare. Numărarea continuă a prelegerilor a fost păstrată. Cel de-al treilea ciclu a primit noul titlu: «Necesități în privința conștiinței pentru prezent și viitor». Ediția a fost prevăzută cu note la text.

Conferința din 30 martie 1918 (din al doilea ciclu) a apărut și în „Gäa Sophia. Jahrbuch der Naturwissenschaftlichen Sektion am Goetheanum», Vol. II, Dornach 1927; și cea din 5 februarie (din primul ciclu) în seria broșată „Rudolf Steiner – Themen aus dem Gesamtwerk», Vol. 15: „Das Leben nach dem Tode”, Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart 1987.

Note referitoare la text

Lucrările lui Rudolf Steiner în ediția *Operele complete* (GA) sunt indicate în note cu numărul bibliografic.

CONFERINȚA I

1. *acea tripartitie a omului fizic, pe care am expus-o deja adesea: vezi, pe lângă multe alte conferințe din opera lui Rudolf Steiner, pe cele din 5 februarie în primul ciclu **Moarte pământescă și viață cosmică** și din 14 mai 1918 în al doilea ciclu **Daruri antropofice pentru viață**, din GA 181.*

2. *Eu am atras adesea atenția: vezi, de exemplu, conferința din 5 februarie în **Moarte pământescă și viață cosmică**, primul ciclu din GA 181. – Vezi apoi, printre altele, și conferința de la Berna din 29 noiembrie 1917, din: **Moartea ca transformare a vieții** (7 conferințe ținute în diverse localități, 1917/18), GA 182.*
3. *pe care eu l-am numit în expunerile recente din revista «Das Reich», trup al forțelor plâsmuitoare: în articolul **Cunoașterea stării dintre moarte și o nouă naștere**, apărut pentru prima oară în «Das Reich» (München), anul I de apariție, Cărțile 1 și 4 (aprilie 1916 și ianuarie 1917). Retipărit în **Filozofie și antroposofie. Articole reunite dintre 1904 și 1923**, GA 35.*
4. ***Cum se dobândesc cunoștințe despre lumile superioare?** (1904/05), GA 10.*
5. ***Știința ocultă în schiță** (1910), GA 13.*
6. *Am rostit adesea numele unui om foarte ciudat al prezentului: despre Otto Weininger Rudolf Steiner a vorbit, printre altele, pe 18 martie 1908 în conferința «Bărbatul și femeia în lumina științei spirituale», în: **Cunoașterea sufletului și a spiritului** (15 conferințe, Berlin și München 1907/08), GA 56 și pe 29 iulie 1916, în: **Enigma omului. Fundaturile spirituale ale istoriei omenirii** (15 conferințe, Dornach 1916), GA 170. – Vezi, în continuare, conferința din 21 septembrie 1924, din: **Considerații esoterice asupra legăturilor karmice**, volumul 4: «Viața spirituală a prezentului în legătură cu Mișcarea antroposofică» (10 conferințe și o alocuțiune, Dornach 1924), GA 238.*
7. *Otto Weininger, 1880-1903, filosof. – «Geschlecht und Charakter», «Sex și caracter», Viena și Leipzig 1902. Vezi și nota de mai sus.*
8. *acest Jurnal italian: este avută în vedere cartea «Über die letzten Dinge» («Despre lucrurile ultime»), cu un Cuvânt înainte biografic de dr. Moriz Rappaport. Weininger a redactat*

această carte în ultimul său an de viață, în Italia (vezi Cuvântul înainte, pag. XVIII ș.u.), iar în 1907 ea a fost publicată postum.

9. *Luați, de exemplu, un pasaj cum este cel următor*: din cartea «Despre lucrurile ultime» (vezi mai sus), ediția a 4-a, Viena și Leipzig 1918, pag. 55 (Aforistice).
10. *Origene*, aproximativ 185-253/54 d.Ch., întemeietor al gnosticiei creștine.
11. *Puteri exterioare, pe care le-am caracterizat deja adesea*: conferințele din 1 aprilie și 9 aprilie 1918, și nota 1 de la conferința a II-a în ***Daruri antroposofice pentru viață***, al doilea ciclu din GA 181.
12. *Christian Rosenkrenz*: personalitate din secolul XIV/XV, nerecunoscută istoric de către istoria clasică; cunoscută legendar din așa-numitele Manifeste rosicruciene. Vezi Nota relativă la Johann Valentin Andreae (nota 14). După acesta, Christian Rosenkrenz este un german de origine nobilă, care a trăit între 1378 și 1484. După Rudolf Steiner, el a fost o personalitate istorică reală. Vezi în acest sens și ***Creștinismul esoteric și conducerea spirituală a omenirii***, (23 conferințe, 1911/12), GA 130.
13. *la sfârșitul articolului meu despre Christian Rosenkrenz din revista «Das Reich»*: «Nunta chimică a lui Christian Rosenkrenz», partea a treia, apărut în revista «Das Reich» (München), editată de baronul von Bernus, al treilea an de apariție, Cartea I (aprilie 1918). Articolul este tipărit în volumul ***Filozofie și antroposofie. Articole reunite dintre 1904-1923***, GA 35. – Baronul von Bernus i-a adresat lui Rudolf Steiner, pe 11 ianuarie 1916, într-o scrisoare, rugămintea să scrie o introducere pentru tipărirea planificată în «Das Reich» a «Nunții chimice», apărută pentru prima oară în anul 1616: „Dacă ar fi posibil să doriți să scrieți o introducere pentru această nouă ediție, fie chiar și numai pe scurt, desigur că aceasta ar avea o mare importanță”. Modul în care intenționa Rudolf Steiner să-și conceapă această contribuție devine

limpede din următorul pasaj al scrisorii sale din 20 martie 1918 adresată lui Bernus: „În articol am ajuns cu interpretarea «Nunții chimice» pe cât de departe este posibil în prezent. Nu aş putea merge mai departe, decât dacă cineva ar pune în discuție că spiritul interpretării mele din acel articol a fost incorect. În prezentul cadru precis nu este necesar să se ia mai mult în considerare literatura exoterică rosicruciană, decât am făcut-o eu în încheierea articolului. Ceea ce am scris eu însumi chiar la sfârșit despre poziția lui Andreaes față de rosicrucianism este rezultatul înseși cercetării spirituale. În orice caz, aceasta va produce scepticism la cei care au scris până acum în această privință. Dar rezultatul meu spiritual-științific este bine întemeiat. Dacă aş fi constrâns – prin apariția de contradicții – să descriu amănunțit această fundamentare, care ar trece dincolo de cadrul unui articol despre «Nunta chimică». Deocamdată, cred că ceea ce am spus este suficient”. Textul integral «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz Anno 1459», consemnat de Johann Valentin Andreae, este, printre altele, accesibil în ziua de azi în ediția îngrijită de Walter Weber (ediția a III-a, editura Zbinden, Basel 1978), care conține și articolul lui Rudolf Steiner, ca și explicații și indicații cuprinzătoare și alte expuneri ale lui Rudolf Steiner relativ la această temă.

14. *Johann Valentin Andreae*, 1586-1654, preot luteran la Württemberg, scriitor. Faptul că Andreae este autor al «Nunții chimice» aproape că nu mai este contestat în ziua de azi, însă nu există încă o părere unanimă în privința faptului că el este și autorul așa-numitelor Manifeste rosicruciene: «Fama Fraternitatis», Cassel, 1614 și «Confessio Fraternitatis», Cassel, 1615. Opere: «Vita ipso conscripta», editată de F. H. Rheinwald, Berlin 1849; «Turris Babel sive Judiciorum de Fraternitate Rosaceae Crucis Chaos», Straßburg 1619; «Nunta chimică a lui Christian Rosenkreutz anno 1459», Straßburg 1616. Amănunțit se referă la viața și opera sa Frances A. Yates:

«Explicații sub semnul crucii cu trandafiri», Stuttgart 1975. –
Vezi și conferința a IV-a.

CONFERINȚA a II-a

1. *clădirii noastre de la Dornach*: vezi în această privință și Rudolf Steiner: «Ideea clădirii Goetheanumului», conferință cu proiecție de diapozitive, Berna 29 iunie 1921, în: ***Goetheanumul ca operă de artă complexă*** (Volum cu imagini), GA 289, Dornach 1986.
2. *Franz Reuleaux*, 1829-1905. «Cultură și tehnică», conferință ținută la Uniunea Micilor Industrii din Austria de Jos pe 14 noiembrie 1884; Viena, 1884. Despre manganism și naturism el a spus la pagina 12: „Aș dori să generalizez din nou în scopul folosit de noi acel vechi cuvânt și să numesc folosirea și dirijarea forțelor naturii recunoscute în legile lor, *manganism*; cealaltă direcție însă, care se distanțează prea puțin altfel decât apărându-se de forțele naturii, cel mult ascultând în taină și doar în corporațiile adecvate câteva rețete ale ei, să-l numesc *naturism*».
3. *Era credința naivă care se exprima în cuvintele*: ibidem, pag. 16, textual: „Arta și tehnica științifică nu se exclud. Este nevoie doar de o strădanie mai mare pentru a le satisface pe amândouă, de o consolidare mai mare și de o aprofundare spirituală a legilor estetice subtile, pentru a devia asaltul atacurilor distrugătoare ale mașinii. Faptul că cele două pot fi dezvoltate una lângă cealaltă, o arată mișcarea vie actuală din ambele domenii, din Austria și Germania”.
4. *reprezentarea anumitor drame-misterii*: în 1909 a fost reprezentată pentru prima oară piesa «Copiii lui Lucifer» de Edouard Schuré, precedată deja în 1907 de reprezentarea pentru prima oară a operei lui Schuré «Sfânta dramă din Eleusis». În 1910, Rudolf Steiner a redactat prima dramă-misteriu, «Poarta inițierii», reprezentată în același an, iar în anii

următori au urmat alte trei. Vezi Rudolf Steiner: *Patru drame-misteriu* (1910-1913), GA 14.

5. *Datorită acestui fapt se grupează în jurul expunerilor artistice din München cicluri de conferințe*: în legătură cu drama lui Schuré «Copiii lui Lucifer», Rudolf Steiner a ținut ciclul de conferințe *Orientul în lumina Occidentului. Copiii lui Lucifer și frații lui Christos* (9 conferințe și o alocuțiune relativ la aniversarea lui Goethe, München 1909), GA 113. Și în urma premierelor celor patru drame-misteriu al lui Rudolf Steiner a urmat de fiecare dată un ciclu de conferințe; Astfel, la *Poarta inițierii*, ciclul de conferințe *Tainele creației biblice. Lucrarea din cele șase zile din prima Carte a lui Moise* (11 conferințe, München 1910), GA 122; la *Încercarea sufletului: Minuni ale lumii, încercările sufletului și revelațiile spiritului* (11 conferințe, München 1911), GA 129; la *Păzitorul pragului: Despre inițiere. Despre veșnicie și clipă. Despre lumina spirituală și întunericul vieții* (8 conferințe, München 1912), GA 138, și la *Trezirea sufletului: Tainele pragului* (8 conferințe, München 1913), GA 147.
6. *un grup lucrat sculptural*: acest grup în lemn se află în ziua de azi într-o încăpere aparte a Goetheanumului, la Dornach.
7. *domnișoara Waller*: Mieta Waller-Pyle, 1883-1954, aproximativ din 1907 prietenă și intimă colaboratoare a Mariei Steiner von Sivers și a lui Rudolf Steiner în domeniul artistic.
8. *domnișoara Maryon*: Louise Edith Maryon, 1872-1924, sculptoriță, colaboratoare a lui Rudolf Steiner în domeniul artelor plastice.
9. *un roman metafizic*: Georg Korf: «Celălalt aspect al lumii», roman metafizic, 1914.
10. «*Steaua Orientului*»: Annie Besant, președinta Societății Teosofice, a întemeiat în 1911, împreună cu C. W. Leadbeater, Ordinul «Steaua Orientului». Ordinul urma să slujească scopului de a-l propovădui pe atunci pe încă-adolescentul

Jiddu Khrishnamurti (1895-1986) sub numele de Alcyone drept Christos reîncarnat. Khrishnamurti s-a distanțat ulterior de acest rol pe care intenționau să i-l atribuie, și a dizolvat Ordinul.

CONFERINȚA a III-a

1. *cu 14 zile în urmă*: vezi conferința din 25 iunie 1918 din acest volum.
2. *eu am indicat aceasta deja cu câțva timp în urmă*: ibidem.
3. *Am indicat adesea*: vezi ibidem. Vezi și conferința din 2 aprilie 1918 în ***Daruri antroposofice pentru viață***, al doilea ciclu din GA 181.
4. *Feodor Mihailovici Dostoievski, 1821-1881, scriitor rus.*
5. *în cartea mea «Despre enigma omului»*: ***Despre enigma omului***. Aspecte exprimate și neexprimate în gândirea, vederea și simțirea unei serii de personalități germane și austriece (1916), GA 20.
6. *Rabindranath Tagore*: Rabindranath Tagore, 1861-1941, filosof și poet indian, luptător pentru libertate; descendent al unei familii bengaleze, având ca strămoș scriitorul dramatic din secolul VIII Bhatta-Narajana. Conferința «Spiritul Japoniei», Leipzig, nedată (eventual 1918), Editura Der Neue Geist. Apărută și în: «Anuare prusace», Berlin vol. 171, caietul I, ianuarie 1918, pag. 21-37. Sub titlul «Naționalismul în Japonia», conferința a apărut cu un text ușor extins în: Tagore: «Naționalismul», Leipzig, nedat). Editura Der Neue Geist, pag. 63-123. (În biblioteca lui Rudolf Steiner existau toate cele trei ediții, dar Rudolf Steiner menționează prima ediție.)
7. *Ku Hung Ming*, autor al operei citate în mod diferit de către Rudolf Steiner «Spiritul poporului chinez și ieșirea din război», Jena 1916.
8. *marea ducesă Sophie von Sachsen-Weimar, 1824-1897*; vezi în privința ei expunerile lui Rudolf Steiner din: ***Articole***

reunite relativ la istoria și istoria culturală dintre anii 1897 și 1901, GA 31.

9. *un fost ministru al finanțelor*: între 1913 și 1921 președinte al «Societății Goethe» din Weimar a fost ministrul prusac de stat și al finanțelor în retragere, președintele provinciei Rhein, Georg Kreuzwendedich, baron de Rheinbaben, 1855-1921.
10. *Eu am atras de curând atenția*: vezi conferința din 3 iulie 1918 din acest volum.
11. *Sir Austen Henry Layard*, 1817-1894, om de stat englez, cercetător al antichității și scriitor. Vezi: «Nineveh und Babylon. Nebst Beschreibung seiner Reisen in Armenien, Kurdistan und der Wüste» («Ninive și Babilon. Împreună cu descrierea călătoriilor în Armenia, Kurdistan și în deșert»), Leipzig, fără indicație de an, pag. 505.
12. *Chiar acum a apărut din nou o cărțuție*: nu s-a putut identifica despre ce anume este vorba.

CONFERINȚA a IV-a

1. *Noi am atras deja adesea atenția*: conferința din 25 iunie 1918 din acest volum.
2. *Herman Grimm*, 1828-1901, «Viața lui Michelangelo», 1860-1863, 2 volume.
3. *Bernhard von Clairvaux*, 1091-1153, Părinte al Bisericii și unul dintre cei mai importanți mistici ai Evului Mediu. În 1147 a mobilizat oamenii pentru cea de-a doua cruciadă și a fost unul dintre cei mai activi încurajatori ai acesteia. În 1174 a fost sanctificat de către Papa Alexandru al III-lea.
4. *Jakob Böhme*, 1575-1624, de profesiune pantofar la Görlitz. Mistic și filosof, a fost primul care și-a scris operele în limba germană.
5. *Carl von Eckartshausen*, 1752-1803, mistic. A redactat opere mistice și alchimiste.

6. *Am ținut cândva o conferință la Kolmar:* «Filosofia creștinismului în lumina teosofiei», ținută pe 21 noiembrie 1905, netipărită.
7. *Gottfried von Bouillon*, duce de Niederlothringen, conducător al primei cruciade, a purtat după cucerirea Ierusalimului (1099) titlul de «Ocrotitor al Sfântului Mormânt», mort în 1110.
8. *Heinrich al II-lea, cel Sfânt:* 973-1024, ultimul împărat din Casa de Saxonia. Rege începând din 1002, între 1014 și 1024, împărat. În 1146 a fost sanctificat. În opera tipărită de până acum, Rudolf Steiner l-a menționat pe împăratul Heinrich al II-lea de Saxonia în mod asemănător în diferite conferințe. Formularea *Ecclesia catholica non romana* nu a putut fi dovedită în literatura consultată.
9. *Enrico Dandolo*, 1108-1205, doge al Venetiei începând din 1192.
10. *Era capitalistă:* în edițiile anterioare scria: *Aura capitalistă*.
11. *Am spus adesea:* vezi, de exemplu, conferințele din 1 iunie 1913, din: ***Bazele oculte ale Bhagavad-Gita*** (9 conferințe, Helsingfors 1913), GA 146, și din 22 martie 1917 («Viață, moarte și nemurirea sufletului în Univers»), din: ***Spirit și substanță, viață și moarte*** (7 conferințe, Berlin 1917), GA 66.
12. *eu am indicat deja ..., am menționat deja acest lucru în ultimul caiet din revista «Das Reich»:* vezi conferința din 25 iunie 1918 din acest volum și nota 13 de la conferința I.
13. *Am fost recent într-un castel din Europa Centrală:* pe 17 iunie 1918 Rudolf Steiner a vizitat, împreună cu Marie Steiner și familiile Polzer și Klima, pornind de la Praga, castelul Karlstein. Deși tablourile menționate, care sunt atribuite pictorului din Straßburg Nikolas Wurmser și trebuie că au fost create între anii 1356-1365, arată viața lui Wenzel cel Sfânt (secolul X), în cadrul acestora poate fi văzută și expunerea nunții chimice a lui Christian Rosenkreutz. Vezi în acest sens Ludwig Polzer-Hoditz: «Amintiri despre Rudolf Steiner», Dornach 1985, pag. 98 și anexa conținută acolo, redactată de

Julie Klima: «Amintiri despre Rudolf Steiner», pag. 291 ș.u. Pentru descrierea fiecărui tablou vezi Hanna Kremer-Steiner: «Geistimpulse in der Geschichte des tschechischen Volkes von den Ursachen bis Karl IV», Stuttgart 1971, pag. 132 ș.u. – Vezi și: J. Neuwirth: «Mittelalterliche Wandgemälde und Tafelbilder der Burg Karlstein in Böhmen», Praga 1896.

CONFERINȚA a V-a

1. *am încercat să arăt chiar recent: în conferința din 16 iulie 1918 din acest volum.*
2. *în conferințele anterioare pe care le-am ținut aici: vezi, printre altele, conferințele din 10 și 17 iulie 1917 din: **Adevăruri ale evoluției omului și omenirii. Karma materialismului** (17 conferințe, Berlin 1917), GA 176.*
3. *Din diversele considerații din acest an: vezi, printre altele, conferința din 29 ianuarie 1918 din **Moarte pământescă și viață cosmică**, primul ciclu din GA 181.*
4. *cuvintele sfântului apostol Pavel: Galateeni 2, 20.*
5. *acele cuvinte din Evanghelia lui Ioan: Ioan 1, versetele 11, 12, 13.*
6. *atât din cărți cât și din conferințe: vezi, pe lângă operele scrise ale lui Rudolf Steiner, printre altele, conferințele din 2 februarie 1910 («Intrarea lui Christos în evoluția omenirii») și din 8 februarie 1910 («Predica de pe munte»), din: **Impulsul lui Christos și dezvoltarea conștiinței Eului** (7 conferințe, Berlin 1909/10), GA 116; apoi conferința din 16 noiembrie 1908 («Esența și însemnătatea celor zece porunci»), din: **Antropologie spiritual-științifică** (19 conferințe, Berlin 1908/9), GA 107.*
7. *Helena Petrovna Blavatsky, 1831-1891, a întemeiat în 1875 Societatea Teosofică. Vezi «Doctrina secretă. Sinteza dintre știință, religie și filozofie», (Titlul original: «Secret Doctrine. The synthesis of science, religion and philosophy»), 3 volume,*

1887-1897, vol. III: «Esoterism», capitolul 39: «Cicluri și avatare».

8. *Toma d'Aquino*, 1225-1274, numit „Doctor Angelicus”, filosof și scolastic proeminent, a fost sanctificat în 1323.
9. *Petrus Waldus*, a întemeiat în 1177 Mișcarea Waldenser.
10. *Dintr-o lucrare recentă*: Georg, baron von Hertlin, 1843-1919, profesor de filozofie, începând din 1917 cancelar al Reichului. «Das Princip des Katholicismus und die Wissenschaft» («Principiul catolicismului și știința»), edițiile 2 și 3, nemodificate, Freiburg 1899. Pasajele citate, respectiv redatate liber (în succesiunea din conferință) se găsesc la paginile 15, 41, 42, 43, 83, 44, 45 și 102.
11. *Renatus Cartesius*, 1596-1650, matematician, fizician și filosof francez. A scris sub numele René Descartes.
12. *cuvinte ale sfântului Ignatius de Loyola*: Hertling, op.cit., pag 102; citat după Gothein, «Ignatius von Loyola», Halle 1895, pag. 420.
13. *Din acest articol vreau să vă citesc așadar acum un pasaj*: Bernhard Münz: «Cancelarul german al Reichului ca filosof», tipărit în: «Revista austriacă», Viena și Leipzig, volumul 55, Caietul 2 (15 aprilie 1918).
14. *autorul... încheie... cu aceste cuvinte*: ibidem.
15. *Hermann Heisler*, «Probleme de viață. 17 predici», Konstanz și Leipzig 1918.
16. *Mi-a parvenit întâmplător o critică a acestei cărți a lui Hermann Heisler*: D. Schuster în «Curierul de Hanovra», 18 iulie 1918, ediția de seară.

CONFERINȚA a VI-a

1. *cel de-al optulea conciliu ecumenic de la Constantinople*: vezi, în această privință, și conferința din 5 februarie 1918 din *Moarte pământescă și viață cosmică*, primul ciclu din GA 181.

2. *Eu v-am citit, de exemplu, de curând, dintr-o broșură*: din broșura lui Hertling; vezi nota 10 de la conferința a V-a și cele la care se referă.
3. *Karl Kautsky*, 1854-1938, om politic socialist și scriitor.
4. Relativ la aceste rânduri, este evident că stenograful nu a putut urmări corect cuvintele rostite. Stenograma nu s-a păstrat. Textul a fost menținut așa cum a fost tipărit la prima ediție.
5. *Din anumite puncte de vedere, eu am caracterizat deja aceasta* cu mult timp în urmă: vezi volumele *Destine ale oamenilor și destine ale popoarelor* (14 conferințe, Berlin 1914/15), GA 157 și *Misiunea sufletelor câtorva popoare în legătură cu mitologia nord-germanică* (11 conferințe și un Cuvânt înainte, Kristiania 1910), GA 121, în aceasta din urmă în special conferința din 16 iunie 1910. – Vezi și conferința din 30 martie 1918 din *Daruri antroposofice pentru viață*, al doilea ciclu din GA 181.
6. *dar îl fac, după cum am spus, pe fostul ministru al finanțelor, ... Kreuzwendedich, președinte ale Societății Goethe*:: vezi conferința din 5 martie 1918 și nota 16 aferentă ei, în *Moarte pământească și viață cosmică*, primul ciclu din GA 181.

CONFERINȚA a VII-a

1. *conform cu lucrurile ce rezultă din premisele pe care le-am expus recent aici*: probabil că se referă la expunerile din Conferința din 9 iulie 1918 din acest volum.
2. *conceptul de „conservare a substanței și a forței”*: vezi, în această privință, conferința din 16 aprilie 1918 din *Daruri antroposofice pentru viață*, al doilea ciclu din GA 181.
3. *Știința ocultă în schiță* (1910), GA 13.
4. *Cum dobândim cunoștințe despre lumile superioare?* (1904/05), GA 10.
5. *docheți* (din greacă dokein – „a părea”), eretici creștini care aveau părerea variat modificată că deoarece materia ar proveni de la Rău, tot ceea ce a fost corporal la Christos a fost doar o

aparență, iar moartea Sa ar fi fost un fel de iluzie optică. Drept dokeți au fost considerați, printre alții, maniheii, bogomilii și catarii.

6. „*omul simplu din Nazaret*”: vezi, de exemplu, Heinrich Weinel: «Iisus în secolul XIX», Tübingen și Leipzig 1903, Introducere, pag. 6 ș.u., textual: „...Desigur, nu la Christos al trecutului, Fiul lui Dumnezeu din vechea dogmă, ci la Iisus din Nazaret vor veni din nou oamenii timpului nostru cu întrebări referitoare la grijile lor. Un timp foarte, foarte îndelungat a fost ascuns acest om simplu și curajos în gloria strălucitoare a Împăratului ceresc...”.
7. *Jakob von Uexküll*, 1864-1944, zoolog. «În lupta pentru sufletul animal», Wiesbaden 1902, pag. 19, textual: „Atrag în mod categoric adversarilor noștri atenția că noi nu afirmăm că animalele nu ar avea un psihic, ci că afirmăm doar că în această problemă nu este posibilă nicio experiență”.
8. „*Nu eu, ci Christos în mine*”: : vezi Nota 4 de la conferința a V-a.
9. *acelei conversații însemnate pe care a avut-o Goethe cu Schiller*: vezi «Urmare: eveniment fericit» din: «Lucrările de științe ale naturii ale lui Goethe», editate și comentate de Dr. Rudolf Steiner în: «Literatura națională germană» a lui Kürschner, 5 volume (1884-97), reeditare Dornach 1975, GA 1a-e, vol. I, GA 1a pag. 111 ș.u.
10. *August Karl Batsch*, 1761-1802, profesor de istoria naturii la Jena.
11. *Alexander Baumgartner S. J.*, 1841-1910, istoric literar, «Goethe. viața și opera sa», 2 volume, Freiburg i. Br., 1885/86.
12. *George Henry Lewes*, 1817-1878, scriitor englez. «The Life and Works of Goethe», Londra 1855 («Viața și opera lui Goethe», Stuttgart 1857).
13. «*Voci ale timpului*»: «Voci ale timpului. Revistă catolică lunară pentru viața spirituală a prezentului», Freiburg i. Br. Sunt avute în vedere următoarele articole: Josef Kreitmaier:

«Despre expresionism», anul 48 de apariție, Caietul 10, iulie 1918; Otto Zimmermann: «Teorii antroposofice greșite», ibidem, și «Misticismul antroposofic», Caietul 12, septembrie 1918.

14. *Corectez acum «Știința ocultă»:* Rudolf Steiner lucra pe atunci la ediția mult transformată, completată și lărgită apărută în 1920 la Leipzig.
15. *că astăzi am fost reuniți pentru ultima oară în această încăpere:* în Geisbergstraße 2 din Berlin; ulterior, încăperea Zweig-ului a fost organizată în Potsdamer Straße.
16. *ceea ce am expus recent aici:* vezi conferința din 22 ianuarie 1918 din *Moarte pământescă și viață cosmică*, primul ciclu din GA 181